

*J rat
BI I NAIT -
MASIULIEN*

Jaunyst

prie Laptev
j ros

VILNIUS
„MINTIS“ 1990

MBBK 9(TL)2
Bi89

Redaktor
VIDA TUNAITYTE

M 4702390204—045 R—90
M851 (08)—90

© J rat Masiulien , 1990

ISBN 5—417—02869—X

1956 met birželio 2 dien gr žau T vyn n. Ieškoda-
ma darbo, klajojau po gimt j Kaun .

Vien graži vasaros dien , eidama Laisv s al ja,
sutikau savo buvus piešimo mokytoj — skulptori Ro-
bert Antin . Pri jusi prisista iau, kad esu jo mokin J -
rat Bi i nait . Jis, pagyven s, ligotas žmogus, grieb
mano rank ir pabu iavo sakydamas: „Žemai lenkiu gal-
v prieš kankinius, atkent jusius už vis m s taut !“
Mokytojas bu iuoja man rank ?! Jo žodžiai taip sujaudi-
no mane, kad nesusilaikiau ir pravirkau. Apraudojau sa-
vo skurdži , veltui pra jusi jaunyst , suluošint gyve-
nim , artimiausi žmoni netekt . Ta iau tai buvo ir
džiugaus jaudulio ašaros: dar yra žmoni , kurie supran-
ta, kas vyko, kas ištiko m s T vyn !

Nutariau aprašyti visk , kas buvo, k išgyvenau per
penkiolika tremties met , k patyr mano t vai, broliai,
vaikai, kokie išm ginimai teko visai m s šeimai, kuri
niekada ne tik nedar niekam bloga, bet ir nelink jo.
Ta iau ligos ir artimiausi šeimos nari mirtys vis ne-
leido atsigauti.

Pagaliau susikaupiau: papasakosiu visk , k prisime-
nu, visk , kaip buvo, kaip tai ži r jau ano meto aki-
mis, kaip tai vertinu dabartiniu savo protu.

* * *

Vien šilt 1940 met birželio nakt niekaip negal -
jau užmigti: nuo Parodos kalno, spjaudydami ugnimi,
važiavo tankai, lyg erzinti žv rys griaudami šaligatvius.
Gyvenome prie pat Saugumo, t. y. Vytauto pr. Nr. 69,
kur t vai nuomojo but antrame žydo Viniko namo
aukšte. Mano kambariuko langas buvo gatv . Ryt kaž-
kas pasak , kad geležinkelio stotis pilna rus kareivi .
Nu jau su draug mis paži r ti. Grindys buvo nugultos

žmoni saman spalvos drabužiais, kaip mums tada atrod — pasi tais iš antklodži .

Įgav mis nenutr kstamai žygiavo kareiviai, dainuodami ir švilp iodami takt . Kai kas iš balkon ir per langus m t g les. „Nejaugi bus karas?“ — pagalvojau. Niekada nebuvau ma iusi tiek kareivi ir tank .

T velis paaiškino, kad Taryb S junga Lietuvoje steigia savo karines bazes, ir liep man su jaunesniuoju broliu Rimantu tuojau pat važiuoti Užpali miestel — mamyt s t višk — pas senelius. S dome mudu autobus . Važiavome labai l tai, nes priešais trauk rus kariuomen . Viskas be galo domu — tarp kareivi buvo ir siauraaki , kuri n tautyb s nežinojome, ir geltonodži , kuri irgi nebuvome mat . Autobusas nuolat sustodavo, praleisdamas kareivius ir amunicij . Kareiviai mums šauk „Net Kaunasa“. Iš stovin io autobuso išlipo žydait , auksiniais papuošalais apsikars iusi. Kareiviai m j pl sti: „Buržuika, bl...!“¹, ta iau pri jo vyresnis ir juos nutild . Pagaliau pasiek me Užpalius. Autobusas sustojo ties seneli namais: Basanavi iaus gatv Nr. 30. Išlipome. Seneli kiemas knibžd jo rus kareivi . Vargšai kareiv liai, nežinia kiek pražygiav p stute, vieni gul jo ant pievel s, kiti val d das. Matyt, buvo liepta miestelin žengti su muzika. Keletas kažko klausin jo senel . Pri jom su Rimu iu ir pasisveikinom.

— Kak po vašemu voda? ²

— Unduo,— atsak senelis.

— Ne „unduo“, seneli, o „vanduo“,— patais me.

Iš jo ir mo iut . Pasisveikinom. Ji irgi d miai steb jo, kas ia dabar dedasi, deja, rusišškai nemok jo, nors per I pasaulin kar nuo vokie i pab g gyveno Smolensko gubernijoje.

Pasigirdo komanda rikiuotis. Užgrojo d d orkestras. Kareiviai darniai nužygiavo. Tuo metu prie senelio prijo kariškis, iš aprangos sprendžiant — vyresnis, ir tylut liai papraš :

— Papaša, možet chleba kusok udružiš? ⁵

— Matut, mikliai duok duonos kepalu ir lašini pal t ! — riktelt jo senelis.

Mo iut tuoj atneš . Senelis padav kariškiui ir pasak :

¹ Buržuj , paleistuv .

² Kaip j siškai vanduo.

³ T vuk, gal duonos gabaliuku sušelptum.

— Kušai na zdorovje! ⁴

Kariškis persižegnojo.

— Ty to, synok, krestiššia? U vas že v boga neveriat!⁵

— U nas boga netu, i chleba netu⁶,— atsak kariškis, užšoko ant arkljo ir, paspaud s pentinus, nušuoliavo paskuai p stininkus. Stov jome apstulbinti.

Nelabai malonios buvo atostogos, niekas nieko nesu-prato, niekas nežinojo, kas ia vyksta. Atsisveikinant mo-iut padovanojo man savo aust stalties sakydama:

— Pameni, vaikeli, kai buvau ruden Kauni, kaksai raudanas dungus buva, sakiau tadu, bus karas, prieš an kar irgi šitei raudanas dungus buva. Imk šit staltiesy ant pometies, tikriausia v l karas bus. Mažu nigdy dau-giau nebepasmatysma. Bus tau mano atminimas.

Aš apsverkiau.

Mo iut l s žodžiai išsipild — daugiau su ja nebepasi-ma iau.

Gr žome namo. Ryt pažadino maloni melodija, sklin-danti iš radijo. K ia groja?

— Taigi ia internacionalas, naujas m s himnas, ar-gi tu dar nežinai? — nustebo Rimantas.— Juk Lietuvoje valdžia pasikeit , nuo liepos 21 dienos Lietuva prijungta prie Taryb S jungos!

„Tai štai ko žygiavo tie kareiv liai! — pagalvojau.— Na, a i Dievui, nors karo nebuvo“. T velis paaiškino, kad m s , t. y. Taryb Lietuvos, vadas dabar —Justas Paleckis, Vilniaus ir Sigitos, su kuriais mes žaisdavom, t velis. Jis anks iau pas mus dažnai užeidavo. Mes, vai-kai, j vadindavome Puškinu, nes nešiodavo baltus getrus ir buvo su bakenbardais. Taip pat sužinojau, kad Vilnius v l m s , v l sostin — išsvajotas, išsapnuotas, dainose apdainuotas, maldomis išmelstas Vilnius, d l kurio mes nuolat mušdavom s su iš Varšuvos atvažiuojaniais tik-rais pusbroliais.

Mus viskas domino. Prie Saugumo dur buvo pasta-tytas sargybinis, kareiv lis. Prie parduotuvi , vaistini stov jo senukai sargai su šautuvais. Kažin ar jie b t sugeb j iššauti? Ir nuo ko visa tai reik jo saugoti? Lie-tuvoje, kiek prisimenu, be kišenvagi ir igon , buvo tryš banditai: Rickus ir Balsys su Kazlausku. Rick pati Gel-

⁴ Valgyk sveikat .

⁵ Ko tu, s neli, žegnojies? J s gi Dievu netikit.

⁶ Pas mus Dievo n ra ir duonos n ra.

gaudiškyje pas tet ma iau. Niekas nieko nepl š — ir mieste, ir miške, ir kaime gal jai vaikš ioti nieko nebijodamas, nebent pasiutusio šuns, gyvat s ar vakare vaiduoklio.

Kart t velis par j s namo pasakojo, kad buvo sioje žyd gimnazijoje, jo d stomoje klas je, mokosi žydėlis Levušas, fabrik lio savininko s nus. Matyt, nor damas išgelb ti savo t vus, jis stojo komjaunim ir per piešimo pamokas vis kažk rašin ja, o paprašytas parodyti piešimo darb , demonstratyviai atneša tuš i popieriaus lap . Gav s už tai pelnytus vienetus, Levušas t veliui pasak :

— Na, ponas Bi i nai, už tuos kuolus mes dar atsiskaitysim!

Vien dien , kai kiti buvo darbe, o mes su Rimantu ruoš me pamokas, su iršk dur skambutis. jo jaunas žydėlis. Paklaustas, ko nor s, pasak , kad at jo sudaryti s rašus naujiems — tarybiniams — pasams. Mes visk padiktavome. Reik jo ir Rimanto duomen , bet jis pasak jau tur s tarybin pas ir iš jo iš kambario. Žydėlis su triko, kiek pas d jo, paskui atsistojo ir iš jo.

Kart t velis pasak :

— Vaikai, jei turite k draudžiama, sunaikinkite, nes dabar at jo toks metas, kai visko gali laukti. Jei pas mus daryt krat ir pas jus rast k nors neleistino, atsakyti tur iau aš.

Pats irgi perži r jo savo knygas ir korespondencij . O kas gi draudžiama gal jo b ti pas mane?! Tad nieko ir neži r jau.

Parduotuv se kai kuriuos produktus prad jo normuoti. Cukraus vienam žmogui gal jai pirkti tik 0,5 kg. Kai kur jau ir eilut s pasirod : „koleika“ — juok si žmon s,— ir šaipydavosi: iš m s traukiniai važiuoja pušk dami „šk ra, manufakt ra“, o Lietuv — lengvai iaušk dami „Spi ki, seme ki“.

Atvyko karinink žmonos. Ne prasta mums atrod j apranga: dauguma buvo su pilkomis beret mis, pilkais paltais, pilkomis kojim mis ir batais, šm stel jo mintis, kad jos panašios drambliaus. Viena kita, nusipirkusi gražius, n riniais išpuoštus naktinius marškinius, jais puikuodavosi teatre. Karinink vaikai greitai išmoko kalb ti lietuviškai.

Mama per dailinink Tamošait užsak man tautinius r bus, kuri jau seniai nor jau. Mamos draug — dar iš

Voronežo laik — daininink Vinc Jonuškait -Zaunien padovanojo 2 eilutes gintaro karoli ir iš savo kolekcijos XVII amžiaus prijuost , tikriau pasakius, pus prijuost s — kit pus pasiliko sau. Mama dirbo Operos ir baleto teatre dailinike — kostium dekoratore. sik r s Operet s teatras, kur labai svarbu kostiumai, kviet mam pas juos, ta iau Operos ir baleto teatras nenor jo išleisti. Tada mama prad jo ten dirbti pagal sutart — operet s kostiumus piešdavo namie, o mes su Rimantu jai pad davom. Prad jome užsidirbti pinig . m me gerai gyventi. Dirbome visi. T velis išmok jo skolas, kuri pasidar steigdamas teatrus.

Art jo baigiamieji egzaminai. Svajojau apie Meno mokykl .

Tuo metu pas mus gyveno Zaunien s sesers dukt Augut . Kart , gr žusi iš tetos, kuri tuo metu gyveno Linksmadvaryje, Augut pasak , jog teta liep pranešti, kad miesto pakraštyje stovi daugyb sunkvežimi — ar tik nesiruošiama vežti žmoni , kaip jau buvo Lenkijoje. T veliai, kaip v liau mama pasakojo, tar si, k daryti. Gal formaliai išsiskirti? Tada bent šeimos neliest . Nu jusi darban, mama paklaus dailinink Step Žuk , ar nevertt t pasisl pti. „Nebijok, Natałka, tarybin valdžia meno žmoni nelie ia, jei ir bus vežimas, tai veš tiktai buožes, fabrikantus ir prostitutes“,— atsak Žukas.

13 birželio Antanin s. Vaidevutis gr žo šiek tiek kauš s — švent draugo vardines. Kai mama pasak norinti su juo pasikalb ti, jis atsak : „Rytoj, šiandien galva blogai veikia“.

Per miegus išgirdau skambut . 4 valanda ryto. Per daug nenustebau. Jau ne vien kart vyko oro pavojaus pratybos ir prie Saugumo budintis kareiv lis, pamat s degan i švies , apa ioje paskambindavo ir, man prav rus lang , pasakydavo: „Devuška, vozdušnaja trevoga, pogasite svet!“⁷ Pad kojusi užgesindavau palikt švies . Gattv se tada kabojo m lynos švies maskuojan ios lempos, Taigi ir dabar pri jau prie lango. Lauke kareiv lio nebuvo, o prie mus dur stov jo sunkvežimis. Skambutis su iršk dar kart . Pri jau prie dur .

— Kas ia? — paklausiau.

— Otkroite!⁸

⁷ Mergaite, oro pavojus, gesinkite švies .

⁸ Atidarykite.

Atidariau. jo du civiliai ir kareivis su šautuvu. „Kra-
t darys,— pamaniau,— na, bet pas mus nieko draudžia-
ma n ra“.

— Zažgite svet!⁹

Aš nesupratau žodžio „zažgite“, maniau, kad oro pa-
vojus.

— Netu svet,¹⁰ — atsakiau.

— Sve ki tože netu? ¹¹

— Netu,— atsakiau.

Tada jie patys uždeg prieangyje švies .

— Gde choziain? ¹²

Aš atidariau duris svetain , kur ant tacht ramiau-
siai miegojo t veliai.

— T tyte, j s klausia...

T velis atsis do. jusieji stov jo su kepur mis.

— Apsirenkite,— pasak vienas iš j lietuviškai su
lenkišku akcentu.

— jus namus, pirmiausia reikia nusiimti kepures,—
pasak t velis.

— Nematom prieš k ! — atr ž tie.

Tada t velis parod mažyt Stalino portretuk , ku-
ris domumo d lei kabojo tarp paveiksl . At jusieji sku-
biai nusitrauk kepures. Mamyt papraš juos išeiti —
tada apsirengsianti.

— Nieko, poni ka, dar ne tokiomis s lygomis apsi-
rengin si ir nusirengin si,— šaip si atvyk liai.

— Na, jei jums neg da, k padarysi...— ir apsireng .

Apsirengiau ir aš, už mano nugaros stov jo rusas. Vie-
nas iš j prad jo skaityti: Bi i nas Vytautas...

— Aš,— atsak t velis.

— Bi i nien Natalija turb t tu, poni ka? — pašaipiai
paklaus .

— J s turb t niekas nemok mandagumo! — tar
mama.

— Nutilk! — suriko lietuvis.— Kur Bi i nas Vaidevu-
tis?

— Savo kambaryje,— atsak t velis.

Kareivis iš jo ir tuojau gr žo. Kažk pašnabzd jo lie-
tuviui, tas atsisuko mane:

⁹ Uždekite švies .

¹⁰ N ra šviesos.

¹¹ Žvak s irgi n ra.

¹² Kur šeimininkas.

— Nuvesk, parodyk, kur brolis.

„Bijo“,— pagalvojau, nes iš svei kambario reikėjo eiti prieang, iš jo kit prieang, vedant virtuvę, vonion, tualetą, ir dar vien prieang, iš kurio jodurys mamos darbo kambar ir berniuko kambar. Nuvedžiau kareiv pas brolius.

— Vaidevuti, kelkis!

— Duok miegoti.

— Kareivis tav s laukia!

Vaidevutis pašoko, svaigalai išgaravo. Atsikl ir Rimantas. Visi nu jome svetain .

— Kas atsitiko? — klaus Rimantas.

— Nežinau, gal karas, gal mus evakuoja. Nežinau, nieko nesuprantu,— aiškinau.

— J rat Bi i nait ? — v l suskamb jo akmeninis balsas.

— Aš.

— Visi renkit s.

— O aš? — paklaus Rimantas.

Lietuvis ieškojo Rimanto s raše, bet nerado. Prie jo pats Rimantas, žvilgtelėjo s rašan ir štel jo:

— Taigi ia to žydėlio s rašas! Štai kokiems pasams jis surašin jo!

— Nejaugi tai Levušo darbas? — pats sav s paklaust velis.

Pradėjo daryti krat. Rado tvelio auksin skaut ženkluk, skaut svastik, kuri jis buvo gavs už oro skaut k rim .

— Aha! Hitlerio ženklas! — suriko lietuvis.

— Eidami su tokia misija, gal jote ir pasimokyti atskirti skaut svastik nuo fašistin s,— pasak t velis.

Rusas kažk garsiai skait, aš nieko nesupratau, mamyt tik paklaus, kiek galima pasiimti daikt .

— Penkiasdešimt kilogram šeimai.

Aš sumišusi paklausiau:

— Mamuž le, kas atsitiko?

— Renkis kuo daugiau ant sav s! Kiek gali. Supranti, vaikuti, mus išveža iš nam ir tikriausiai teks dirbti fiziškai.

— O Augut ? — paklausiau.

— Kokia dar Augut ? — sukľuso lietuvis.

— Ji ne m s, ji svetima, laikinai pas mus gyvena,— aiškino mama.

— O aš? — paklaus Rimantas.

— Tav s s rašuose n ra.

— Aš nuo šeimos nesiskirsiu — važiuosiu ten, kur visi.

Nuskub jau mamos dirbtuv , kur stov jo drabuži spinta. Tualete s d jo t velis. Durel s atidaros, o prie j kareivis su šautuvu. . .

miau rengtis. Apsivilkau 4 markizetines sukneles, uniform , ant viršaus balt vasarin paltuk , apsiaviau baltus iuožimo batus, užsitraukiau m lynus getrus, užsid jau skryb lait .

— Vilkis kailinukus! — sak mama.

— Ne lendu...— pravirkau.

— Užsigaubk!

Taip apsirengusi vidurvasar tur jau atrodyti juokingai arba, kaip tai sivaizduoju dabar,—graudžiai.

Nor jau pasiimti album su nuotraukomis, bet kareivis at m . Por maž nuotrauk li sikišau kišenait n, skirton špargalkoms sl pti. nediduk lagamin l sid jau dvi poras bat , dvejas basutes, tautin kostium su Zau-nien s dovanota puse prijuost s, dienerašt , raudon krikšto mamos — t velio sesers Ninos Brazinskien s — iš Paryžiaus man atvežt rankinuk , nuostab mamos piešt sk t nuo saul s, auksin grandin l su kryželiu, dovanotu mano geriausios draug s Vali t s Ladovait s, taip pat Vali t s dovanot seg .

Broliai apsivilko kostiumais, pasi m kuprines, apjuostas vilnon mis antklod mis, pasikabino dujokaukes.

Kai mus išved iš nam , buvo jau 9 valandos.

— Kaip tamstos pavard ? — paklaus t velis lenkuojan iojo.

— Malinauskas, o k ?

— Vaikai, prisiminkite, viskas per juos. Rusai m s nepaž sta, tai jie parduoda žmones.

Priešais m s duris stov jo šeimininkai Vinikai. Saugumie iai susid jo sunkvežimin m s dvira ius, siuvimo mašin , radijo aparat , rašom j mašin l . Pasirodo, tai buvo j „uždarbis“.

Augt verkdamą išlyd jo mus. Parduotuv s savininkas d jo mums kump , dvi d žutes pašteto ir emaliuot trij litr bidoniuk s dyto sviesto. Visi mojavo rankomis ir verk . O man buvo linksma, nieko aš, kvailė , dar nesupratau. Maniau, kad prasid jo karas ir mus evakuoja. Ant Laisv s al jos ir Vytauto prospekto kampo, kaip buvom susitar , man s lauk mano draugas Algirdas Klem-

ka. Aš jam pamojavau ir nusišypsojau. Jis nesišypsojo, tik išg stingai žiūrėjo į mane „karnaval“: t velis buvo apsivilkęs juodai perdažyta skaut uniforma, kelnes diržu susijuosęs, o sagas mama jam kišęs į supylę Rankose jis laikė etiudininkus su dažais. Pravažiuoju pro tetos Dziurną — daktaras Zakovaitis namus. Stovėjosi su teta Maryte apsiašarąjusios ir mojavo mums.

— Tet Kam Vaitkevičienė išvežė... — pasak mama.

Aš dairiausi po dangų — ar neskrenda l ktuvai?

— Mamučielė, ko tu verki? Džiaukis, mus veža, o kitai, mus evakuos, o kiti gali išlikti.

— Kvailute, mus ne evakuoja, mus veža Rusijon, ir, galimas daiktas, savo Tėvynę daugiau nebepamatysime.

Aš pravirkau:

— Taigi tau vakar ponas Žukas sakė, kad meno žmonėms Tarybų valdžia neliečia, kad, jei veš, tai tik buožuos, fabrikantus ir prostitutas. Nesijaudink, tikriausiai vyko nesusipratimas, mus netrukus grįžins, juk mes padors ir jokio turto neturim. Tai kodėl mus veža, o šeimininkas Vinikas, kuris turi kelis namus, nieko nedarba, lupa milijonierius, žmona irgi nieko nedarba, liko?

— Nebijokit, vaikai, rusai ne vokietis, rusai geri žmonės, per aną karą nepražuvome, duos Dievas, nepražysime ir dabar, — ramino mama.

T velis tylėjo, matyt, nepats nežinojo, kaip mums tai paaiškinti. O man dar si vis graudžiau.

Staiga pakvipo derva — sunkvežimis pasuko gatve už geležinio tilto. Ten buvo prekinis stotis. Joje stovėjo begalės prekiniai ešelonai. Sunkvežimis sustojo ties atdaru vagonu, kuriame buvo matyti nemaža vyrų.

— Galite atsisveikinti, vyrai važiuos atskiruose vagonuose, nepatogu su moterimis kartu, — paliepė kažkas.

Aščiau atsisveikinti su broliais. T velis su etiudininku rankose peržengė vagono duris slenkstį, mes norėjome jam šiek tiek paduoti ir atsisveikinti, bet vagono durys su trenksmu užsidarė, mūsų sunkvežimis pajudėjo. Broliai liko, o su t veliu net atsisveikinti nebeleido. Mus privedė prie kito ešelonai. Suvarė gyvulinis vagonas. Jis, ant lentinių dviejų aukštų gultų, su didžio patalynės pasikloj žmonės. Mama man prašyti, kad leistų jai nors patalynę pasiimti, nes mes nieko neturėjome. Saugumiečiai galiausiai leido mamai penkioms minutėms grįžti namo. Matyt, sunkvežimis važiavo kitos šeimos. Paprašiau mamos paminti nuotraukas.

Sargas Kutkauskas, kuriam buvo palikti m s buto raktai (jis nuolat vogdavo malkas iš m s sandelio), at- rakino duris. Jis pasak , kad buvo atb gusi jauniausia mamos sesuo Onyt , kuri ilg laik gyveno pas mus,— ji taip raudojusi, taip raudojusi... Butas atrod baisiai, viskas išvartyta, išm tyta. Mama iupo paklodes, rišo jas patalyn . Atidariusi spint , met k sugriebusi, iš bu- feto pa mus šaukšt , šaukšteli , sidabrin Sutkaus do- vanot samt , senas nuotraukas, kuri niekas net album ned jo. Kareivis skai iavo minutes. Mama m t per lan- g ryšulius.

— Pasirašykite, kad pa m t ži ronusi! — su kažkokiu la- pu lindo Kutkauskas.

Mama pasiraš neskaitysi, kad tik jis atstot . Penkios minut s. Duris v l užrakino sargas vagis.

Prasiv r vagono durys ir siriti 3 ryšuliai. Mes at- sidusom— gr žo mama, ir dar su koku lobiu! Jau ir gal- v bus ant ko pad ti ir kuo apsikloti.

Žmon s verk , tiksliau — inkšt , nes niekas nežinojo, kas j laukia. Prie ešelonu dirbo vyrai, matyt, tep ratus. Jie pašnibždom mus guod :

— Nenusiminkite, tuoj bus karas, tikrai bus, gal dar nesp s n išvežti...

„Nejaugi tai, kas mus ištiko, baisiau už kar ?“ — nu- sigandau aš.

Kareivis atidar duris ir m skai iuoti žmones. „Ot- kuda tokie malenkij rebionok?“¹³ — paklaus rodydamas

Inos Sodaityt s l l . Bet niekas nenusijuok , jis pats, kai sužinojo, kad tai l l , tik pratar nustebs „Smotri!“¹⁴ Žurnalistas Juozas Gudjurgis, tikrinant neišgird s savo pavard s, paklaus :

— Kod l man s n ra?

Kareivis, kelis kartus perži r j s s raš , liep jam lipti iš vagono.

— Lipkite, b kite! — ragino žmon s.

— Kaip ia dabar be daikt , kaip stoviu?!

Ir pasiliko. Nenujaut jis, kad tada, pagail j s daikt , pats sau pasiraš mirties nuosprend .

Vagonai tr ktel jo. Lyg milžiniškos tremtinio gran- din s žvang jo ir žleg jo sujungimai. Matyt, formavo eše- lon . Pagaliau prad jome važiuoti. Žmon s m verkti. Rauduoja visas ešelonas. Visi verž si prie t keturi ma-

¹³ Iš kur toks mažas vaikutis.

¹⁴ Tik pamanyk.

žy i , geležim apkaustyt langeli , ir daugelis paskutin kart žvelg mielus T vyn s kampelius. Pakel se, lau kuose stov jo žmon s, lietuviai, ir ašarotomis akimis mo javo rankomis. Kunigai laimino pravažiuojant ešelon .

Pasiek me Vilni . V l pajud jome. Prad jo temti. Eše lonas l tai ir sunkiai p škavo rytus, tarytum nenor da mas atpl šti žmoni nuo nam , T vyn s, artim j ...

Jau Baltarusija. Ruoš m s gulti. Ta iau... n ra iš viet s. Kažkas paaukojo kibir , kažkas paklod , ir prie dur atitver me uždengt kampil .

Už m s buvo saugumie i vagonas. Pas mus prie lango gul jo jauna moteris Kleizien su maža dukryte Ilona. Ji buvo rus , jos t vas — vienas iš geriausi Kau no siuv j Dubošinas, ir kai saugumie iai klausdavo pavard s, ji atsakydavo: Dubošina-Kleiza. Ji gerai kalb jo rusiškai, tai mes kreipdavom s, kad ji paprašyt saugu mie i išleisti išviet n.

— P stite v ubornuju!¹⁵ — šaukdavo ji pro langel , sustojus ešelonui.

— Nešauk, negražu, dar šikniais pavadinis,— pajuoka vo kart buv s policininkas Auglys.

Kai traukinys sustodavo, konvojus atidarydavo duris ir sukomanduodavo:

— Piat elovek pod vagon, bystro!¹⁶

Tiems gr žus, varydavo kitus. Sutupiam po vagonu, pasistatom apyakles, kad vienas kito nematytume, ir at liekam savo reikalus. Vien kart gr žta Rimantas iš po vagono ir sako:

— Žinote, k po vagonu susitikau? Nagi žydel , t pat žydel , kuris s rašus sudarin jol Aš jam pasakiau: „Tai k , rup že, ir tu po vienu vagonu su manim šiki? Nepasisek , bjaurybe, išgelb ti sk ros? Pasirodo, tu mus vien s raš , o kiti tave — kit !“ Nieko jis neatsak , tik spruko nebaig s atlikti reikal .

Kaip v liau sužinojome, jo pavard tikrai buvo Le vušas.

Kažkokioje stotel je saugumietis atidar duris ir iš girdome komand :

— Prigotovte posudu dlia piš i iz trio ch bliud!¹⁷

¹⁵ Leiskite išviet n.

¹⁶ Penki žmon s po vagonu, greitai.

¹⁷ Pasiruoškite indus maistui iš trij patiekal .

Atsirado kibiras, Sodaitien dav didel arbatin . Prie puodo pririš virvut , padar m ranken . V l atsiv r du- rys.

— Odin elovek za kipiátkom, dva — za obedom!¹⁸

Trise iš jom atnešti piet . Gavome arbatin virinto vandens, pus puodo sor koš s, ant kurios buvo užpilta apkartusio aliejaus, ir kepenin s dešros, kuri dabar žmo- n s „šun džiaugsmu“ vadina.

Daug kas piet nevalg , nes tur jo iš nam lašini , dešr , kumpi . Mums mama liep kump ir paštet pa- likti juodai dienai — k žinai, kas m s laukia... Išalku- siems koš lindo neblogai, nemažai jos mums ir teko. Ta iau kepenin s visi atsisak .

Pro šal vakarus važiavo ešelonai su amunicija. Kleizien , kadangi jos gultas buvo prie pat langelio, „šun džiaugsm “ m t ant pravažiuojan io ešelono. Sau- gumie iai net persisv r ži r jo, kuo mes ia bombarduo- jame. Pamat , kad tai dešros, vieni kvatojo, o kiti pagra- sino:

— Budete ješ io sobirat, to rasbrosajete!¹⁹

Mes taip dar negalvojome. „Šun džiaugsmas“ lyd jo mus vis keli , koš keit — gaudavom tai perlin , tai miežin .

Privažiuavome Sverdlovsk . Aš visada eidavau atnešti piet . Stovint prie valgyklos, staiga iš l p l pas nu- skriejo žodžiai: „Karas, karas“. Linksmi gr žome vago- nus — gal mus gr žins namo? Gal m s ešelonas ir paly- dovai fronte reikalingesni? Staiga per vagonus pra ž žinia: „Vyrus veža!“ M s ešelonas stov jo, pro j pamažu slinko vagonai su vyrais. Iš tolo perduodavo važiuojan- i j pavardes, šeimos skverb si prie maž , geležim ap- kaustyt langeli , kad pamatyt savo vyr , t v , s n , brol... Staiga atsirito balsas: Vytautas Bi i nas... Mus leido prie langelio. Abu ešelonai gaud kaip milžiniški bi i aviliai, nieko negalima buvo susigaudyti, moterys verkdamos šauk , vaikai v l klyk .

— Saugokit J rat ! — išgirdome t velio bals ir pa- mat me dal jo veido langelyje, prie kurio spaud si dar keli vyr veidai.

— Kaip tu? Ar sveikas? Kur jus veža? — šauk ma- myt , bet vagonas nutolo...

¹⁸ Vienas žmogus virtam vandeniui paimti, du — pietums.

¹⁹ Dar rinksite, k išm tote.

Tai buvo paskutinis kartas, daugiau mes jo niekada — nei gyvo, nei mirusio — nebemat me.

Išvažiav iš Sverdlovsko, išgirdome bombarduojant, man me, kad jau ir ia at ž karas, ta iau, pasirodo, sprogdino kalnus. Žmon s v l aprimo. Veikti nebuvo k , tod l moterys, kurios rankinukuose tur jo plauk segtuk , pasisodinusias mane ant kibiro, kiekvien dien darydavo vis nauj šukuosen . Veidrod li niekas netur jo, tod l pasigrož ti savimi gal jau tik eidama atnešti piet — kokiame nors apdulk jusiame lango stikle.

Rusai mus dažnai lyd davo šauksmais „Fašisty, fašisty!“ , o ešelonui sustojus rinko puodus m s išsverstas košes ir „šun džiaugsm “. Mus m siaubas: dar tik pora dien kai prasid jo karas, dar ia ramu, o laisvi vietiniai žmon s elgetauja...

Traukiniui stovint jau leisdavo ir už kr m nub gti. Ir retkar iais, atidar duris, saugumie iai sukomanduodavo: „Progulka!“ Iš vis vagon pasipildavo žmon s. Einu kart pro vagonus, ži riu — chemijos mokytojas Andriukaitis, nors apž l s, bet tas pats žvilgsnis ir taip pat suaug juodi antakiai. Gimnazijoje buvau j simyl jusi. Per baigiamuosius egzaminus jis pasikviet namus mane ir Saliut Jurjonait , kad tyliai ištaisytime trigonometrijos uždavinius tiems, kam gr s dvejetai. Ži r dama nuotraukas, por aš sikišau uniformos kišenait n, skirton špargalkoms. Perraš me klaidingai išspr stus uždavinius mokinišku braižu.

— Matot, mergait s, toks neramus laikas, j s klas paskutin , toliau — jau reformuotos. Kas blogai išsprend , iš to matematiko nebus ir tos trigonometrijos gal jam niekada neprireiks. Tai kam d l to palikti antriems metams?! Tegu žengia savo pasirinktu keliu,— pasak mokytojas Andriukaitis.

Gr žusi perži r jau nuotrauk les ir pa musi žirkles visur nukirpau žmon . Kai at jo m s paimti, nuotrauk l s gul jo albume, klijuoti nedr sau, nes tada negal iau to albumo rodyti. Taigi jos v l pakliuvo t pa i špargalk kišenait , kartu su kitomis. Ir štai dabar, pama iusi j vagone, surikau:

— Labas, pone mokytojau!

— O! Labas, J rate, kaip ia mes kartu atsid r me? Jus juk anks iau pa m , o mane tiesiai iš egzamin vagon , kur jau s d jo žmona su vaikais.

— Tai gal j s savo nuotrauk nepasi m t?

- Argi galvoj nuotraukos!
- O aš turiu por mažų į ją nuotraukėlių!
- Iš kurgi?
- Pavogiau, kai pas jus buvau...
- Oho! Gal nors vien gali man duoti?
- Galiu visas atiduoti, sau vien pasiliksiu, tik žmon visur nukirpau.
- Šelm! — pasak jis ir nusikvatojo.

Atnešiau jam visas, išskyrus vien mažytę, kuri priklįjavau ant apvalaus gražaus akmenuko, rasto po vagonu.

Laikas slinko pamažu. Jau ir važiuojant vagon duris palikdavo atdaras. Sėdėdavau nukorusi kojas lauko pusėn. Pro šalį slinko vaizdai. Pravažiavome Uralo kalnus, matėme Volgą, kuri savo didingumu padarė mums milžinišką spūdį, paskui pelkynai, taiga, didžiulė Novosibirsko stotis, vėl pirmyn...

Ir štai pagaliau išgirdome komandą „Vygružaisiai! Prijechali!“²⁰ Tai buvo Barnaulas. Susirinkome daiktus ir sulipome sunkvežimius, kurie nuvežė mus tuščiame, apleistame, pilnai voratinkli ir šikšnosparni cerkvyje. Pasiėdėjome ten ryšulius ir išėjome laukan pramankštinti sustingusių kėdžių. Atvažiavo vežimėlis su duona, gal jo pirkti kas kiek norėjo. Ne visi pirko, nors duona buvo puri, minkšta, iškepta didelėse apvaliose formose. Tada dar nežinojome jos vertės. Vakare su Giedre Kalnaitė jome parką. Netik tai išgirdome nuostabių smuiko garsų. Grojo Algis Stašenis.

Barnaulo cerkvyje mes gyvenome bemaž savaitę. Vairuotojų tarsi paukščiai paleisti iš narvelio. Pasaulis vėl pasirodė platus, gražus. Būriavosi jaunimas. Prasidėjo pažintys. Tada vėl gavome komandą ruoštis, vėl krovimant sunkvežimius. Nuvežė mus prieplauką. Garlaivio dar nebuvo, nakvoti teko lauke, ant žemės. Patvoryje pastebėjome lyg ryšulius, lyg kupstus. Bet, žinoma, kad jie juda! Tai buvo žydai. Visi be galo liesi, susirietę, nutysusiomis nosimis, smailiais smakrais, visiškai nuskurę. Taip, tai buvo išlikę gyvi Lenkijos žydai, dabar juos vežė kažkokios anglų kolonijos. Apie siaubas: jei jie per metus ar pusantį pavirto šmėklomis — o juk dar karo nebuvo — tai kas gi mūsų laukia!

²⁰ Lipkite! Atvažiavom.

Ryt atplauk garlaivis. Plauk me Obe. Netrukus v l išlaipino. Miestas vadinosi Kamenis prie Ob s. Dar vien šalt nakt praleid priepilaukoje po atviru dangumi, pagaliau gavome pastog . Tai buvo vienintelis Kamenyje medžiais apaug s pastatas — buvusi popo „klebonija“, dabar primenanti barak . Pasiklojome ant grind . At jo pora vietini moteriški , m siškiai puol klausin ti, k ia veikia vietiniai žmon s. Sužinojome, kad buvusioje cerkv je sik rusi spirito varykla. Mama tuojau paklaus , ar kuri nežino, kas gal t išskalbti patalyn . Vagoneparduotuv je, kuris važiavo kartu su mumis iš pat Lietuvos, dar gavome nusipirkti por gabal muilo, bet skalbti nebuvo kur, netur jome jokio indo. O pinig ? Pasiraus po visas kišenes, surinkome apie 100 rubli . Tuoj pasisi - l viena. Tai skalb jai mama padav 2 paklodes, 2 užvalkalus, 4 užvalkal lius, 3 ar 4 rankšluoš ius, 2 naktinius marškinius, 2 vyriškus marškinius. Moterišk visk skalbia iki šios dienos. Mama nepaklaus net kur ji gyvena, ta prižad jo po poros dien atnešti, be to, sak brangiai neimsianti... Dar ir muilo gavo. Tikro muilo, o Kamenyje moterys jau senokai baltinius paupyje su dumblo paplot liais skalb .

— Kas pakeit rusus?! Kas jiems atsitiko? — labiau nei d l skalbini aimanavo mama. Gal d l to, kad ia Sibiras, kur carai tr m vagis ir žmogžudžius, ta vagilka gal t padugni palikuon ? ..

V l atvažiavo dviratis vežimas su duona. Dabar padav ja praneš , kad vienam žmogui priklauso po 450 gram duonos. „Kas gali per dien suvalgyti 450 gram duonos?“ — galvojome mes. Iki šiol 6 žmoni šeimai dienai pirkdavome kilogram . Nesupratom, kad teks maitintis tik duona — nei sviesto, nei cukraus, nei kruop , nei m sos — nieko daugiau.

Barake buvo moterišk su mažais vaikais ir broliu bepro iu iš prigimties. Namie j priži r davo senut motina. Vež Sibirian seser , išvež ir brol , kuris nekalb jo, tik myk , d v jo lyg chalat , lyg suknel , nes darydavo visk po savim. Kaip maldavo vargš motina, kad paimt ir j ! Paliko. Uždarytas sand liuke, nes maži vaikai barake jo bijojo, por savai i jis maurojo naktimis, kauk iš šal io, kol gal gale nutilo visam laikui... Ten apgyvendino ir senel Smeton — buvusio prezidento brol su žmona, ir tris buvusio Lietuvos kariuomen s vado Raštikio dukrytes: vyriausi Laimut , jaunesn Meilut ,

kurios buvo nesveika kojyt , ir mažiausi Aldut , kuri vežim lyje vežiojama pratar : „ma-ma, m a . . i r mir . Laidotuv se dalyvavo visi lietuviai tremtiniai.

Aš žinojau, kad turime šiek tiek pinig , buvau taip pasiilgusi saldumyn , kad paklausiau mamos, ar negal iau nusipirkti nors por saldainiuk . Mama leido, jei tik nebus labai brang s. Abi su Giedre išsiruoš m parduotuv n. Paklaususios mamos, kaip paprašyti saldaini , iš jom miest . N viena nemok jome rusiškai, tod l eidamos vis kartojome: „Pažalsta, daite mne konfet“²¹. Pasukome saul gr ž lukštais nuklota gatve, jome e-žindamos kojomis, tai buvo ne prasta ir domu. Prisiminiau mamos pasakojimus apie rusus — per an kar ji buvo Rusijoje. Pasakodavo, kaip jaunimas flirtuoja, lukštena saul gr žas, o lukštus spjaudo vienas kitam veidan ir juokiasi. Keisti mums atrod ir namai, aptverti aukštomis stuobri tvoromis su milžiniškais vartais, o prie kiekvien vart stov jo žem n kasti suoleliai. Kiemuose riogsojo kr vos tamsi plyt , v liau sužinojau, kad tai džiovintas m šlas kurui, vadinamas kiziaku. Gatv s negr sotos, o šaligatviai — ant r stuk permestos lentos, kur ne kur prikaltos vinimis, tod l, ant vieno galo atsistoj s, kitu galu netik tai gal jai gauti kakton. Pagaliau pamat me parduotuv . Skub jome prašyti:

— Pažaista, daite mne konfeti

— Netu ²²,— atsak pardav ja.

— A gde? ²³ — paklausiau.

— Na bazare vybrasyvajet inogda ²⁴,— paaiškino pardav ja.

Einame namo ir kartojame: „nabazarevybrasyvajetinogda, nabazarevybrasyvajetinogda“. .. Gr žusi tuoj klausiu mamos, k tai reiškia.

— Turguje išmeta kai kada. Bet kod l išmeta? Gal sugedusius? — nesuprato ir mama.

Ta iau tuojau prisistat vietin nuolatin viešnia, kuri paaiškino, kad turgaus kioske retkar iais duoda prekybon saldaini . Kit dien mama išsiruoš turgun ir mane pasi m — galgi išmes t saldaini . Tik kur tas turgus? Pamat me dar gana spar iai einan i sen moter . Paklausta ji pasak einanti kaip tik turgaus pus n.

²¹ Prašau, duokite man saldaini .

²² N ra.

²³ O kur.

²⁴ Turguje kai kada išmeta.

Einam, jos kalbasi, tik aš nieko nesuprantu. Mama klausia:

— Babuška, skolko vam let? ²⁵

— Sorok piat, do enka ²⁶.

— A mne sorok etyre²⁷...— nustebusi pratar mama.

— A-a-a, do enka, perežila by ty takuju žizn kak ja, i ty takaja byla by²⁸,— atsak moterišk ir, parodžiusi, kur turgus, pasuko kiton gatv n.

Pri jome turg . Buvo šiokiadienis, kioskai, pasirodo, uždaryti, tik prie stal stov jo pora bobeli ir prekiavo bulv mis. Gor iais. Mama paklaus , kiek kainuoja gorius bulvi .

— Piat rublei²⁹.

Mama susi m už galvos. Namu jome jau žinomų keliu. Iš mokyklos pasipyl vaikai. Pamat mus, b go paskui ir šauk : „Cirk prijechal, cirk prijechal!“ ³⁰ Kur tas cirkas? Be vaik ir m s , gatv je nieko nebuvo. Viskas paaišk jo v liau. Mat ia visos moterys d v jo pilkus kanap tus sijonus, vyžas ir baltas perkelines palaidinukes. Pa ios madingiausios jas pasisiuvin davo rugiag l mis. O vyrukas, tur j s sportba ius ir dvirat , buvo vis mergin d mesio centre. Užtat vaikai, pamat mus apsirengusias margomis suknel mis, apsiavusias basut mis, pamam , kad atvykome su cirku.

Pakeliui namus užsukome parduotuv . Lentynose puikavosi krab d žut s, 3 litr skardin s žirni su kiauliena, šampano buteliai, buvo ia ir tos kvietin s duonos.

— Daite kilogram chleba ³¹,— papraš mama.

— Karto ku³²,— išties rank pardav ja.

— Cto? ³³

— Karto ku davaite!³⁴ — pakartojo pardav ja.

— Kakuju? Fotokarto ku? ³⁵ — v l paklaus mama.

²⁵ Mo iute, kiek jums met .

²⁶ Keturiasdešimt penkeri, dukrele.

²⁷ O man keturiasdešimt ketveri.

²⁸ A-a-a, dukrele, b tum tu gyvenusi taip kaip aš, ir tu tokia

pat b tum.

²⁹ Penki rubliai.

³⁰ Cirkas atvažiavo, cirkas atvažiavo.

³¹ Duokite kilogram duonos.

³² Kortel .

³³ K .

³⁴ Kortel duokite.

³⁵ Koki ? Nuotrauk .

— Ty to? S neba svalilas? Za em mne tvoja fotokarto ka, ja i tak tebia vižu, chlebnuju karto ku davai. Po ruski razgovaryvajet, a poriadka ne znajet³⁶.

Mama paaiškino, kad mes ia dar tik kelios dienos.

— Budeš robotat, polu iš vot takuju karto ku,— parod greta stovin i moter, laikan i rankoje kortel.— Vot i kupiš chleba, skolko tebe bud t položeno³⁷.

Gr žome visai priblokštos.

Vien dien vežiomis atvažiavo smulkut moteriškait ir paklaus, kas moka si ti.

— Aš ir mano dukt,— pasak mama.

Moterišk liep visiems išsirikiuoti. „Ty, ty, ty i ty, pojedete ko mne na rabotu“³⁸,— baksnojo ji. Man tai primin verg prekyb iš „D d s Tomo l šnel s“. Nurod, kur rytoj ateiti, ir išvažiavo.

Kitos dienos ryt išsireng m darb. Su mumis jo ir Birut Našli nien. Advokatas Našli nas pab go užsien, j kaip žmon išvež, nors ji buvo su juo išsiskyrusi, tik nepakeitusi pavard s. Ji buvo farmacinink, beje, provizoriaus Matulai io dukt. Mano t vai su Našli nais buvo seni pažstami, tai dabar mama sakydavo, jog jos seserys, kad tik leist b ti kartu. Birut buvo linksma moteris, nuolat keldavo mums nuotaik.

Prisistat me tai paiai moteriškei, kaip paaišk jo, direktorei, kuri v liau vadindavome Ut le. Mums su mama dav si ti tuos pilkus sijonus, kuriuos ne tik Kamenis, bet, matyt, visa Rusija nešiojo. Užbaigusios sijon, stropiai siuvome kabliuk ir kilput. Prie mudviej prijo vietin rus ir pasak, kad taip dirbdamos nieko neuždirbsime, kad kabliukus reiki tik si lu prikabinti — kas nusipirks, prisisius kaip reikia. Keista mums pasirod jos pastaba. Broliai ir dar vienas žydas sand lyje krov skudurus. Mama tuoj pasi l iš skudur atliek si - ti krepšelius, nes žmon s produktus nešdavosi net nesuvyniotus, musi apt ptus. „Bent krepšel simes nusipirk,— aiškino mama direktorei.— Dar galima ir iužinius si ti“,— si l ji. „Umnica“³⁹,— pasak direktor. Dienes slinko, siuvome sijonus, krepšelius ir iužinius.

³⁶ Ar iš dangaus nukritai? Kam man tavo nuotrauka? Aš ir taip tave matau, duonos kortel duok. Rusiškai moka, o tvarkos nežino.

³⁷ Dirbsi, gausi štai toki kortel.— Tai ir nusipirksi duonos, kiek tau priklausus.

³⁸ Tu, tu, tu ir tu, važiuosite pas mane darb.

³⁹ Gudruol.

Per piet pertrauk eidavom valgyklon, kur gaudavom nusipirkti agurkin s sriubos ir kukuli . Iš pradži mums duodavo šaukštus, šakutes ir net peilius. V liau, matyt, suprato, kas mes tokie, ir m m valgyti kaip visi: skystim užsivert išsr bdavom, o tirš ius susikasdavom bur-non kas kuo — kas raktu, kas pieštuku ar vinim. V liau kukuliai dingo. Parduotuv je taip pat dingo krabai, žir-niai su kiauliena ir šampanas. Liko duona. 700 gram kasdien — pagal siuvyklos išduotas korteles. Vien sek-madien nu jome turg . Gyvenimas ten virte vir . Ko tik širdis geidžia gal jai rasti tame turguje, net r b : pradedant vyžomis, baigiant kailiniais.

— Po kiek sviestas? — paklaus mama.

— daiktus, drabužius.

Stov jome, nesuprasdamos, k tai reiškia.

— daiktus kei iu, supratai? — atsak prekiaujan-ioji.

— A-a-a, o jei už pinigus?

— Trys šimtai.

— Bet man reikia vieno kilogramo! Kiek kilogramas kainuoja?

— Sakiau, trys šimtai rubli ! O gal tu manai, kad aš tonomis pardavin ju?!

Už dvi dirbtas savaites buvom gavusios po 50 rubli . D l domumo mama dar paklaus , kiek kainuoja kubo-metras malk . 600 rubli . Slankiojom kaip pritrenktos. Eidamos namo sutikome vaiku ius, kuriuos ved , matyt, darželio aukl tojos. Vis akyt s buvo traiškanotos, rau-donos, visi vaiku iai sirgo trachoma.

Darbe sek si neblogai. Moterys vis klausin jo, koks ten pas mus buvo gyvenimas. Mama pasakojo, jos nepa-liov steb tis, nes apie buržuazines šalis buvo gird jusios tik bloga. Iš to, kaip mes atrod me, jos mat , kad sakom ties . Direktor persp jo mam , kad neplep t . Bet ma-ma nesuprato,— ji atsakin jo moter klausimus nieko nemeluodama.

Dien barake likdavo seniai ir vaikai. Visi kiti dirbo.

m s b st tuo metu smukdavo visokie valkatos, nuolat kas nors dingdavo. Kadangi Saugume mums buvo pasakyta kreiptis, jei ko reik s arba jei kas skriaus, ma-ma nu jo ir pasiskund , kad vietin s gyventojos mus ap-vagin ja, dar ji pasiteiravo, kada gi mes gausime nuolati-n pastog . Po poros dien direktor pasak , kad m s šeima gali kraustyti kol kio užvažiuojamuosius na-

mus. Atvažiavo lietuvis, buv s policininkas, su jauiais. Jis padėjo susikrauti daiktus, sušėr jauiams ir uždainavo: „Naši tanki bystri, idut korošo, kad nazad nemnoško, eta ni evo!“

Privažiavome nemažėm, kuriame buvo 5 kambaryiai ir virtuvė. Viena kambaryje gyveno sargų šeimyna. Mums davė 2 kambarius. Viena sėkėr broliai, kitame — mes su Birute Našėli niene. Iš jau laukan, atsisėdau ant slenkėio. Netikėtai pribėgo mano amžiaus mergaitė su didele puokšte milžiniškų pilnavidurių vėirė spalvė aguonų: „ėia tau!“ Apsiverkėiu iš džiaugsmo. Ėia, Sibire, kur mes dauguma žėiri kaip nusikaltėlius, atsėrado tokia užjauiantė mergaitė. Padėkojau jai. Kalbėti dar beveik nemokė jau. „Kuo tu vardu?“ — paklausė ji. „Jėrat. O tu?“ „Valia“. Nusėvedėžėiu jė pas mamė. Mama su ja pakalbėjo, padovanojėo trikampė baltos medžiagos gabalėlė — skėrutė, pakvietė daėniau užėiti. Jos tėvas ir brolis jau kariavo.

Po darbo, atsisėdusi ant slenkėio, žėirėdavau vakarupus nė ir rydama ašėras nė nuodavau „Lietuva brangi, mano Tėvyne“. Ant kito slenkėio, netoliese, sėdėdavė Valia ir, taip pat pasėsukusi vakarus, skėmbėiu rusiškų balsu dainavo „Liubimyj gorod, moėeš spėt spokoino“⁴⁰. Ateidavo jė pas mus, išsėtiesdavom ant gultų su kvėpniais uėžiniiais. Mat direktorė mamai „uė racionalizacij“ leido pasėsi tė didėžiulius maišus, kuriuos prikėmšome šėieno, ir jau turėjome puikius gultus. Mama pasakodavo, pasakodavo rusiškai, ko nesuprasdavau, paklausdavau, kė pasakėdavau neteisingai, jė pataisėdavė. Taip mokėiausi rusė kalbos.

Kai suėzinėjome, kad ant Obė kranto yra pirtis, kas savaitė eidavome maudytis. Su leidėžiamu šaltu vandėniu lėkdavo gyvos žuvytės, o su karštu — gatava žuvienė: pasėsis dykė ir srėbkė, matyt, labai galingė siurbliė bėta.

Tamėbute bėta buvė visai neblogai, taėiau kankino daugybė blakėi. Tuoj išmarginom visas sienas, o kad nebėta taip matyti, mudu su Rimantu mėmė piešti. Paprasėiausi akvarelėni daėž ir šėrėni teptukė gavom kancelėiarėni preki parduotuvėje. Rimantas ant savo kambario sienos nupiešė Lietuvos kunigaikštėius, o virš langė ir po jais — Lietuvos pilis. Aš išdekoravau moterė kambarė — nupiešėiau Birutė, aplink langus ir gale lovos — gėli gėrliandas. Tai buvo 1941 metė rudenė. O 1956- j

⁴⁰ Mylimas mieste, gali miegoti ramiai.

pavasari, kai grįž iš šiaurės gyvenome Bijske, mano vyrui darbo draugai pasakė, kad Kamenyje yra domus namas. Kai nuplauk Kamenį, jam parodė buvusius kolonizatorių užvažiuojamuosius namus — dabar mums kambariuose gyvena sargienės su sūnumi Miša, sienas jie baldindavo, o mano ir Rimanto piešinius saugodavo...

Sargas man prašyti, kad nupieščiau jį rachtiko sėnelio Genos portretą. Berniuką nupiešiau gana vykusiai, keliomis pozomis. Tas vargšelis paprastai davė tik trumpą bambos neprisidengiančią berankovę. Kojytės kaip lankas. Kiti mažai Kamenio vaikai, jei ir nešiodavo kelnutes, tai jų užpakalis ir priekis būdavo taip prakirptas, kad drabužėlio nepridirbt. Prisimenu, atvežė kartą kolonizatorių arbatą, matyt, parduoti. Dideli, prinokusių. Sukrov sandėliukan ir užrakino. O virš durų vienos lentos nebuvo. Sargienės pirmo vyro sūnus Miša sako Rimantui: „Diadia, podsadi!“ Mes nesupratom, ką tai reiškia, tada jis parodė, kad Rimantas į antpečius užsikėlė. Rimantas išpildė prašymą. Miša traukė arbatą ir perdavė ją man. Paskui susėdome virtuvėje prie stalo, Gena ant stalo, Miša pjausto arbatą, visi kertame net ausys kruta. Gena vis gnaužo pirštukus ir prašo „dai“, suvalgo — ir vėl „dai“. Vienas stalo kraštas buvo pasviręs, ir iš Genos kranelio suvirškintos arbatos sultys siaura srovele tekėjo ant grindų. Tuoj ir mes, prisivalgę arbatą, pradėjome lakstyti laukan. Nesupratom, kad tai buvo pirmoji mūsų vagystė.

Sarg pašaukė kariauti. „Saugok Geną, jei kas jam atsitiks, negrįšiu“, — pagrasino jis žmonai ir pasiėmė mano pieštus su naus portretukus, išvažiavo. Liko šeimininkas su dviem mažais vaikais ir karve Maša. Vieną kartą Gena užsivertė ant savo kunkuliuojantį virdulį ir kiek pasikamavo miręs. Netrukus vargšė moteris gavo pranešimą, kad žuvo vyras.

Vieną sekmadienį turguje sutikome dvi Kamenyje nematytas moteris, kurios sakėsi atplaukusios iš Barnaulo. Jos buvo lietuvės, tad manė klausinti, ką dar iš lietuvių Barnaule pažįsta. Sužinojome, kad ten atvežta Verutė Vii Niškienė, mamos brolio Antano Namiko dukteris su mažais sėneliu Jurginu, kaip mes ją vadinome, nors iš tikrųjų jo vardas buvo Jurgis. Antrasis sėnelis — Gintaras ten miręs. Verutės vyras gydytojas Jurgis Vilniškis buvo atskirtas nuo šeimos ir nuvežtas į lagerį. Kamenyje gyvenė jo brolis Jonas. Tik jis galėjo prašyti, kad Verutei

but leista persikelti Kamen , nes mes negal jome rodyti, jog esame gimin s. Jono prašym Saugumas patenkino, Verut su Jurginu apsigyveno Jono Vil niškio šeimoje. Joki dokument netur jome, tik pasus atstojančius popieriukus, kuriuose buvo pažym ta, kad jie išduoti tremtiniui tokiam ir tokiam vietoj paso, kad tas tremtinys neturi teis s išvykti iš nurodytos vietos ir kart per m - nes privalo atvykti Saugum registruotis. Saugume kiekvienam buvo užvestos kortel s su nuotraukomis. Nu jome kart registruotis, at jo ir pagyvenusi aukštait pavarde Leikut . Komendantas klausia:

— Kak tvoja familija? ⁴¹

— Mana pamilija, ponuli, Leikut .

Tas varto korteles, pagaliau ištraukia vien ir sako:

— Lei-ku-vie-n ?

— Ne, ponuli, taigi sakiau — Leikut , šitei b k tu man durnam, nagi Leikuvien tai mana bralia žmana.

— Brata žena? ⁴²

— Taigi taigi, supratai visgi!

— No eto tvoja fotokarto ka? ⁴³

— Ne, gi šita karto ka mana bralia žmanas, a mana versk toliau.

— Dalše? Možet eto tvoja? ⁴⁴

— Vot ia jau mana karto ka.

Vienas nemok jo lietuviškai, kitas — rusiškai, bet susišnek jo. Komendant roje susitikdavom su kitais lietuviiais. Kart pasigedome Kocinien s ir Valionien s. Žmon s kalb jo es jos pab gusios Lietuvon. Bet kaip b gti nemokant rusiškai?! Ta iau kažkas prisimin , kad Kocinien yra rus , ištek jusi už žydo, juvelyrin s parduotuv s savininko.

Atvažiavusi Verut pasakojo, kaip Barnaule laidojo viengung lietuvi inžinieri , pavard j ji neprisimin . Atvažiavo, sako, komendantas — valdžios atstovas, atsivež medin lov . d jo lavon , ant viršaus užd jo lent , tik niekaip užkalti negali, visaip niurko nirus j , bet tas vis išlenda. Nutar drožles iškratyti. Bevartant lavonas prasižiojo ir sublizg jo auksiniai dantys. Pamat komendantas suriko: „Auks po žem m? Niekada. ia valstyb s turtas!“ Atsineš reples, išlupin jo auksinius dantis, su-

⁴¹ Kaip tavo pavard .

⁴² Brolio žmona.

⁴³ Bet šita nuotrauka tavo.

⁴⁴ Toliau? Gal šita tavo.

siž r kišen n. Užd j s lent , apžerg j , kad nenukrist , ir nuvež užkasti. Nepamiršo gr žti viengungio daikt . Rinkdamas juos vis kartojo: „ statymo vardu imu, statymo vardu išvežu!“ Niekas nedr so prieštarauti valdžios atstovui.

Mes iš igon išsinuomojome maž kambar lio ir virtuvyt s namel Tobolsko gatv je. Atvažiavo kart direktor ir liep m s šeimai s sti vežiman. Atsis dom, nukor m kojas ir važiuojam, nežinodami nei kur, nei ko. Privažiovom plytin . Nu jo Ut l kontoron, gr žusi sako:

— Eime, dabar ia dirbsite!

— Bet mes nenorim!

— Norit nenorit niekas j s neklausia, toks mano nuosprendis, ia pataisos darb darboviet . Nelaik te liežuvio už dant , padirb site už dyk , tada žinosite. Dar plep site — kal j iman patupdysim! — Suš r botagu arkliui ir nuvažiavo.

Plytin s administracija mums paaiškino, kad tur si-me dirbti, k brigadininke nurodys. Alg niekas mums nemok s, gausime duonos norm , duben l „pochliobkos“ ir kiek nori druskos. Brigadininke nuved mus prie krosni , kur buvo degamos plytos. Jas reik jo iš krosni ištraukti, išvežti su karu iu ir sukrauti rietuves. Vieni jas trauk , kiti vež , treti krov . Man teko karštas plytas rankomis traukti iš krosnies. Pirštini viena pora m nesiu. Kad ir brezentin s, jos jau pirm dien suplyšo. Rankoje atsiv r žaizdos, kuri nebuvo nei kam, nei kuo gydyti. Ten pat dirbo du lenkai: Kovalskis — buv s kariškis ir Slonskis — buv s rašytojas. Jie jau žinojo, kad tuoj bus paleisti namo. Kovalskis, kur mes vadinome rabinu,— mat buvo apž l s barzda ir d v davo kažkok keist iki žem s apsiaust — beveik nieko nedirbdavo. darb atei-davo laiku, atsis sdavo atsir m s plyt kr v ir snaus-davo prieš saulut . Mama padar jam pastab , nes jis priklaus m s brigadai. O jis flegmatiškai atsak : „Jei aš nors piršt pajudinsiu Taryb S jungos naudai, laikysiu, kad padariau nusikaltim “. Plyt kr vas priimdavo brigadinink . skaityt kr v ji pažym davo sta iai padama vien plyt . Kovalskis ant poros kr v paguldydavo brigadinink s pastatytas plytas ir, pašauk s j , pridudavo kaip savo sukrautas. Jiedu pasi l mamai ir Našli nienei fiktyviai su jais susituokti, kad gal t iš-

vežti iš šio pragaro. Bet mama nesutiko, nes bijojo, kad mus, vaik, tokiu atveju greičiausiai neišleist.

Kaimuose liko vien moterys, vaikai ir seniai. Talkinti kol kiekiam veždavo miest gyventojus. Išvažiavo Vaidutis. Teko vykti ir mudviem su Rimantu, tiesa, kit kol k. Pasi m m miegam j maiš, pasi t iš broli antklodži, ir išvažiavome. Kol kyje iš karto sukr t toks vaizdas: valgykloje, pasistat s tuš i duben l, s d jo senu iukas ir lauk eil s prie langelio, kur pilst sriub. Prie senuko prib go vaik zas ir kapt duben l jam iš panos s. Vargšelis net aiktel jo ir m prašyti, kad tas atiduot jam ind.

— Kam tau, seni, balanda?! Tu vis tiek greit nudv si, o man dar viskas prieš akis! — šauk vaik zas.

Mus ap m siaubas — tokia nepagarba senam žmogui! Vaik zas prasispraud prie langelio, jam jau pyl sriubos, padav gabal l duonos. Rimantas neištv r, prij o prie vaik zo. „Atiduok senukui“, — griežtai pasak jis. Vaik zas dar šaip si, ta iau kai Rimantas v l pakartojo t pat, matyt, išsigando augaloto devyniolikme io, gr žino senukui sriub ir duon. „Prakeiktas fašistas!“ — prakoš jis ir išmov iš valgyklos. Senukas pad kojo Rimantui, nusi m kepur, persižegnojo ir m valgyti.

Man dav arkl su vež iomis, Rimantui šakes ir liep paskui kitus važiuoti kvie i iš lauko vežti. Pakrov Rimantas vežim, aš suraginau arkl „no-o-o-o!“ Tas atsisuko, paži r jo vežim ir n negalvoja traukti. „Gal vargšeliui per sunku?“ — pagalvojau pama iusi, kad ant jo nugaros n ra kailio, o pro užsid jusi stor plut varva p liai. Arkliai, kaip ir žmon s, kariavo. Liko tik akli, šlubi ar ligoti. Ta iau buvau pasteb jusi, kad rusai visada susikeikia ragindami arklius. Pam ginau ir aš: „No-o-o! Ridiska i kapusta!“ Arklys tr ktel jo, vežimas pajud jo. Kvie i varpos buvo geltonos, stambios. Maži vaiku iai jo lauku po du vilkdami krepš ir rinko likusias ant žem s varpas. Brangus, oi brangus, tada buvo kiekvienas gr das. Ir mes jau supratome duonos vert. Priesimin me, kaip t velis sakydavo: „Duona yra viskas, su duonos k sniu galima vis pasaul valdyti“. Mus tada tik juokas imdavo. Jis mok jo vertinti duon — studijuodamas Petrapilyje, eidavo 14 kilometr pas kažkok kunig sriubos valgyti, nes buvo revoliucija, buvo badas.

Pagaliau leido važiuoti namo. Uždarb — po 5 kilogramus gr d — gausime Kamenyje. Atsis dome ant gr d,

važiuojame ir kalbam s su Rimantu: kaip b t gerai paršivežus gr d bent kišen se! Kad taip b tume žinoj , maišiuk b tume pasi m : prisipiltume, išmestume pakeliui, v liau ateitume pasiimti, ne taip jau daug t kilometr . Susimaltume, koš s išsivirtume. Gal kelni klešnes prisipilti? Nors po truput , nes abiej kelni apa ios buvo gumut mis sutrauktos. Bet ver iau neimti — jei patikrint , tada kal jimas. O gal ir mamuž l b t nepatenkinta vogtais gr dais? Gal tuo mes nuskriaustume kitus, dar didesnius vargšus nei mes, j dabar tiek daug. Prieš akis iškilo išsek , apsiskarmaliav vaikai su didžiuliais krepšiais. .. Arklys kulniavo pamažu, senas, matyt. Jam irgi buvo labai sunku. Vež jas sustabd arkl — tegul pailsi.

— O j s, vaikeliai, eikit prisiskinti saul gr ž , pasi vaišinkit,— pasak jis mums.

Kiek akys užmato geltonavo dar žydin i saul gr ž laukas. Prisilauž me galv , piln stambi , riebi gr deli . V l pajud jome. Lukštenant saul gr žas, kelias neprailgo. Horizonte pasirod Kamenio gaisrinink bokštas. Tarpais išlipdavome, kad arkliui b t lengviau. Vež jas buvo senas, tylus žmogus. Jis žinojo, kad mes rusiškai beveik nemokam, gal tod l ir nekalbino. Miestas visai priart jo. Gr d pri mimo punktas buvo už miesto, tai mes pasak me, kad jau lipame. Žmogelis atsisuko:

— Gr d nepa m te?

— Ne, gausime namie,— atsak Rimantas.

— Garbingi žmon s! — atsisveikindamas pasak kol kietis ir nusitrauk kepur .

Gr ž papasakojome mamuž lei.

— Kad ir labai sunku mums gyventi, bet pasielg t teisingai. Kuo blogesni kiti, kurie neturi galimyb s pasisemti gr d ? Gal tos kelios j s nepaimtos saujos išgelb s mirštant nuo bado.

Mums buvo gera, kad nepasidav m pagundai. Visi gyveno labai varganai. Štai kaimyn Galaidina pasakojo, kad ši žiem už 40 kilometr nuo Kamenio, kol kyje, kur gyveno jos sesuo, buvo badas. Kol kis plano ne vykd , vis derli prival jo atiduoti valstybei. Sau nieko negal jo pasilikti. „Išgirdau žmones šnekant, kad tame kol kyje, kur mano sesuo su šeima gyvena, badas. Nors pati su 3 vaikais be vyro jau treji metai vargstu, bet pridžiovinau dži v si , susirišau skarel ir iš jau sesulei pad ti. Einu, sako, per kaim , širdis dreba — visur tylu, nei šuo kur loja, nei žmoni bals gird ti. Pradariau

duris — s di prie stalo svainis ištins, sakytum, atsipen -
j s, o ant rusiškos krosnies trys vaikai kaip šeš liai —
piršiuokus burnyt n susikiš krauj iulpia. Susverd jau,
nesitik jau pamatyti tok šiurp vaizd . „Kokia tu graži,
kokia riebi!“ — šniokšdamas prie man s art jo svainis.
Stumtel jau, jis nugriuvo, vaikai myk , tiesdami mane
pragraužtus, kruvinus pirštukus. „Kur mano sesuo?“ —
šaukiu. „Numir , mes j jau suvalg m“. Sviedžiau dži -
v sius ant stalo ir išb gau. V liau sužinojau, kad visi jie
išmir : svainis dži v si prisivalg s, o vaikeliai — iš bado.
Negal jau t vaiku i paimti, nes mano pa ios namie
trys alkanos burnos lauk ... Galaidina tur jo 3 mažus vai -
kus—Vani , Koli ir Maš , kuri mes vadinom Mary -
te. Ateidavo tie vaikeliai pas mus ir nusteb apži rin -
davo mus ir m s daiktus. Kai aš išskleidžiau sk t ,
vaikai išsigand atšoko, o kai paaiškinau, kam jis reika -
lingas, tai vis laik prašydavo: „Teta, duokite sk t pa -
sinešioti!“ Išskleisdavo ir pasikeisdami vaikš iodavo ap -
link nam . Kart aš išsi miau savo raudon rankinuk
pasigrož ti. Pama iusi j Maša išpl t akis, iupo j ir
pabu iavo. „Dievul liau, kaip gražu, dievul liau, kaip gy -
va nema iau tokio grožio!“ — iaušk jo mergait . „Kai
važiuosiu Lietuvon, padovanosiu tau t rankinuk “,—
pasakiau aš. Maša netik dama žvilg iojo tai mam , tai
mane. Mano mama stov jo šypsodamasi prie krosnies
ir sidabriniau sam iu maiš kop stien .

Plytin je dirbti nebegal jau, nes per alk nes pritrauk
k rankas. Paguld ligonin n, ten jas sugipsavo ir temp
bintais. Rankos išsities . Su manim gul jo tokia links -
muol senut . Kart viena rus , at jusi lankyti dukters,
pavaišino t senut iš Alma Atos atsi stais obuoliais.
Ta prakandusi sako: „Viešpatie, koks skanus pomidoras!
Niekada tokio nevalgiau!“ Iš ties Altajaus krašte nebuvo
jokios obels. Ob s pakrant s buvo apaugusios serbent
ir šaltalanki kr mais. Mus stebino tai, kad vietiniai
plaukia per up uogauti, užuot parsivež serbent daig
ir apsisodin visus patvorius. Stebino ir tai, kad jie brai -
do purvynus, neišsigrindžia gatv s, bent jau kiekvienas
prie savo namo, kai aplinkui daugyb akmen .

Kai gr žau iš ligonin s, mama praš direktoriaus, kad
man duot lengvesn darb . Tas tik nusikeik : „Buož s
prakeikti!“ Netrukus jis gavo šaukim front . Eina gal -
v panarin s, o Kovalskis jam sako: „Pan direktor, ne -
sikrimsk, tav s šitame fronte neužmuš!“ Tas net išsišie -

p . „Na, o japon fronte tave tikrai užmuš!” — prid r jam pavymui. darb eidavom gana toli, iš vieno mies- to krašto kit . Einame per aikšt , o Birut , bulvi pri- sivalgius, tik drykst, drykst — or gadina.

— Birute, k tu darai! — piktinasi mama.

— „Perekati pole“ leidžiu! — kvatojasi ta.

Druskos nusipirkti gal jai tik atstov j s milžinišk ei- l . Stovime kart su mama eil je, man prad jo vidurius p sti. Žinodama, kad ia lietuviškai niekas nesupranta, sakau mamai:

— Eisiu laukan or pagadint.

Staiga atsisuko priekyje stovintis vyriškis kaimiškais kailiniais:

— Labas, ponios, tai tamstos lietuv s b st ?

Paraudusi išl kiau laukan, bet pama iusi, kad jis ne- kreipia jokio d mesio, gr žau.

— Iš kur tamsta? — paklaus mama nematyt lietuv .

— Iš kaukaza.

— Kada j s atvažiavote iš Kaukazo? — nustebo mama.

— Dabar, šindei.

— Kuo gi?

— Nag su valteli.

Pasirodo, jis atplauk iš kol kio, t. y. kolchozo, kuris lietuvių kaimie io l pose virto kaukazu.

Registruojantis Opulskis pasipasakojo, kad jis dirba akmen skaldykloje, ten es neblogi uždarbiai ir malk žada duoti nusipirkti, ir dar kaip specavalyn veltui duoda vyžas. Mama kit dien pasak direktoriui, kad mes ei- name dirbti kitur. Ir iš jome. „Teisman atiduosiu!“ — šauk direktorius, bet mes nekreip me tai d mesio. Ne- žinojom tada mes statym jam suteiktos galios. Bet jis nesp jo savo galia pasinaudoti — iš jo kar , ir netrukus žmona gavo „pochoronk “.

Dirbome kalkakmeni karjeruose. Su kirtikliais atskel- davom akmen luitus ir kraudavom juos kr vas. V liau juos veždavo ir sumesdavo tiesiai ant ledo, o pavasar plukdydavo su lytimis. Per piet pertrauk vyrai sus s- davo par kyti ir prad davo pat maloniausi pokalb . An- tai vienas sako:

— B davo, parvažiuoji namo, mama priverda cepeli- n , paspirgina lašini su svog nais, deda grietin s... siriti tok cepelin kaip parš bli dan, užsipili tuo pada- žu, šakute pragnybi, iš vidaus sultys tik irkšt!.. Garuoja, nos kutena. Skanum lis! Bet argi tada vertinom?!

— O mano mama blyn — toki stor prikepdavo. Prikrauna kr v ... Pasmeigi šakute, irgi panaš padaž kyšt! Liežuv gali praryti! Sako, per an kar vokietis toki blyn apsi d s numir ...

Niekas n nešypteli.

— Jei taip alkanam toki blyn , žarnos apsiverst , — prideda kažkas.

Paskend prisiminimuose, ryjame seiles, mintys slysta nuo cepelin prie blyn , prie karštos duonos su sviestu, šilto pieno, balto s rio su medumi... Žarnas traukia, dar negreit namo, kur laukia pagal korteles pirktas normuotas gabal lis kvietin s duonos. Jei t dien nenusipirksi, kit — negausi. Tod l mudu su Rimantu iš vakaro užsiimdavom eil . Pasiklausi, kas paskutinis, ir guliesi greita griovyje, nes jei pamatyt milicija — išvaikyt . Rimantas, truput pamiegoj s, keisdavo mane, paskui ateidavo Vaidevutis. Ryt b davom vieni iš pirm j .

Prasid jo žiema. Karjerus užpust sniegas — tik atkasi ir v l užpusto. Namie šalta. Kubometras malk kainavo 600 rubli . Kur juos gausi? Eidavom gatv mis ir vis dairydavom s — ar nepamatysim pagaliuko, skiedros ar v jo genamo popier lio. Uždarbis baig si, p gos nerimo.

Mama susipažino su klubo darbuotojais. Direktorius sutiko priimti j dekoratore, o Rimant — dailininku apipavidalintoj . Klubas jau vadinosi teatru, nes iš T los, Kalugos ir Leningrado m s miest evakuavosi daug pagyvenusi aktori . Jie prad jo statyti pjeses. Mama su Rimantu pieš dekoracijas, siuvo kostiumus. Medžiaga daugiausia iš cerkv s — tai brokatas ir siuvin ti pop r - bai. Mama pasir pino, kad dekoratorium priimt ir Mažosios Lietuvos dailinink Adom Brak . Ta iau jam ten nelabai sek si. Jis buvo grafikas ir per vis savo darbo laik tenupieš vien portret „Dekabristams“. Beje, ir tas buvo panaudotas tik užkulisiuose perk nijai vaizduoti... Brakas buvo doras žmogus, Lietuvos patriotas, bet su keistenyb mis. Jis niekam neleido jo vadinti ponu. Sak , kad žodis „ponas“ iš lenkiško „pan“, tad jau geriau es j vadinti latviškai — kungu. Taip ir vadinome. Brako žmona ir vienas s nus repatrijavo Vokietijon. J pat su s - num Tautvydu išvež Altajaus krašt . Taigi ir jis atsid r Kamenio mieste. Brakas sakydavo:

— Hitleris Belzebubas, tod l aš ir nevažiavau Vokietijon. O Stalinas tikras durnius: išvež kult ringus žmo-

nes ir neteko daugyb s proting draug , kurie b t oi kaip pravert !

Kart mam nesulauk Brako darbe vien dien , kit . O Galaidinos vaikai, gr ž iš mokyklos, pasakojo, kad j mokytoja šnip pagavo. Tre i dien kungas Brakas pagaliau pasirod .

— Tai durniai, tai velniai! — nesitv r jis apmaudu.— Einu aš užvakar iš ryto darb , saulut kyla virš priešgaisrin s bokšto, ant šakel s zylyt ik irik... Nuostabu! Išsi miau pieštuk , manau, tuoj eskiz pasidarysiu. Vos prad jau piešti, prisistat kažkokia kvail ir klausia, k piešiu. „Nu, vot... nu, korošo... nu... krasivo,“ — aiškinu. Ta sako man: „Poidiom!“, aš ir einu, nes ji griežtai sak , o jei sakin ja, matyt, viršinink . Ir žinote kur ji mane nuved ? Saugum ! Saugumie iai liep pas d ti, kol viršininkas tur s laiko. Ta boba vis kažk mala maskoliškai. Išs d jau ant suolo vis dien , sinor jau valgyti. „Kušat nado“,— sakau, o jie man: „Podoždioš“. Nakt pašauk mane pas viršinink — ir kas jie per žmon s, kad reikalus nak ia tvarko — tas ir sako: „Dai portfel!“ Padaviau, pavart mano eskizus ir klausia: „Po emu risuješ?“ „Korošo, krasivo, hm... hm... saul , pti ka, v o t . v l aiškinu aš. Vis tiek nuved r sin. Išlaik dar dien . Atneš vandens. Pernakvojau dar nakt . Ryt v l nuved pas viršinink . Tas atidav man portfel ir nusijuok s pasak : „Na ulice risovat ne nada“, ir paleido.

Nutariau išeiti iš skaldyklos ir aš. Bet viršininkas nesutiko išleisti. Mama v l kreip si Saugum , praš , kad mane išleist mokyti — mat aš nepilnamet ir noriu mokyti meno studijoje. Prašym patenkino. Prad jau lankyti meno studij — ji ten vadinosi „Izostudija“. J lank ir Rimantas. Ten d st labai geri, kvalifikuoti dailininkai, evakuav si iš Leningrado. Jie sakydavo, kad mudu su Rimu iu teikiame vil i . Be to, pranc z , mažut moteriškait , kuri mes vadinome Pirštinaite, mok mane skambinti pianinu. Muzika — sena mano svajon . Laiko užteko, o už tuos 30 rubli , kuriuos jai reik davo mok ti, vis vien nieko nenupirksi.

Verut Vil niškien klubo direktorius pri m rekvizitore. Dar praš , kad mama ir sarg surast iš m siški . Jis negal jo atsидžiaugti — žmon s dirba nuoširdžiai, klusn s, neatsikalbin ja ir negirtuokliauja.

Žiauri Sibiro žiema vis smarkiau rod savo gali. Šiltos aprangos netur jome. Rimantas, tiesa, tur jo iš Kauno atsivežs pas mus gyvenusio pusbrolio Daumanto puskailinius. O aš vis laik vilk jau pilkais karakulios kailinukais, kuri priekis tampant akmenis nusitryn ir liko plika oda. Su jais atrodžiau kaip beždžion, nuplikusiu pilvu. Ant galvos užsigobdavau užvalkal su tautišku raštu. Apsiaudavau ekiškais zomšiniais batukais, ant viršaus užsimaudavau virvelines vyžas, kaip darbo avalyn gautas akmen skaldykloje. Iš mano vyžas niekas nesijuok, nes aš nebuvo vienintel. Tik ta skara buvo ne prasta — matyt, dėl jos, kai eidavau studij, vaikai be go paskui, man mane sušalusius arklio gurvolius šaukdami: „Lalartina, židovka, židovka!“ Man buvo be galo skaudu.

Mama teatre, stali dirbtuvėje, prisirinkdavo pagaliuk ir skiedr, kuri užtekdavo tik vandeniui susišildyti. Kambario sienos ir lubos buvo storai apšerkšnijusios, karojo varvekliai. Puiki dekoracija „Sniego karalienės“ mams! Prad jome sukti galvas, kur gauti kuro. Vietiniai pavasar prisigaudydavo Obje rste, kiti prisiruošdavo žiemai kiziako. Eidami registruotis Sauguman, akimis ieškodavom kokio nors kuro. Prie aukšt sibirietiška vart stovdavo suoleliai, ant kuri gražiu oru rus smgdavo s d ti — saul gržas lukštenti, paplep ti arba viena kitai galv paut lin ti. Beje, ut lin jimo jos mielai imdavosi, atsisakydavo tik t, kuri galvos buvo švarios: „Neintereso“, — atsakydavo tokiai. Mes taip pat s sdavom s ant to žem n kalto suolelio, sikib už apa ios išjudindavom ir keldamiesi traukdavom jo kojas. Ištrauk palikdavom stov ti. Grždami namo tik kapt už suolelio ir nešam s. Štai ir kuras kelioms dienoms! Mama kažk iškeit puodyn lajaus — juo gardindavom bulvien. Iš aguro i prisivir m koš s, kuri atrod be galo skani, kad ir be cukraus. Kad neprar gt, išpilst me sand liuke ant lentut s tokiais blynais ir sušald me. Cukraus nuo Lietuvos laik nebuvo mat. Kart at jo Galaidina ir pasak, kad prie jos namo guli kol kio r stai, ta iau jau koks trejetas met kaip j niekas nejudina. Kadaisė juos saugojs jos vyras, kol kis jam mok dav s už tai po kibir bulvikas m nes, ta iau vyras jau seniai mir s.

— Gal paimam po r st? Js vyrai ir man pad t — mano vaikai maži, jie tokio r sto n nepajudins...

Tai buvo vienas iš baisiausių vakarų mūsų gyvenime. Mudvi su Birute vaikštinojome po gatvę ir saugojome, kad kas neužklytų — pamačiusios ką nors tartina turėjome sukostyti. Rimantas su Vaideviu nešė vieną rėstą Galaidinos trobą. Vaikai tuoj išpojo klėmą į pajautytą. Lauke smarkiai snigo, sniegas turėjo užkloti mūsų nusikaltimo pėdsakus. Broliai, pamąstę rėstą, tempė mūsų virtuvėn. Tačiau jis, o varge, netilpo, galas liko lauke. Reikėjo pajautyti rėstą pusiau. Staiga pasirodė raitelis. Mes apmirėme. Dabar galas — už pavogtą degtuką džiūt baudžiama kalėjimu, o kiek gausime už rėstą? Bet raitelis, kuris pasirodė bėsis milicininkas, tik paklausė mums visai negirdėtos pavardės, o gavęs atsakymą, kad nežinome, spėlė jo kulnais arklio šonus ir nujojo. Mama pravirko. Jam, matyt, nerūpėjo jokie rėstai, o gal jis pamano, kad jie mūsų. Rėstas supjaustė mane, kalades sukrovė man švęstą. Sidrėsinome — jei milicininkas nieko nesako, tai moteris tikriausiai nežino, kad tie rėstai valdiški. Rimantas su Vaideviu pirmiausia juos perpjaudavo, paskui dalimis sunešdavo vidun. Kambaryje dar si vis šilčiau, nuo lubų pradėjo varvėti ir dideli lašai neretai pataikydavo pakaušį ar už apykaklę.

Pagaliau mama susitarė su direktorium, kad Vaidevutis priimtų teatro sargą — vis šilumoje, o už atlyginimą vis tiek nieko nenusipirksi. Nuėjo jis pas akmenkaldyklos viršininką, padėjo ant stalo pareiškimą ir tą pačią dieną jau dirbo teatre. Pasakojo, kad viršininkas šaukė: „Sudie būdu!“ Bet ne jis pirmas mus teismu gėsdino. Galaidina patvirtino, kad už savavališką išėjimą iš darbo iš tikrųjų gali teisti, bet dažniausiai už tai atskaito 20 procentų iš atlyginimo. Dėl to mes visai nesijaudinom.

Artėjo Kalėdos. Ir štai pasiuntinys iš teismo atnešė kvietimą. Tą dieną mes rengėmės pirtin. Vaidevutis nuėjo tiesiai į teismą, o mama nusprendė eiti po pirties, — paklausysianti, kaip jam priteis procentus mokėti. Grįžo mama raudodama:

— Vaidevutis nuteis kalėti. Sutikau jį gatvėje, karėvi varom. Paklausiau, kur jis veda, konvojus pasakė, kad kalėjimas, kur turės išbėgti 4 mėnesiai. Vaidevutis sakė beveik nieko nesupratus, daugiausia kalbėjosi akmenkaldyklos direktorius. Nubėgau teisman, ten paaiškino, kad jis turės 4 mėnesiai kalėti Barnaulo mieste, nes Kamenyje kalėjimo nėra. „Niekas, pasidėsi, bus pa-

moka kitiems, nes labai jau pasileidote, atrodo, statymai jums negalioja“, — prid r teis jas.

Tai buvo 1941 m. gruodžio 15-oji. V liau sužinojom, kad prieš pat Naujuosius Metus visus kalinius p s ius varys 200 kilometr Barnaul . Aktor Generalova dav senus mirusio vyro veltinius, vilnones kojines ir pirštines. Mama turguje kažk iškeit kailinukus. Kailinukai, matyt, buvo traktorininko, nes blizg jo lyg nulakuoti. Pirm kart gavome po 200 gram cukraus, sud jome j Vaidevu iui. Išvar konvojus brol Barnaulan, ir dingo jis kaip vanden . Kur tik mama nesikreip , kur neraiš — iš visur gaudavo atsakym : „Tokio nebuvo ir n ra“.

Naujuosius Metus nutar m sutikti teatre, stali dirbtuv je. Bufete gavome nusipirkti morso, t. y. rožiniais dažais nudažyto ir sacharinu užsaldinto vandens, m tiniu glajumi aptept meduoli . Stali dirbtuv je dirbo 2 seniukai: vienas Petrovi ius, kitas Kalistratovi ius. J pavardes tikriausiai tik kasinink žinojo. Kalistratovi ius gyveno su dukterimi, kuri dirbo valgykloje ir nupirko jam butel degtin s. Kalistratovi ius kalb dav švogždamas, nes, kaip pats sak , jo gerkl buvo sidabrin . Mat jaunyst je iš pavydo papjov s savo žmon , paskui persipjov s sau gerkl , bet gydytojai stat jam metalin vamzdel ir išgelb jo. Už žmogžudyst buvo ištremtas su maža dukrele Sibiran visam laikui. Kalistratovi ius dar atneš raugint kop st . Stali dirbtuv je buvo šilta, mama staliuk užties paklode. Kalistratovi ius degtin pastat prie radiatoriaus, kad truput atšilt . Sus dome aplink stal , ant kurio stov jo duben lis su kop stais ir meduoliai, o sotyje morsas. Užpl do prisiminimai iš Lietuvos. Ar taip sutikdavom Naujuosius?! Kalistratovi ius patryn deln delnan ir jau nor jo paimti butel , kai t pat sekund butelis cinktel jo ir degtin susig r drožles... Išmuš dvylika. Džiaug m s, kad baig si baises s, atneš mums nelaimės ir skurd 1941-iejį. O kokie bus naujieji? Visi buvom kupini vil i , tik labai tr ko t tyt s ir Vaidevu io.

Studijoje mok si toks Vašia Konešovas. Jis puikiai pieš ir globodavo mane — pri j s vis rodydavo, kokias klaidas darau. Vakarais ilgai neidavom namo. Sal je vykdavo spektakliai, aš visus buvau po kelet kart maiusi, tod l s d davau foj , o Vašia sitaisydavo greta, paimdavo mano rank ir sakydavo: „Na, k tau pasakyti, juk tu vis tiek nieko nesupranti...“ Tyl davom akimis

Šypsodamiesi vienas kitam. Bet vos tik sal je pasigirdavo plojimai, Vašia paleisdavo mano rank ir sprukdavo tolyn murm damas: „Ne sižeisk, taip reikia...“

Prisimenu vien šventin vaik rytmet . Tuo pat metu pirmame aukšte vyko kažkoks užfront je likusi atsaking darbuotoj suvažiavimas. Bufete jiems pardavin jo saldinius ir meduolius. Pusalkaniai vaikeliai paraudusiomis nuo šal io nosyt mis scenoje dainavo „Spasibo rodnomu Stalinu za s iastlivoje detstvo“, ta iau bufeto dursys jiems buvo uždarytos — jie gal jo tik varvinti seil prispaud prie stiklo nosytes ir rankytes. Saldinius šlamšiantys atsakingi darbuotojai, matyt, tikrai buvo „atsakingi“, nes sugeb jo išsisukti nuo fronto. kar jau buvo imami beveik vaikai. Ne kart , ten pat, klube, susirinkdavo šešiolikme iai berniukai, pašaukti kariauti. Pašaukti mirti. Laukdami komisijos, s d davo jie su mamom ant pla i klubo laipt ir snausdavo galvas pad j joms ant keli . T vai jau kariavo, at jo j eil . Motinos ni niuodamos lingavo. J žvilgsniai buvo pilni skausmo. Jos jau nebeverk , ašaros jau buvo išraudotos.

At jo Kovo aštuntoji. Mane kamavo angina, bet gr žusi mama pasak , kad buvo susirinkimas, o dabar vyks pasilinksminimo vakaras. Paklaus , k aš veiksiu — eisiu kluban ar b siu namie? Aš — namie?! Niekada! Apsirengiau šiltai ir visi išsiruoš m kluban. ia jau buvo susirink aktoriai. Jaunesnysis Brakas — Tautvydas grojo akordeonu, visi šoko. Užgrojo „pliasovaj “. Senis direktorius apsmukusiomis keln mis, pups damas kaip ežiukas, suko rat , paskui sustojo prie senut s storul s valytojos ir patrepso kviesdamas j šokti. Ta tik ktel jo, ištrauk iš rankov s nosinait ir pasileido ratu, o jos neprilaikomos kr tys si bavo ir leps jo. Man patiko, kad direktorius nesididžiuodamas šoko su valytoja. Brakas užgrojo suktin . Mes su Rimantu prad jom šokti. Mus pasek aktoriai, patiko jiems m s suktinis.

Gr žau namo pakilios nuotaikos. Mama su Birute r k . Kart viena likusi namie pabandžiau ir aš. Galva apsvaigo. ž skraidantys l ktuvai. Užsimerkiau. Atrod , tarsi gul iau pievoje prie aerodromo, mintys klydo Lietuvon. Taip kasdien, visiems iš jus, užtraukdavau d m ir atsigulus svajodavau. Buvo gera, nors gerkl kuteno kosulys. Prad jau r kyti.

Aktorius Volžinas pasi l mamai kraustyti jo buto virtuv aktori bendrabutyje. Volžinas kažkokiam spe-

taklyje vietoje „Kolchoz — smert kapitalizmu“ susimaiš s pasak „smert komunizmu“, už tai ir buvo ištremtas iš Kalugos Sibir . Kalugoje mir jo žmona, vaikai bijojo susirašinti su politiniu tremtiniu, o jis, nenorėdamas jiems pakenkti, neieškojo j ir nieko apie juos nežinojo. Gyveno vienas su savo geriausiu draugu Ralfu — dideliu vilkiniu šuniu. Virtuv buvo tokia didelė, kad mes ten pasistatėme dvejus gultus. Ant platesniųjų miegojome mudvi su mama, ant šiauresniųjų — Rimantas. Aš pradėjau dirbti aukle pas režisieri Goniarov, jo žmona buvo latvė kilmės aktorė Valerija Kampe. Jie turėjo šešeri metmergių Lero k. Kadangi jie gyveno tame pačiame bendrabutyje, tai mane pakviesdavo, kai jiems reikėdavo išeiti. Jie buvo neblogai šik r. Ant stalo visada stovėdavo vaza su sausainiais ir saldainiais. Man net silpnai darydavosi ži rintis tuos saldainius, tačiau šeimininkai niekada j nepasileidė.

Laikas bėgo. Pavasaris buvo nuostabus. Išsimainė šiuokius tokius daiktus, pasisodinome bulvi. Dar ir žirni pasijome. Kai ledai išplaukė ir vanduo pradėjo nešti r stus iš aukštupio, Rimantas pasiskolino vatelį ir priglaudė r st malkoms. sien atremta jau stovėjo didelė krava malkų, pilkų, blizgančių. Aš kiekvien vakar atnešdavau po šimt naščių vandens — ir bulvėms, ir žirniams. Na, o jie — lyg atsidėkodami — puikiai augo. Džiugu buvo ži rti. Tik kai susėdavom prie stalo, mama persižegno davo ir giliai giliai atsidusdavo — tr ko Vaideviu io. Tačiau mes jau baigėme prasti prie minties, kad jo nebėra tarp gyvųjų. Kartą ateina pas mus kungas Brakas ir sako:

— Aš žinau, kur Vaidevutis.

Pašokome kaip gelti.

— Pas daktar Aleknien .

— Tai kodėl neina namo? Dieve, kas jam? — klausinėjom.

— Jis nepaeina, reikės parvežti...

Tuo pat visi nulėmė pas Aleknien . K d je ant raktukų, su kuriais išvežė paraližuotą Aleknien s uošv, s d djo mano broli s. Taip, tai buvo Vaidevutis! Nors sutikus gavtė tikrai nepažinčiau. Atrodė jis labai nusipenėj s, žandai išsipy t, net blizga. Pamat s mus pradėjo verkėti. Jis kažk myk, o per skruostus sruveno ašaros...

— Kas tau, Vaidevuti? — apkabinusi jo kojas, raudėjo mama.

Verk me visi.

— Jis paraližuotas ir sutin s,— paaiškino Aleknien .— Negali kalb ti — gerkl taip pat paraližuota.

Tuoj kažkas surado dvirat vežim , kuriuo vietiniai vežiodavo visk , ko nepaj gdavo panešti. Parsivež me Vaidevut namo. Oras buvo šiltas, saul tas, o jis su veltiniais. Kai nor jome nuauti, paaišk jo, jog kojos taip ištinusios, kad veltini joku b du nenutrauksi. Pasirodo, ir ligonin je brolis su veltiniais gul jo, nes juos supjausius neb t buv kuo apauti išleidžiant namo. Rimantas perpoj veltinius. Tvokstel jo p van ios m sos smarv . Po žaizdas ropin jo stambios, geltonos ut l s. Aleknien sp jo, kad jis ištin s nuo bado, tad maitinti reiki po truput , atsargiai. Kumpis ir paštetas sulauk Vaidevuo. Mes v l, antr kart , gavome po 200 gram cukraus, kuris v l atiteko Vaidevu iui.

Pasirodo, jis buvo lageryje, žymimame ATK Nr. 1. Kirto medžius. Beje, mama iš ten buvo gavusi atsakym , kad tokio šiame lageryje nebuvo ir n ra. Ten gyveno tremtiniai lietuviai. Kai jis taip nusilpo, kad eidamas pargriuvo ir nepaj g atsikelti, priži r tojai j sumuš ir nuvilko pas moterišk , gyvenusi miške, nedidel je trobel je. Suraš akt , kad jis girtas, kad j nugird ten gyvenantys lietuviai, ir liep tai rusei kaip liudytojai pasirašyti. Ta iau moterišk s b ta s žiningos — ant to akto pasirašyti ji atsisak . Tada priži r tojai iš lagerio atvež gydytoj žyd , kuriam liep patvirtinti jo girtum . Gydytojas, apži r j s Vaid , akto irgi nepasiraš pareišk s, kad kaliniui nuo nusilpimo paraližuota gerkl ir k nas ir kad j reiki guldyti ligonin n. Taip ir paguld Vaidevut lovon su visais veltiniais. Apž l s barzda ir sais, išpurt s Vaidevutis buvo labiau panašus senuk , negu dvidešimtmet jaunikait . Valytoja ir slaug Dusia Samsonova pri jusi klausdavo: „Gal k pad ti, seneliuk?“ Kai prieš išeidamas iš lagerio jis nusiskuto, Dusia pravrko: „Vaikeli, mano toks pat s nus fronte, o aš tave seneliuku vadinu!..“ Vaidevutis ap jo visus kabinetus ir surinko parašus, kad kal damas daugiau nenusikalto. Taciau iš kal jimo ligonin s pats išeiti jau nepaj g . Valytoja teta Dusia dav kelionei rubl ir litr perlin s koš s, komendantas — duonos norm , o kaliniai — por žali bulvi , kurias jis iškart sugrauž . Teta Dusia dvira iu vežim liu nugabeno j prieplauk . sitv r s tur kl , trapu pasik l garlaivin ir susmuko be s mon s. Kai atsi-

gavo, buvo jau tamsu, garlaisvis pukš jo link Kamenio. Praeinan i j brolis praš pad ti atsikelti, ta iau vyriškis, nesuprat s jo murm jimo, pasi l rubl , jei pasakysi s, kur gavo nusipirkti degtin s. Ryt pajuto silpnumą , skrandis buvo tuštut lis. Prisimin s, kad turi rubl , laiptukais nušliauž triuman valgykl . Sukaup s j gas, atsis do ant k d s, padav ja atneš vienintel patiekal — kop stien . „, miau palengva sr bti,— pasakojo Vaidevutis.— Pripuol padav ja ir prad jo r kti, girdi, žmon s laukia, o jis taip ilgai su l kšte sriubos terliojasi. Kai m ginau paskub ti, sriuba m b gti per nos . Pama iusi tai padav ja nust m mane nuo k d s...“

Laivas priplauk Kamen . Nežinia iš kur gav s j g , Vaidevutis atsik l , pasiek krant ir pri j s gaisrin s bokšt parkrito. Jis buvo nutar s eiti pas gydytoj Aleknien , nes žinojo, kad ji dirba poliklinikoje, tad niekur kitur neišsikels, o mama jau seniai žad jo kraustyti aktorį bendrabutin. Anksti ryt pažadino budintysis, manydamas, kad jis girias. Brolis, sikib s bokšt , šiaip taip atsistojo ir pasiek Aleknien s namus.

Iš valgyklos pirkdavom agurkin sriub , skystim nusr bdavom patys, o tirš ius atiduodavom Vaidevu iui. Iš paž stamos pardav jos nupirkau hamak , pakabinome j medži paunksn je ir paguld me ligon . Aš d jau ant koj kompresus, žaizdos palengva m trauktis. Po truput pjaust me kump — plonomis plonomis riekut mis — ir maitinome išbad jus Vaidevut . Kumpis j taip viliojo, kad niurn damas praš vis dar ir dar. Aš aiškinau, kad jam daug valgyti negalima, kad vis tiek ir kumpis, ir paštetas, ir cukrus, ir s dytas sviestas skirtas tik jam. Bet jis vis praš , tiesiog reikalavo. Kart siut s aiškiai nusikeik . Aš neištv rusi pasakiau:

— Kalb ti negali, o keikiesi taip aiškiai!

Jis pravirko. Kart par jusi iš lauko pama iau tok vaizd : brolis s di ant žem s prie spintel s, greta jo guli kumpis ir peilis. Matyt, taip nor jo to kumpio, kad steng atsikelti, prieiti iki spintel s, pasiimti peil , bet atsipjauti jau nebe paj g .

Geguž s 14 buvo Vaidevu io gimimo diena. Nupirkau 3 litrus morso ir pylusi butel padaviau jam. Išg r s vien butel , prad jo reikalauti dar. Aš sp jau, kad jam negalima, ta iau brolis tokiu maldaujan iu žvilgsniu praš , kad neiškentusi nusileidau. Vakare jam pakilo temperat ra. At jo Aleknien ir pasak , kad tikriausiai bus

viskas, nes aš jį pergirdžiusi. Pasislėpiau sandėliuke ir meldžiau Dievą išklausyti manęs, neatimti brolio dabar, kai jis jau čia, su mumis. Ryt temperatūra nukrito ir jam atleido gerklę, jis galėjo laisvai ryti ir net aiškiai kalbėti, tai buvo lyg koks stebuklas. Verkėme iš džiaugsmo.

Netikėtai mano kairioji koja labai ištinę, man skaudėjo, visai negalėjau paeiti, pakilo temperatūra. Mama slaugė mane, keisdavo kompresus. O čia dar Rimantas man skaudėjo gerklę ir ausies skausmais, prasidėjo ausies uždegimas, o gerklė kilo votis. Vargšelis gerino jo apsirius galvą, linguodamas ir dejuodamas. Vaistų nebuvo. Mama jam davė šiltesnį kompresus. Vargšelis man mamūlė, belakstydamas nuo vieno prie kito, taip nusivarė, kad, kai jau man pasidarė geriau, jį paprašė:

— Jau ružle, nurenk mane...

Atsargiai nuvilkau suknelę ir aiktelėjau — tik dabar pastebėjau, kokias ji lieša. Atsigulusi tuojau užmigau. Miegojau neramiai, blaškėsi, matyt, labai pakilo temperatūra. Kitą dieną nuvežėme ją ligoninėn. Išlikusi namie tris savaites buvau stipriausia. Ligoniams reikėjo geresnio maisto. Pasiėmėme Vaidevui kelnes ir išjome su Rimantu turgą. Ten prie jo jaunas vyrukas ir paklausė, kiek prašome. Išgirdęs, kad du šimtus, jis pasiteiravo — gal sutiktume paimti pienu. Mielai sutikome. Sužinojėme adresą, jis pasakė, kad kiekvieną rytą jo sesutė atnešė puodyną pieno, pasiėmė kelnes ir nuėjo. Nespausime paklausti, kur jis gyvena. Pasidarė baisu. O jei neatneš? Kur ieškoti? Grįžome nįrūsūs, nįjome mamos lankyti. Kitą rytą man smarkiai loti Ralfas. Pribėgau prie durų ir pamatėiu moterį su mergaite. Moteris laikė kokią dviejų litrų puodyną.

— Ar jūs būtumėte tie lietuviai, iš kurių mano sesutė vakar kelnes pirko?

— Taip! — apsidžiaugiau aš.

— Tai va, atvedžiau dukrelę, kad žinot, kur pienešti.

Pamatėiu Vaidevutį, paklausė, kas jam. Kai pasakiau, kad tai mano paraližuotas brolis, moteris man guosti:

— Nieko, jaunas, pasveiks. O mano sesutė nelis jau grįžo iš fronto. Atkariavo. Sušaudytas kaip rėtis, sulopytas kaip ubago sėrmėga, pamatytumėte, koks baidus joks nas, kai nusirengia. Bet gyvas, paleido, ačiū Dievui, visam laikui. Gal Dievas pasigailėjo, geras jis labai... O tvas

dar kariauja. Dar vis žinel gauname, po svetimus kraštus bastosi, n pavadinim neištariame. O jums, vaikai, pieno duosiu, kiek suder jote, ir dar atnešiu 50 rubli . Gaila man j s . Gal už t pieno gurkšnel , kur duosiu jums viršaus, mano Vasenkai fronte Dievulis duosis plutel numes. O j s, vaikai, neb kite tokie patikl s. Priviso dabar visoki parazit , vagi ir apgavik . Saugokit s.

Kiekvien ryt palikdavome ant suoloelio tuš i puodyn l ir rasdavome piln . Dabar, išgraib iš agurkin s tirš ius Vaidevu iui, dar pienu užbalindavom, ir patys duon baltintu virintu vandeni u žsigerdavom.

Nebereik jo man eiti pas Lero k , nes t vai išvažiavo gastroli , pasi m ir mergait . Gr žo iš ligonin s mama. Pasveiko Rimutis. Sus d prie stalo persižegnodavom ir pagalvodavom apie t vel . Ar gyvas? Ar gauna valgyti? Ar sveikas? Gal jam dabar labai labai sunku, nes gird - jome, kad visi vyrai lageryje. O kas dedasi lageriuose, žinojome iš Vaidevu io.

Vaikštin jom po žaliuojant darž ir džiaug m s. Na, dabar jau bado nebaisu. Bulvienojai vešl s, žirniai jau megzti prad jo, mama maišel aviž nupirko — kai b - sime laisvesni, nunešim mal nan, kad kruop padaryt . Ir malk priskaldyta, kr va net blizga saul s atokaitoje. Kad dar koki višt nusipirkus! Rojus b t , kaip Lietuvoje!

Staiga gavome kvietim atvykti komendant r . Su nerimome. Nu jo mama. Gr žusi pasak , kad mus kažkur veš.

— Tikriausiai koks sakymas gautas,— sp liojo mama, nes kai klausdavom, už k mus išvež , Saugume atsakydavo: „Pagal special sakym “, o kai nor davom sužinoti, kiek ia teks b ti, atsakydavo: „Iki specialaus sakymo“.

sakyma m s šeimai per dvi dienas susiruošti ir birželio 22 b ti prieplaukoje. Birut Našli nien liko Kamenyje. Kaip važiuoti su tokiu ligoniu? O gal nuveš kur geriau? vairiausios mintys knibžd jo galvoje. O malkos? Kur jas dabar d ti? Na, jas gal pavyks parduoti... O bulv s, žirniai? K ten valgysim? Kas valgys m s sodintas bulves? Vagys, tinginiai, kurie net gatves akmenimis išsikloti tingi, braido purve iki keli vos palyja... O gal veš namo ir nebereik s nei t bulvi , nei t žirni . .. Baim rung si su viltim. Baisiausia buvo ta nežinia. Vis tiek kelionei reikia maisto, nors dži v si Vai-

devu iui. O kaip pienas? Kaip surasti t moter ? Gal sužinojusi, kad mus išveža, ji nesirodys, nes štai jau antra diena niekas pieno neatneša. Prad jo lankytis „kupi-iai“ — mat mama kaimyn ms pasak , kad parduoda 2 sukneles (vien mano šilkin , kit savo vilnon), 2 poras mano batuk . Juodus mano batukus iš karto iškeit m 5 kepalus duonos ir supjaust krosnyje sudžiovinome. Paskutinius mano batelius pa m kaimyn , likau visai basa. O ji, pakišusi, kaip sak , pradžiai, 700 gram duonos, iš jo iš nam ir taip iki m s išvažiavimo nepasirod . Nuostab j mano sk t mama iškeit kilogram kvie i , Vali t s dovanot seg — puskepal duonos. Už vilnon suknel praš 400, už šilkin — 300 rubli . At jo dvi rus s, pasimatavo ir nupirko šilkin suknel . Po poros minu i sugr žo kita, papraš leisti pasimatuoti vilnon . Apsivilko ir mov per duris sakydama, kad mes ir taip brangiai nulupome. Stov jome apstulbusios. Daugiau, atrodo, nebebuvo k parduoti, nes rus s nepirko nei šviesi sukneli , nei šviesi medžiag — kuo jas skalbsi? Kiti drabužiai buvo apnešioti, dar liko mamos žuvies odo batukai labai aukštu kulniuku, juoda vakarin suknel , tetos Onyt s siuvin tas nuostabus chalatas, geltoni šilkiniai mamos naktiniai marškiniai ir kreminis gipi ras, kur iupin damos rus s sakydavo: „Galima b t panaudoti kaip tinkl el nuo uod , tik skyl s per didel s..“

Iš hamako Rimantas padar neštuvus. Susikrov me mant vežim , užk l me Vaidevut su neštuvais, atsi-sveikinome su Volžinu, palikom jam bulves ir žirnius, ir išvažiavome. Prielaukoje visk išsikrov tur jome laukti garlaivio. Aš buvau nusipirkusi namin s tabokos, sukim-šau j sen koj in ir pasl piau, kad mama nerast .

Ryt , ži rim, eina moteris su dukterimi ir s num, kur kelnes pirko, ir akimis kažko ieško. Pamat ir apsidžiaug :

— A i Dievui, radome. Nepykit, kad paskutines die-nas neatneš m pieno: sužinojom, kad jus išveža, tai nu-tar m, jog kelionei bus geriau sviestas, varšk ... Štai ir pririnkau,— padav daugiau kaip kilogram s dyto svies-to ir gabal varšk s, suspaustos kaip m s , lietuviškas, s ris.

Pad kojom.

— Gal negana? Gal duoti pinig ? Tiesa, aš neturiu, bet gal iau pasiskolinti,— lyg prasikaltusi kalb jo mo-teris.

Mus sujaudino jos s žiningumas: vieni naudojosi proga ir vog , kiti r pinosi, kaip mums pad ti. Mama pinig atsisak , dar kart pad kojo už sviest ir varšk ir atsisveikinom.

— Ji man primin jaunyst , tikrus rusus — tokius, kuriuos aš pažinojau anks iau,— pasak mama.

Mes vež m s maždaug kibiro talpos d ž druskos — sunkiai supirktos, ilgose eil se išstov tos. K gali žinoti, kada prireiks. Mama sak , kad per an kar ypa brangi buvo druska ir degtukai. Pernakvojome po atviru dangumi dar vien nakt . Slankiojom po prieplauk . Ži rime, ateina Galaidina su Maša. Kol Galaidina kalb josi su mama, Maša man vis tvirtino: „Lietuvon jus veža, pamatysit, kad Lietuvon!“ Aš rodin jau, kad ne, ir staug toptel jo mintis: rankinuko jai reikia, mano nuostabaus raudonojo rankinuko, kur pažad jau jai atiduoti, kai važiuosiu Lietuv . Pasakiau mamai, pasitar m ir nusprend m padovanoti mergytei t rankinuk . Pasirau susi ryšuliuose, ištraukiau dovan ir padaviau Mašai. Jos akyt s sublizgo, puol prie savo mamos žvilgsniu klausdama: imti ar neimti?

— K gi, imk, jei dovanoja. Pad kok,— pasak Galaidina.

Maša stipriai stipriai priglaud rankinuk prie krutin s, pak l dang melsvas akytes, iš kuri pabiro krištolin s ašaryt s, ir pabu iavo rankinuk .

— Ne rankinuk , o tet J rat bu iuok,— paliep Galaidina.

Ta iupo mamų l s rank , m j bu iuoti, paskui puol prie man s, pabu iavo skruostan, v l puol bu iuoti rankinuk . Mums buvo gera ir graudu. Mergyt s džiaugsmas buvo didžiausias atpildas. Galaidina paklaus , kada mus išveš. Mama pasak , kad, matyt, ne šian dien.

— Na, eime, laikyk savo turt . Neduosiu nešioti, kol neužaugsi.

— Gerai, mamyte,— atsak mergait ir pasišokin dama dingo su savo mama tarp žmoni .

Kit ryt atsibudome anksti, kamavo nežinia, be to, ir miegoti ant ryšuli nebuvo labai patogū. Staiga v l pamat me Galaidin su visais vaikais. Vaikai st m dvi rat vežim l .

— ia jums už ger šird ,— pasak ji.— d jau pusmaiš bulvi , truput dži v si , gabal l sviesto, gabal

muilo. .. Tai viskas, k turime... Bet mes kaip nors, o jums kelion je, ypa su ligoniu, oi kaip pravers...

Nenor jome imti, bet Galaidina buvo neperkalbama.

— Jei ne j s vaikinai, iš šal io b tume gal gav . Duok Dieve jums laimingai pasiekti namus. .. Tik aš netikiu, kad jus veža namo. Namu liept patiems važiuoti. ..

Netrukus sunkiai p škuodamas atplauk garlaisvis. Vakare jau buvome Barnaule. Barnaulo teatre kažkas sužinojo, kad mus atvež , ir at j s administratorius si l mamai pasilikti, sak si su komendant ra susitarsi s. Gydytojas Levinas apži r jo Vaidevut :

— Žinote, organizmas jaunas, b na, kad, pasikeitus klimatui, tokie ligoniai pasveiksta. Jei galite, nusipirkite degtin s ir masažuokite.

Mama, teatro administratoriaus padedama, gavo d ž degtin s. Vaidevut apži r jo dar viena gydytoja — vietin rus . Ji pasak :

— Galiu jus pradžiuginti: jis dar serga ir tuberkulioze. Ilgai netemps — pats nesikankins ir j s nekankins...

Mama niekaip negal jo apsispr sti:

— Na, kaip, vaikai, ar liekam Barnaule, ar važiuojam? — klausin jo ji.

Mes kaip vienas praš me: važiuojam, važiuojam! Nutar m važiuoti. Ta iau su tokiu ligoniu niekas m s nenor jo priimti vagon . Pagaliau Daugys Teodoras ir žydai broliai Ulijamperiai pak l triukšm : su tokiu ligoniu reiki pirmiausia leisti vagon . Ir patys k l neštuvus pirm pasitaikius vagon . Jame buvo ir Verut su visa gausia Vil niški šeima.

V l prasid jo kelion . Važiuavome rytus, tai rod , kad ne namo. Nors kai kas raminosi — es mus veš per Amerik , nes vakaruose vyksta karas.

Sutikome ir daugiau paž stam : buvus Keramikos mokyklos mokytoj ir direktori Juoz Žilvit su šeima, buvus žurnalist Juoz Gudjurg , kadaise Vokietijoje Lietuvos pasiuntiniu dirbus Vlad Masiul su žmona ir dviem s numis. Vienas iš s n — Jurgis labai gražiai grojo akordeonu. Traukiniui sustojus, jaunimas pievel se šokdavo, o aš sodindavau bro l ant puodo, paskui b g davau to puodo šveisti prie balos ar upelio, kad tik mažiau priekaišt gird tume vagone. Man tada buvo 18 met . Ir aš nor davau šokti.. . M s vagone-važiavo daug sulenk jusi lietuvi : Vladas Kaziela, kuris man simpa-

tizavo, Stratavi i ir Pachlevski šeimos. Buvo ia ir Kazl šeima su mažais vaikais. Jie jau buvo užsiveis ut li , kurios laisvai ropin jo gultais ir atakavo kitus vagono keleivius. Kadangi nei išsiskalbti, nei nusiprausti nebuvo kur, jos prad jo mus graužti. Laim , kažkokiame miestelyje nuved pirtin, kur vyrus aptarnavo moterys, o moteris — vyrai. Ten išsipraus m, o drabužiai nukeliamo ut li naikinimo kameras. Traukiniui sustojus, žmon s klausin davo druskos, ta iau mes parduoti nenor jom, nes bijojom patys be druskos likti.

Vien dien Žilvitis atneš mamai raštel , rašyt t velio ranka. Tai buvo mažyt popieriaus skiautel su žodžiais „Esu Sverdlovskaja oblast Garinskij rajon selo Gari po t.-ja 239/10 47/ kv.“ Žilvi iui j padav kažkoks vyras, klausin j s, ar n ra žinan i , kur Vytauto Bi i no šeima. Dar tas vyras pasak , kad t velio lageris be teis s susirašin ti. Ta iau jis buvo gyvas!

Pravažiuome Krasnojarsk , Kansk , Taišet . Pagaliau sustojome Zajarsko miestelyje, ant Angaros kranto. Iškrov me daiktus ir neštuvus su Vaidevu iu patvorin. Prad jo lyti. Rimantas, pad damas rašytojui Sužied liui nešti daiktus, išlindusia iš d ž s vinim kiaurai persid r deln . O Vaidevut reik jo sl pti nuo lietaus. V l pagelb jo Daugys ir Ulijamperiai — nuneš brol prie b del s, mes sueškojom lent , atr m m jas t b del — ir štai pastog nuo lietaus. Patys s d jome ant ryšuli , kuriuose buvo visas m s turtas. At jo naktis. Mamyt apklojome antklod mis, o mudu su Rimantu, susig ž , šlapiais drabužiais užgul me mant , kad kiaurai nepermirkt . Nakt atsibudau nuo skausmo: kv puojant d r po abiem mentikauliais. Palei tvor jo kelias, ant to kelio buvo išrikiuoti vyrai, visi siauromis akimis, atsikišusiais skruostikauliais, pro juos nešinas žibintu jo karininkas. Žibinto šviesa iš apa ios apšviet išrikiuot jakut , kaip v liau sužinojau, veidus. Visi jie man atrod bais s. „Viešpatie, kas tai? — sudejavau aš.— Gal man jau velniai rodosi?“ Alsuoti dar si vis sunkiau. Jakutai, gav komand , nužygiavo. V l liko tik juodas dangus su šviesiu ruoželiu horizonte — tuoj švis. kv pdama suvaitojau iš skausmo. Mama prid jo rank man prie kaktos:

— O Dieve, tu visa degi! — sušuko ji persigandusi.— Argi negana vieno gulin io neštuvuose?! — dejavo vargš mano mam .

Išaušus leidosi ieškoti daktaro. Nuo Angaros pakrantės aukšt kalnais, ant kurio ir stovėjo miestelis Zajarskas, jo ilgi mediniai laiptai. Ant to kalno buvo medpunktas. Mamyt su Rimantu nutempė mane tenai. Paguldė švari minkštą lovą. Dieve, kaip gera po metų išsigulti baltai paklotu tikrą lovą! Ji stovėjo prie lango, pro kurį švietė skaisti saulės. Netrukus atėjo gydytoja, apžiūrėjo mane, tįptelėjusi nutraukė plonytį auksinį grandinėlį, nuo kurios nukrito kryželis.

— Pasiimk savo talismaną, — pasakė ji man ir atsuko mamai:

— Jai abipusis plaušis uždegimas.

Mama maldaujamu žvilgsniu prašė pagalbos. Ta iau gydytoja pasakė, kad vaistų jokių nėra, viskas atiduodama frontui, ji galinti tik suleisti kamparą. Gavau aš tris injekcijas ir ramiai užmigau. Atsibudau nuo triukšmo: durimis trinks jo sena žydė, už rankos laikanti mažą garbanotą mergaitę. Atsisėdau. Marškiniai šlapi nuo prakaito, bet punkte buvo šilta, alsuoti vis lengva. Žydė lakstė nuo lovos prie lovos klausinėdama, kada bus laisva vieta, ir šaukė: „Mano Zinink ant sulankstomos lovelės! — Jai ir taip smarv!“ Pribėgusi prie mano lango, plačiau atidarė duris. Pamatė ją, ir aš pajutau, tarsi kokias šalta ranka man glostyti nugarą. Atsiguliuoju ir apsikloju antklode. Šalti drėgnieji marškiniai nemalonieji prigludę prie kūno.

Išmainiusi puslitrą degtinę, aš jau, mama išviršulnio, pamaitino Vaidevutį ir truputį atnešė man. Valgyti nenorėjau — net išsvajotojo aš jau. Kūnas degė. „Reikia jį guldyti lignonin“, — girdėjau šnekant. „Nukirps plaukus, tokie gražūs“, — pasakė kažkas. Man pasidarė baisu, ne, ne dėl sveikatos, o dėl plaukų. Kaip aš būsiu plikė?! Naktis praėjo kaip slogutis. Rytą atėjo gydytoja. „Guldomas lignonin!“ — girdžiu, o pati n rankos pakelti negaliu, tik daužausi iš vieno lovos krašto. Kitą dieną — taip atrodo visai, lengviau. Mamos balsas maldauja: „Daktare, padėkit!“ „Aš ne Dievas. Turėtume raudonojo streptocido, gal ir išgytų, jis tiesiog stebuklus daro“, — atsako kitas moteriškas balsas. Gydytojai išėjus, aš paprašiau mamos:

— Mamutėle, nukirpk mano lokonus ir padėk, pasveikusi juos prieš skarelį prisitaisysiu, peruką pasidarysiu, vis ne taip baisu kaip plikai vaikšioti... — nebegalėjau daugiau kentėti, nes garbanos tiesiog degino kaklą.

Mama atsineš žirkles, skarel, savo batelius — vyšninius, žuvies odos batelius tokiu aukštu kulniuku, kad gydytoja gal ir gal t paeiti, tik ne Kamenio kol kiet s, ir naujas, geras, plonytes kaip voratinklis kojines. „Tai gydytojai,— paaiškino ji,— gal gaus to raudonojo streptocido. .Atsargiai nukirpo mano garbanas ir surišo skarut n. Su bateliais ir kojim m nu jo pas gydytoj . Ne-trukus gr žo nešina oranžin mis tablet mis. „Kareiviams, tik kareiviams ir atsakingiems darbuotojams,— sak gydytoja.— Visi vaistai front “,— pa musi batukus ir kojines vis kartojo ji. Jau praradusi s mon mane Daugys ir Ulijamperiai nuneš lignonin .

— Guldykit j an lov , ten šiandien viena lie-tuv numir , gal šita išgyvens,— pasak mamai slaug .

Paguld mane lovon prie lango. Kiek laiko gul jau be s mon s, nežinau. Tik štai vien dien prav riau akis ir pajutau, kad man v su, gera. Skersai palat stov jo dar viena lova. Joje s d jo kažkokia žmogysta — nesupratau vyras tai ar moteris. bedusi mane akis, ji prad jo šaukti: „Saša! Saša! Saša!“ Aš užsiklojau galv ir miau rkti. Pro duris kyštel jo galv moterišk , matyt, slaug :

— A-a-a, gyva? Ko plyšauji?

— Kas ten? — parodžiau b tyb anoje lovoje.

— Kas, kas! Merga, žinoma! Negi manei, kad tave su bernu paguldys!

— Bet ji plika!

— O tu save pasiži r k!

Perbraukiau ranka per galv . Viešpatie! Kada gi mane nukirpo? Plaukai buvo iškarpyti gabalais, kaip avikirmis. Slaug iš jo. Po kiek laiko prav r duris:

— Ar valgysi?

— Nenoriu.

Ta iau ji vis tiek atneš dvi minkštas bandeles ir puodel arbatos. Žarnas trauk , buvo silpna. Pa miau bandel , nenorom suleidau dantis, ji dvok kažkokiais medikamentais. Negal jau praryti. Staiga už lango pama iau mam . Vidun jos neleido. Atkabinau kabliuk , langas prasiv r , aš dangs iausi antklode, bijojau dar kart atkristi. Mama pravirko. Persisv rusi iš lauko pusses per lang , ji bu iavo mano rank , aš jos. Verk me abi.

— Kod l nevalgai?

— Negaliu.

— Reikia, mieloji, reikia pasitaisyti. Taip ilgai be s mon s, be maisto. Aš tau atnešiu viš iuko, iškeisiu degtin .

— O kuo trinsi Vaid ?

— Matai, dar nesp jau pasakyti, mus aplank laim . Vaidevu iui v l buvo pakilusi labai aukšta temperat ra ir po to jis netik tai prad jo vaikš ioti.

jo slaug ir liep uždaryti lang . Paprašiau, kad mama pasiskolinusi atnešt veidroduk ir mano dieno-rašt , atidaviau bandeles, kad suvalgyt patys. Netrukus ji atneš , ko prašiau. Pasiži r jusi veidrod l , pravirkau. „Nieko, ataugš“,— ramino mama. Kiek kart ji, vargš , lakst tais sta iais laiptais ten ir atgal?!

Apetito vis netur jau, viskas, kaip man atrod , dvo-k vaistais. Kart paklausiau slaug s, kur gal iau nusiprausti. Ji paaiškino, kad kitoje prieangio pus je yra tualetas. Atsis dau, galva svaigo. sikibus lovos krašto, atsistojau. Durys buvo ia pat, o prieangis toks siauras, kad, išsk tus rankas, lengvai gal jau laikytis abiej sien . Prav riau tualetu duris. Tamsiai žaliai dažytos, mui- l aptaškytos sienos, kabo praustuvus, ant taburet s pad tas dubuo, šalia juodo muilo gabaliukas, o ant didel s sur dijusios vinies — nuo užskalbimo pilkas rankšluos- tis. Greta — iš lent sukaltas, mediniu dang iu uždengtas „tualetas“, iš tolo dvokiantis chlorkalk mis. Man užgniau- ž kvap . Viena ranka laikydamasi sienos, kita iš apa- ios kilstel jau metalin strypel , iš praustuvo iurkste- l jo vanduo... Užsipyčiau ant veido, tik staiga suspeng ausyse, viskas m suktis ir aš pargriuvau. Išgirdusi atb go slaug , pak l mane ir nuved palaton. Pagul- džiusi lov , atsineš duben su pašildytu vandeniu, api- praus , net kojas šlapiu rankšluoš iu nuval .

Vien dien mama pasak , kad jau seniai visus su sunkvežimiais veža toliau ir kad žmoni beliko tik po- rai dien . D l mano ligos m s šeimos vežim vis ati- d liojo, ta iau dabar, jeigu aš negal siu, mane paliks, o šeim veš tolyn.

— Nepalikite! — maldavau.

— Ar gal si paeiti?

— Kaip nors, kad ir šliaužte, tik nepalikite!

Po dviej dien at jo mama su Rimu iu, atneš dra- bužius ir iškeliavome „namo“ — patvor . Rimanto ranka buvo užgijusi. jau sikibusi mam ir Rimut , aukštai keldama kojas, nes po jomis si bavo žem , kvepianti žo-

le ir medum, kaip pieva Užpaliuose. Buvo saul ta ir šil-ta. m me leistis aukštais staiais laiptais, nuo kuri buvo puikiai matyti plati Angara, priplauka, atitverta aukšta lent tvora, prišiukšlintas patvorys, kur raus si kelios rusel s, matyt, ieškojo, ar nepaliko, ar nepamet ko tie lietuviai, prakeikti fašistai — kitok epitet pake-liui retai teišgirsdavome. Iš apa ios, kažkaip keistai sta-tydamas kojas, por laiptuk palyp jo Vaidevutis. Mes susitikome: jis pats lipo aukštyn, o mane dviese ved žemyn. Sustojome vienas prieš kit , apsikabinome ir pravirkome...

Netrukus atvažiavo sunkvežimis. Rimantas sukrov daiktus, paguld mudu su Vaidevu iu, ir pajud jom. Va-žiavome per kalnus, apaugusius miškais, per tikr vilk ir mešk viešpatij . Zalcmanait , išlipusi savo reikalo, taip bijojo, kad sak si net ma iusi ant šak beždžiones. Tik aš ir Vaidevutis, gul dami ant sunkvežimio dugno, nieko nemat me. Mus lyd j s kareivis, rodydamas neš-tuvus, paklaus :

— K ia vežate?

— Neštuvus. S nus buvo paraližuotas, nevaikš iojo, o štai Zajarske atsistojo,— aiškino mama.

Kareivis tik iupt neštuvus ir išmet .

— K j s darote! — vos sp jo rikteli mama.

— O pas mus toks prietas: prad jo žmogus vaikš-ioti, išmesk ramentus. Išme iau neštuvus, nebeatguls j s s nus — n ra kur! — pasak kareiv lis ir nusikvatojo.

— Duok Dieve, duok Dieve,— pritar mama.

Pagaliau atvykome prieplauk ant Lenos kranto. Miestelis vadinosi Osetrovas. Pernakvojome barake, nes v l lijo lietus. Kit dien nusineš m mant prie up s, kur laivas „Lenin“ lauk paskutin s partijos, su kuria mes atvažiavome.

M s šeim , kadangi buvome su dviem ligoniais, kur-dino kajut je. Nauja kelion mums pasirod gana domi. Garlaivis plauk milžiniška upe Lena. Jurgis Masiulis su savo „Hohneriu“ trauk šlagerius, vietos buvo daug, prasid jo šokiai. Kai ateidavo koks vyrukas mane kvies-ti šokti, paklausdavau: „Koj nenumindžiosi?“ Mat va-žiavau basa. Ta proga arneckien , buvusio Lietuvos pasiuntinio Italijoje žmona, papasakojo istorij iš dvie-j dali . Buv s Lietuvos švietimo ministras Tonk nas atvyko Romon povestuvini kelion . Su jauna žmona apsistojo Lietuvos pasiuntinyb je. Tuo metu arneckiai

kaip tik gavo bilietus La Skalon karalien s lož je. arneckien ir pasi l jauniems sve iams paklausti ope-ros La Skalos teatre karalien s lož je.

— Einu 1941 met vasar Barnaule su pusmaišiu bulvi ant pe i ,— pasakojo toliau arneckien ,— ži riu,, sprendžiant iš visko, ateina lietuviai. Staiga moteris stabteli ir klausia: „Ar kartais tamsta neb site ponia arneckien ?“ „Ja, ja“,— atsakiau su amerikonišku akcentu. „Kod l j s basa?“ „Ogi iškei iau batus bulves“,— linksmai paaiškinau tai poniai. „Aš Tonk nien . Ar atsimenat,, kaip Italijoje, m s povestuvin je kelion je, j s suteik te mums didžiul džiaugsm — užleidote karalien s lož La Skaloje?“ „Ja, ja, atsimenu.“ „Pasimatuokite mano batus!“ Pasimatavau. Batai tiko. „Tai ir nešiokite sveikat !“ — pasak Tonk nien . „O j s? Aš negaliu imti tokios dovanos“. „J s tada mums padovanojote karalien s lož !“ — neleido man spyriotis Tonk nien ir atsisveikinusi nu jo basa.

— Man ne tik t kart pasisek ,— gyvai pasakojo arneckien .— Einu aš v l basa, Tonk nien s batus iškeitusi pusmaiš bulvi , susitinku pon Masiul . „Kur tamsta basa?“ „Iškei iau batus bulves“. „Einam, aš jus galiu apauti, nes darau basutes mediniais padais, virš siuvu iš medžiagos, kokia sušelpia m s lietuvs moterys.“ „Oi, kaip gerai!“ — pasimatavusi pasakiau. Taip sigijau apsiavim , š kart ilgam, nes už tuos medpažius niekas man n vienos bulv s nedav .

Krantuose kaip grybai prad jo dygti uol kaubur liai. Tai buvo pradžia uol t krant , kurie toliau stov jo išdid s, lyg pili kuorai, lyg suakmen j žmon s, kažkod l vadinami „Lenskije š ioki“. Visa m s šeimyna, s d dama ant denio, steb jo slenkan ias fantastiškas uol fig ras.

Rimantas atskirais eskiziukais steng si pieštuku atkurti Žalgirio m š . Mažuose popieriaus gabal liuose prieš raitelius, v liau iš t eskiz nupieš vis Žalgirio m š . Žmon s ateidavo paži r ti, visiems patiko.

Kart Danut Baniulyt atb go mano kojine su taboka nešina. Jos motina aptiko kojini ir prad jo klausinti:

- Dana, agi kieno šita taboka?
- J rat s.
- Agi, nešk jai ir atiduok.

Mano mama, pama iusi t kojn , irgi klausin jo, kieno ji,

— Danos,— atsakydavau.

— Nešk tuojau pat ir atiduok jai!

Taip keliavo kojn su taboka tai pas mane, tai pas Dan . Tame garlaivyje plauk ir teta Kama Vaitkevi ien su s numis Kostu ir dar visai mažu Petriuku. Su mumis keliavo ir Rokiškio mokes i inspektoriaus Stasio Gasi no šeima. Saugumie iai m s jau nelyd jo, matyt, laivo kapitonas buvo už mus atsakingas. O mes taip pratome b ti vežami, kad niekas b gti ir nesireng . Maitinom s sor ir perlin mis koš mis, kuri papildomai nusipirkdavom iš žyd po 50 kapeik porcij . Gaudavom ir duonos norm — po 450 gram žmogui. Nebadavom. Mama dar Kamenyje nupirko maž buteliuk kanapi aliejaus, tad retkar iais užsigardžiamumui užpildavo jo ant duonos po arbatin šaukštel . Na ir skanum lis! Man ir dabar atrodo, kad nieko gardesnio gyvenime nebuvau valgiusi. Prieš atsik sdami ilgai uostydavom kanapi aliejum kvepian i duon .

Garlaivis sustojo ir išmet trap . Pasirodo, baig si kuras, reik jo pakrauti malk . Pakrant je stov jo garlaivi kurui paruoštos kr vos malk . Kas kraus, gaus papildom porcij duonos ir koš s. Ilgai prašyti nereik jo. Atsirado norin i ne tiek dirbti, kiek valgyti. Vieni krov malkas, kiti pakrante vaikštin jo. Uždirbome po pakel papiros „Parašiu“ ir 2,5 kilogramo apipel jusios duonos.

Pagaliau priplauk me Jakutsk — Jakutijos sostin . Miestas nuo prieplaukos, kaip sak upeiviai, už koki 7 kilometr . Leido pasivaikš ioti pakrante. Laivas ia stov jo 2 paras. Jurgis Masiulis, Balys Kapušinskas ir dar pora vyruk nu jo miestan. Gr ž pasakojo buv restorane „Severnij“, kur be jokios normos skaniai prisivalg ir dar taurel išmet . O aš tuo metu atsistojau eil n prie kiosko, kur pardavin jo raudon s dyt lašiš . Kai at jo mano eil ir žuvis jau buvo atsverta, pama iau, kad iš kailinuk kišen s dingo pinigin su pinigais. 50 rubli , paskutiniai 50 rubli ! Pinigin buvau gavusi iš klas s draug s Gen s Linkevi i t s gimnazijos baigimo proga. Atsitraukiau nuo prekystalio, ašaros smaug gerkl . Pasakiau mamai, kokia nelaim mane ištiko.

— Duok Dieve, kad visos nelaim s tik tokios b t ! Pragyvensime ir be žuvis,— guod ji.

Sitikome Ulijamperien , t dviej broli žyd , kurie vis keli mums padjo, motin . Pamaiusi mane, jį nustebino:

— Dieve mano, tai gyvas dukrys?! O mums sako, kad mirs . O kuris nus?

— Iš jo meškerioti,— atsak mama.

— Aš klausiu apie tį , kuris paraližuotas.

— Taip, tai jis ir iš jo, jis jau vaikšto!

— Matote, ponias Bi i niene, o žmonas sako, kad Dievo nara! Juk tik Dievas tokius stebuklus gali padaryti!

Sitikome ir Augustin Grici su žmona Oškinaite ir dukterimi Laima. Jis sakosi parašęs Paleckiui, dabar laukis atsakymo.

Po poros dienų prie mūsų garlaivio prikabino baržą ir patraukė toliau. Kai jau gerokai nutolome nuo kranto, pamatėme Grici bėgant pakrante ir mosuojant kažkokiais popieriais. Garlaivis taip šniokšt ir bildėjo, kad mes neišgirdom, ką jis šaukė .

Vladas siilga, nuobodė kelion . Pakrantėse augo raudonj serbent krmai, ant kurių karojo stambi raudonuo gėkės . Rusai mums parodė , kur augo laukiniai svogėnai, vietini vadinami eremša. Prisiskynėme toseremšos lap , pjaustėme ir dėjom s ant duonos. O kad dar turėtume aliejaus! Kartą pastebėjau, kad virtuvėje ant palangės stovi butelis su aliejumi. Pasakiau tai Vladui Kazielai. Butelis stovėjo senokai, niekas jo nejudino. Gal užmiršo? Virtuvėje dirbo dvi netekusios seserys Varnaitės . Ant košės aliejaus šiek tiek užpildavo, bet kiek jo privalavo pilti, niekas nežinojo, o mes ne kartą matėme Varnaites iš virtuvės kažką nešantis.

— Vladai, kniaukiam aliej ,— pasiliau Kazielai.

Jis sutiko. Aš saugojau, o jis tuo metu, kai nieko nebuvo, įjo virtuvėn , paėmė nuo palangės aliej , užsikišo už švarko ir dingo baržos triume. Laukiu, kada gi mano simpatija atneš mane dal aliejaus. Bet Vladas nepasirodė . Po kelių dienų sutikau jį denyje ir paklausiau, kur mane dalis.

— Kokias tavo dalis? Aš pavogiau, vadinasi, aliejus mano!

Laivas plaukė , krovė malkas, rinkom uogas, nešiojom kojįn su tabaku tai pas mane, tai pas Dan . Kartą dėjom su Dana ant baržos denio ir traukė m „bankrutėkes“, susisukusios iš kojįn s tabokos. Rimantas pasakė , kad mane šaukia mama. Nu jau kajutėn .

— Tur k tu man tiek akipl šiškumo atsis sti prieš lang ir r kyti! — pasak mama.

O aš ir nepasteb jau, kad r kau m s kajut s pa-lang je. R kiau jau kaip senas pypkorius, galva nebe-sisuko ir d mas nesukeldavo svajoni apie Lietuv .

Jurgis grojo akordeonu, jaunimas šoko. Lietuvos len-kai Jakutske per atstovyb gavo Lenkijos Raudonojo Kryžiaus siuntini . Siuntiniuose buvo toki ger milt , kad j nereik davo net virti: užplikai karštu vandeniū — ir puikiausi kukulai iai. Tokiais kukulai iais Janušas Kau-lakis pavaišino ir mane. Janušas buvo paž stamas su ma-no pussesere Ligija Bezumavi i te, t velio brolio dukte-rimi. Mano t velis laik save lietuviu ir buvo Vytautas Bi i nas, o jo brolis — lenku ir vadinosi Henriku Bezu-mavi iumi.

Mir vyriškis lietuvis, pavard s jo nežinau. Suvynioj paklod n, palaidojom Lenos pakrant je. Vyrai iš berželi sukal kryži . Pravažiuome angli kasyklas, ta vietov vadinosi Sangarai, ten stov jo pora dviaukš i medini barak ir angli kr vos — tokios didel s lyg juodi per-deg ugnikalniai. Nuo Sangar up plat jo ir mus prad -jo supti. Vos v jui pap tus pakildavo bangos, net m s gultai trašk jo. Kart , kai krov me malkas, išlipau aš su arbatiniu pauogauti. Jau buvo poliarin diena, lauke vi-sai nesutemdavo — ir nakt lengvai ži r davai dideles kekes serbent . Renku uogas, girdžiu ia pat šakos traška. Aš š ktel jau: „Kas ia mano uogas renka!“ Tik staiga lyg koks milžinas p stel jo, sumurmleno ir nutrašk jo tolyn. Meška! Matyt, irgi at jo pauogauti.

Privažiuome vietov , kuri vadinosi Bulunas. Garlai-vis sustojo. Nuleido trap . Komendantas, kuris mus lyd -jo tik nuo Jakutsko, perskait pavardes, kam lipti kran-tam t s raš pateko ir žydas, nuolat kartodav s, kad mus veža Amerikon. Pama iusi j ateinant trapu su daik-tais, juokais paklausiau:

— Ar jau Amerika?

— Nesp jom, panele. Kitais metais tikrai nuveš — prisiminsit mano žod .

Kiek paplauk , v l palikome dal lietuvi . Paskui su-stojome Bykovo kyšulyje. Su kitais ia išlipo ir Levušas. Krito šlapdriba, pailgoje kaip kapas saloje stov jo keli kryžiai. Atsiklaupiau ant gult ir prad jau melstis: „Dieve, nors pasaulio krašt , tik ne ia! Neleisk m s iškeldin-ti ia!“ Prašiau Diev , nesuprasdama, kad ia jau ir yra

tas pasaulio kraštas. Kurgi dar toliau? Bet buvau išklaudyta. Išlaipino dal lietuviai, o mus nuvežė uost Tiksi. Pa mus arbatai nor jau pasisemti į ros vandens, bet pstelėjo vjas ir dangtis kaip kop sto lapas nusklend Laptev į ros dugnan.

Priplauk krovininis laivas „Tiksinec“ ir mums liepkrautis į. Sulipo ne tik lietuviai tremtiniai, bet ir verbuoti rusai. Mir dar vienas lietuvis — Šagamoga. Susuko į reiviai į paklod n, surišo virvomis, leid vanden, prikabino prie valtelės ir nuplauk link kranto. Gržo labai greit. Tikriausiai akmen pariš nuleido dugnan. Pakilo audra, tur jome laukti, kol nurims. Rugsėjo 22-į laivas pajudėjo. Nors į ra atrodo rami, bet laivas si bavo — buvo justis į ros alsavimas. Plauk me dvi paras. Pagaliau sustojome. M s jau lauk baržos ir keli kateriai. Susikrov me mant baržas, ir kateriai nutemp jas up s žiotis. Up s Janos. Tos pa ios Janos, apie kuri istorijos mokytojas Striel i nas sakydavo:

— Ty toli šiaur je, vaikai, labai tolimoje šiaur je, teka tokia up Jana — panel Jan . U-ti-ti, kaip ty šalta! Jos pakrant į laksta toki žv reliukai šermuon liai...

Va ir pama iau t „panel Jan“! Janos delta šakojasi 3 šakas. Laivai plaukiojo pagrindine — Kougastacho — šaka. Paplaukus kokia dešimt kilometr , m s barža sustojo. Perskait 200 žmoni pavardes. Tarp į buvome ir mes. Baržose dar liko apie 400 žmoni . Kateriai nutemp jas tolyn. Tabok imti bijojau, tad mano kojim nukeliavo su Dana Baniulyte. Kai barža m tolti, prisiminau, kad pas Dan liko ir nuostabusis japoniškas mamos portsigaras. Iš vis į g sušukau: „Portsigar atiduok!“ Danut išgirdo, met portsigar , tas pliumptel jo netoliese ir nugrimzdo dugnan visiems laikams. m me dairytis. Aplink visai plika tundra, kur ne kur m t si pliki r stai, vandens atplukdyti. Pamat me dvi dideles kareiviškas palapines, kuriose sik r iš Leningrado atvežti suomiai ir vokie iai. Tuoj pat užpuol uodai. Jie lindo prie aki , nosin, burnon — kur tik pajut apnuogint viet . Aš buvau basa, nuo šal io g l kojas. K darysim? Kur gyvensim? K valgysim? Ir mums atvež palapines — didžiules, kareiviškas. Vyrai puol jas statyti. Moterys tundroje rinko r stukus ir klojo ant žem s vietoje grind . Pastat po 2 geležines krošneles. Dviejose didel se palapin se tur jome sutilpti po 80 žmoni , o mažesn je — 40. Pasirodo, ia ir teks gyventi. 80 žmo-

ni sta iom — nieko baisaus, bet kaip visiems atsigulti? Kažkas paskai iavo — dviem žmonėms tenka 50 centimetr pločio vietelė. Taigi mes keturiese gavome metro pločio ir dviejų metr ilgio vietelę. Kadangi dar buvo poliario diena, tai nutarėm, kad du dirbsim, o kiti du miegosim. Taigi aš ir Vaide dirbti dar negalėjome, jis vos paeidavo. Jei užmigęs prisiliesdavau prie Norkienės, kurio galva buvo išopėjusi, senis iš vis jai duodavo man niuksą.

Pirmiausia turėjome iškrauti baržą, kurioje buvo lentos, miltai ir maišai su druska, ta brangia akmeninė druska, kuri mes vežėme kaip kokią brangenybę šitokiu keliu. Atplaukė dar pora baržų su tinklais, rėtais ir vėl druska. Iškrovė pirmą partiją druskos ir išpylė į krivę, pasivogė maišus. Per tundrą, kur, atplėšus dešimt centimetrų velnos, blizgėjo amžinas ledas, su batukais nepavaikšios, o kariai jau kalbėti apie basas kojas. Išsiskalbė tuos maišus už juos, pasidarėme autkojus. Apsivyniojome juos, jome tundron rinkti malkas. Rinkome ir krovėme kuo geriau pavidalo krivę, kad jos pradžiūtų. Kai pašviesdavo saulė ir nutildavo vėjai, būdavo ne taip šalta. Kildavo pagunda nusivilkėti skrandas, kad saulutis spinduliškai pašildytų kūną, nes atrodė, kad mūsų ir kaulai šalta. Tačiau tai buvo ne manoma, nes tuoj pat spiešiais apnikdavo uodai. Vos tik patelėdavo vėjai, uodai išnykdavo. Vėjai beveik visada patelėdavo nuo Ledinuotojo vandenyno. Tada Jana pradėdavo šliaužti, lyg kas imtų ją šukuoti prieš plaukų. Vėjai pasišliaužusios bangėlės virsdavo didelėmis bangomis — atklysdavo Laptevų jūros alsavimas. Vanduo Janoje tapdavo rusiškas ir pakilęs išsiliedavo iš krantų. Saulė staiga uždengdavo juodi debesys ir šlapias sniegas dideliais kumais dribdavo žemėn, po akimirkos prasidėdavo lietus. Po kelių ar keliolikos minučių audra pražūdavo ir vėl viskas nurimdavo kaip nebuvę. Tik mes drebėdavom permirkę. Išsidžiovinti drabužiai nebuvo kur. Palapinę stovėjo 2 geležinės krosnelės, bet ant jų kuo nors išsivirti ar džiovinti galėjo tik tie, kurie turėjo mažus vaikus. Todėl nusirengę kabindavom išgręžtus drabužius ant karties virš savo gulėtų, o autkojus, gerai išgręžę, vėl vyniojome ant kojų, paskui atsigulėme pasidavom kojas su dragnais autais kitam ant kratinės. Aš nieko fiziškai baisaus baimesnio gyvenime nepatyrėm, kaip ryt ant šilumos kūno vilktis šlapius rėtus ir eiti laukan, kur beveik kas pusvalandį kaitaliojosi oras... Šalti, šla-

pi r bai lipo prie k no, o koj os, apvyniotos autkojais, v l smigo liulan ias samanas, po kuriom buvo ledinis vanduo ir amžinas šalas. Iš karto sustirdavom, v liau vanduo autuose tapdavo ne toks šaltas, spar iai žygiuodami per tundr apšildavom ir. .. apsiprasdavom. Gavome po 10 kilogram milt — daugiau nieko, tad ant laužo išsivirdavom sr balo, ia vadinamo pochliobka.

Ryt , kai išl sdavom iš palapin s savo reikalo, tekdav o eiti toli tundron — nebuvo joki išvie i , nei kr m . Aplink palapin ramiai gargs damos vaikštin jo laukin s ž sys, nekreipdamos mus jokio d mesio. V liau paugliai m jas lazdom užmušin ti ir virti ž sien . Paukšiai suprato pavoj ir nuo palapini pasitrauk .

Mums buvo pristatytas viršininkas: zavedujuš ij prom u astkom — zavpromas, kaip visi sutrumpintai vadino. Mes pasteb jome, kad ia visus pavadinimus trumpina. Rusai juokdavosi ir klausdavo, ar mes žinome, k reiškia „Zamkom po morde“ (spyna per snuk). O tai reišk : zamestitel komisara po morskim delam... Zavprom o pavard buvo Galkovskis, vardas Ivanas. Šviesiaplaukis, nedidelio gio vyrukas, šiek tiek panašus amerikie i kino artist Nelson Ed . Mama jo paklaus , kada mes tur sime galimyb gyventi po stogu. „Kai bus pastatytos jurtos“,—paaiškino Galkovskis. „O kas jas statys?“ — nenurimo mama. „Patys. Ar manai, kad alachas? Pati pasistatysi, kai užpakalis prie ledo prišals!“ „Gera i, leiskite statytis ir parodykite, kaip tai daryti“,— papraš ma. „Kai iškrausite drusk , lentas, r stus, tinklus, mil tus, žodžiu, vi'sk , kas ia atvežta j s apgyvendinimui ir darbui, tada gal site ir jurtas statytis. O kaip tai daryti, parodys prora'bas (darb vykdytojas) Breslavskis“.

Už jo šal iai. Nakt vel na sustirdavo ir tundra pavirsdavo traškan iu kilimu. Dien , saulutei smarkiau pašildžius, vel na atšildavo. Nešdami lentas, mudu su Rimu iu pamat m baržoje didžiul d ž , prid t emaliuot duben li . Jie buvo seni, bet dar geri. „Kniaukiam? — paklaus Rimantas.— Namie gi n ra iš ko valgyti“. Aki moju pa iupau du duben lius ir pasikišau po kailinukais ant kr tin s. Rimantas irgi pa m du ir pasikišo po pažastimis. Likusius išgraibst kiti lietuviai. Gr žome namo b gštaudami, k pasakys mama.

— Šaunuoliai! — pagyr ji.— Dabar bent tur sime iš ko valgyti.

Mes ži r jome mam nusteb . Aš paklausiau:

— Mamuž le, o ar tu atsimeni, kaip su šlapia virve mane lupai Kaune, kai aš iš tav s pavogiau por lit ?

— Vaikeli, tai buvo vagyst , ir jei b tum likus nenubausta, gal jai nuklysti blogu keliu. O ia? Ne, ia ne vagyst ! J s parneš t b tinus daiktus, kuri nereik t imti, jei juos gal tume nusipirkti. Manau, Dievulis j s už tai nebaus.

Mudu su Rimantu m m juoktis. Apskritai Rimantas buvo geriausias mano draugas ir mylimiausias brolis. Mes su juo visada rasdavom bendr kalb , visada vienas kit suprasdavom, atjausdavom, vienas kitam visada pad davom. Rimant myl jo visi, kas tik pažinojo. Jis buvo be galo darbštus, be darbo negal davo nus d ti, ir stal , ir suol mok jo sukalti, gal jo išsiskalbti, užsilopyti, net pasisi ti.

Tundroje kur ne kur kaip gintar liai šviet uogos mo-rožkos. Jos nebuvo nei saldžios, nei r gš ios, nei kvapnios. Vietiniai rusai sakydavo, kad šiaur s uogos ir g l s — be kvapo, o moterys — be meil s. Keli rusai tur jo atsivež tinklus žuvims gaudyti. Prigaud ir m par-davin ti. Iš ionykš i žuv mums buvo žinoma tik v - g l — ir tai ia ji buvo daug didesn . Tad pirmiausia visi prisipirko v g li ir kit toki silk panaši žuv . Jau buvome turtingi — gavome po 50 rubli avanso. Ta-iau v g l pasirod labai kieta — ir vir m, ir kep m, bet sukramtyti vis tiek negal jom. „Jos ir šunys ne da“, — pasak v liau rusai. Na, o ta silk panaši žuvis buvo seliava, ia vis vadinama kandiovka. Ta kandiovka bu-vo net saldi. keptuv nereik davo d ti joki riebal , ji pati b davo tokia riebi, kad prie keptuv s nesvildavo.

Kart kroviau iš baržos drusk . Maiš mesdavom neštuvus, o paskui juos tempdavom dviese. Darbo dienos pabaigoje taip pavargdavom, kad prieš eidami namo tu-r davom pails ti. Taigi s d jome po darbo ant baržos ir ils jom s. Priplauk kateris. Kažkoks vyrukas man š ktel jo:

— Ei, gražuole, gal nori žuv ?

— Noriu,— atsakiau.

— Eikš!

Kartoti nereik jo. Mikliai peršokau nuo baržos ka-ter . Vyrukas, matyt, ten dirb s, padav milžinišk žuv .

— A i , ia v g l ? — paklausiau.

— Ne, nelma.

— A-a-a...,— li dnai nuaks jau.

Vyrukas smagiai nusijuok. „Kogį jis juokiasi?— galvojau tempdama žuvį, kurios uodega ir beveik trečiasis liemens vilkosi žeme.— Gal ji nevalgoma? Už ką jis man būtų geras ir dar tokį didelį žuvį davęs?“ Sutikau zavprom.

— Kur gavai tokį neim? — paklaus jis.

— Vyrukas iš katerio davęs, — atsakiau.

— Žirk tu man! — pasakė ir pakraipė galvą nujo.

Namie mama jau buvo iškepusi dvi kandiovkas. Pasi-dalijom po pusę — kaip už ausies, nes toks skanumelis, net saldu! Nutarom paragauti nelmos — nuvalm, sudjom gabalus keptuv: vos pradėjo irškėti, m sunktis riebalai ir bėgti per keptuvės šonus. Puolom semti riebalus dubenėlin. O iškepusios nelmos mėsą priminė vištinę. Dovanotos žuvies užteko porai dienų.

Baržas iškrovė me. Prasidėjo statybos. 12 valandų turdavom statyti valdiškus pastatus, o po to, jei užtekdavo laiko, lipdome barakus sau. Atvažiavo darbu vykdytojas Vasilijus Antonovičius Breslavskis. Tai buvo puikus žmogus. Niekada iš jo nesame girdę grubaus žodžio, jis gerbė lietuvius tremtinius. Mama atidavė jam paskutinį butelį degtinų ir prašė leisti statytis nedidelį jurtelį atskirai. Gavusi leidimą, kompanijai priėmė žurnalistas Juozas Gudjurgas. Bet darbo jėgos neužteko ir mama pasiūlyė prisidėti Jasevičių šeimai. Tai buvo dar stiprus senis Jasevičius, sūnus Aliukas, jaunas vyrukas, dukterė Marytė — kaip sakoma, tvirta kaimo merga, ir dar gana sveika Jasevičių. Taip ir sutarom: vienoje pusėje Jasevičiai, kitoje — mes ir Gudjurgas. Tačiau Jasevičiai savo pusę priėmė dar vieną šeimą. Tai buvo nelabai sūžininga 5 asmenų šeima. Jurtos statyba vyko gana sparčiai. Mes, moterys, iš tundros tempė medžius. Vyrai padarė kapo formas rėm, kur aplink apstatė medžius su rinktais rėmukais. Išrašė rėmukus sudėjo grindis, taip pat padarė langams ir durims. Paskui plėšė medžius nuo ledo jau sustingusias samanų „plytas“, — jos man buvo panašios kugelės, ir klojome aplink jurtą, priglausdamos prie kartelių, kurios buvo pasvirusios, kad velnos nenukristų. Velnos laikėsi gerai, tik, kadangi buvo sušalusios, neprikludavo viena prie kitos ir per tarpus švilpavo. Langų vietoje stiklo klojome ant rėmų temptus maišus. Todėl rusai mūsų vietovę pavadino Sitcovaja derevnia (kartais kaimas) arba tiesiog Sicovka (kartais). Vyrai sukėlė gultus: mūsų pusėje iš vieno krašto

stov jo dveji dviej aukšt m s šeimos gultai, o ties viduriu — Gudjurgio. Prie lango, prikalo por lentu i , padar me stal . Viduryje stov jo ketaus krosnel su per stog iškištu skardiniu vamzdžiu. Virš Gudjurgio gult Rimantas padar lentyn . Mama prie sienos prikalo gelton vilnon medžiag — vis tiek niekas jos nepirko. Visi iš palapini skub jo persikraustyti nuolatin gyvenam j patalp . Kaip buvo gera, kokie buvome laimingi — tur jome savo pastog , savo krosnel , prie kurios gal jom ir sušilti, ir išsidžiovinti! Be to, tur jome gultus, kiekvienam atskirus gultus! Gal jai išsitiesti, pasiversti, susiriesti!

Ir dirbti buvo linksmiau, kai išeidavom iš šilumos. Aš su savo bendraamže Jadze Kalkovaite neštuvais nešiau ir pyliu dumbl ant b simos parduotuv s stogo, kad lietus nepermerkt . Jadz mok mane lenkišk daineli . Si buodamos tuš iais neštuvais dainuodavom, pilvai buvo tušti, ta iau jaunyst dar savo. Rimantas su Vaide sargavo, nes jau buvome iškrov nemaža turto: lentu i statin ms, tinkl , virvi , inventoriaus ir t. t. Rimantas parnešdavo po por lentu i prakuroms. Kart namie jas pamat Vaide . iupo, pasikišo po pažastimi ir nuneš atgal šaukdamas: „Pasodinti mane norite!“ Su Rimantu jiedu keisdavosi drabužiais. darb vienas iš broli eidavo užklotu apsiaut s, kojas maišais apsvynioj s, o ten apsvilkdavo Daumanto kailinukais, apsiaudavo vieninteliais veltiniais. Tas, kuris jau atbud jo, siausdavosi tuo užtiesalu, vyniodavosi kojas maišais ir traukdavo namo. Aš dar vis tur jau savo kailinukus nutrintu pilvu, bet apavas buvo tik maišai. O maišais apvyniotomis kojomis ilgai neišb si, kai š la apie 50 laipsni .

Mama nulauž bat kulniukus, apsvyniodavo ant j maišus ir eidavo tundur malk rinkti —tai buvo jos valdiškas darbas. Malkas kraudavo k gio pavidalo kr vas, v liau, kai pasnigdavo, sikinkydavo po tris — kaip Perovo „Troikoje“ — ir tempdavo malkas prie kontoros. Niekas mums neaiškindavo, kiek už kok darb mes gausim pinig . Iškabindavo raštel prie mažy io namelio— kontor l s, kad moka atlyginimus, ir eidavom pasiimti kam kiek duodavo. Už tuos pinigus mama kart gavo nusipirkti ger žuv . Sus d jas emaliuotame puode ir užk l ant lentynos. Deja, po kiek laiko žuvys m dvokti ir teko jas išmesti...

Sicovka atrod gana gražiai, visos jurtos buvo išsiriakiusios ant Janos kranto, langai — up s pus n, durys — tundra. Pirmoje jurtoje nuo j ros gyveno Leningrado suomia, antroje — Leningrado vokieiai, treioje buvo klubas ir lavonin : viename jurtos gale d davo mirusiuosius, kitame sekmadieniais jaunimas šokdavo. Ketvirtoji buvo Zakarevi i jurta. Vaidevutis buvo simyl - j s j dukter Genut ir ten s d davo vis laisv laik . Penktoje gyvenome mes, o šeštoji buvo Juozo Žilvio, be to, joje gyveno ir vis lietuvi jurt komendantas Lietuvos vokieitis Inzelis. Kai Galkovskiui pastat atskirdviej kambari jurt , Inzelio šeima persikraust pas j . Inzelis teik Galkovskiui žinias apie kiekvien lietuvi šeim .

Kol dar nebuvo patalp parduotuvei, kiekvien m nes pro paskubom sukalto kiosko langel kiekvienam dirbaniam pardavin davo po 10,8 kg milt . Sustodavo li dnai atrodanti eil su terbel mis. Prie to kiosko stov jo palapin , kurioje gyveno sargas Nikolajus. Pavard s jo nežinojome, visi j vadindavom randuotuoju Nikalojum, nes jo veidas buvo išvagotas gili rand . Kas j taip išmargino, vienas Dievas težinojo, bet jis berte berdavo istorijas apie aukso ieškotojus, žudynes ir apipl šimus, kad mums net plaukai piestu stodavosi ir atrodydavo, jog pats Nikolajus buvo j dalyvis. Kart mama, užsimaukšlinusi vyrišk kepur , su vatin mis keln mis, už jo pas Nikaloj pasišildyti. Jis ir klausia:

— Vaikine, ar tu ved s?

— Taip,— atsak mama.

— Toks jaunas ir jau ved s? O vaik ar turi?

— Turiu.

— Kiek?

— Tris.

— Dideli?

— Vyriausiajam dvidešimt met . Ir ne vaikas aš, o moteris!

Tas net aiktel jo:

— Dievul liau, na ir boba!

O mane, irgi taip apsirengusi , kažkas paklaus :

— Seneliuk, ar tu paskutinis?

Jurt dur niekas n nak iai neužsikabindavo. Kart pabud ži rim — spingsi spingsul , o ant kalad s s di randuotasis Nikolajus ir r ko.

— Pasišildyti at jau. Ar galima?

Mama m su juo šnek tu jis pavaišino j taboka. (Kai atvažiuom, tiems, kas r ko, dav tabako arba papiros „Parašiot“ norm.) Aš tada jau r kiau nesislaps-tydama. Kart s d jau ir svajojau: o kad dabar gau iau nors mažyt gabal l cukraus! Ir sakau mamai:

— Atsp k, ko aš baisiausiai noriu!

— Turb t r kyti?

— Aha,— sumelavau, nenor dama gildyti mamai širdies d l cukraus.

— K su tavim padarysi! R kyk. Jei pati ner ky iau, tai aš tau parody iau r kym , o dabar...

Ta iau nei tabako, nei papiros daugiau nebeatveždavo. Gaudavom norm plytin s arbatos. Mes be arbatžoli gal jom išsiversti, o jakutai labai j m go ir keisdavo su mumis žuvis. Nikalojus ateidavo beveik kiekvien nakt , mat pas mus, ant lentynos, jis pasid davo savo tabak . Pavaišino mus ir pasak , kad imtume, kada panor sime. At j s par kyti, baisiausiai nustebo, rad s tabak nelieš .

— Kod l ner kote?

— Negalim, per daug brangi dabar taboka,— atsak mama.

— Tod l pas jus ir laikau. Viso svieto juk neapdalyti.

Nikalojus buvo geras žmogus, ne kart išgelb j s mus nuo tikro bado.

Kart Gudjurgis gr žo iš eil s prie milt tuš iais maišiukais.

— Sušalau, baisiai sušalau,— guldamas lov vos beištar jis.

— Gal turite nors truput spirito? — paklaus mama.

— Ne, neturiu.

Jis užmigo. At jo Žilvitis. S d jau ant gult ir ži r jau sunkiai alsuojant Gudjurg . Staiga jis kv p , palaik or kr tin je, pamažu iškv p ... Ant kaktos blizg jo stamb s prakaito lašai. Jis krestel jo galv ir nustojo kv pav s. Aš surikau. Žilvitis tapšnojo jam per skruostus, purt . Gudjurgis buvo mir s. Jis buvo jau ištin s nuo bado, tai, matyt, tik to peršalimo ir tetr ko. Kai komisija dali jo daiktus, rado ir por šimt gram spirito... Komisija suraš akt , sprend , kam k atiduoti ir, atskiedusi vandeni u, išg r t spirit . dalyb komisij jo ir nes žiningasis kaimynas, po to surašymo dingo trys mano vasarin s suknel s. Negal jome supras-

ti, kur jos dingo, bet nesisielojome, nes nelabai tik joms, kad jos dar bus reikalingos. Buvęs tolimojo plaukiojimo kapitonas Eduardas Sliesoraitis su kirtikliu iškapojo ledę duobę, paguldė ją paklodžiu susuptą Gudjurgą ir užpylė ledais. Tai buvo pirmoji mirtis, aplankiusi lietuvius prie Janos upės. Tai buvo pirmas žmogus, kurio mirtį aš mačiau. Kai saulę paskutinį kartą tą rudieną pasirodė virš horizonto, Gudjurgis pakvietė mus: „Einam, pažiūrėsim saulę, gal kas nors ją šiandien mato paskutinį kartą. Dabar ji pasirodys tik vasario mėnesį“. Išėjome tada visi iš jurtos, saulutę, raudoną juostele bruktelėjusi per horizontą, pasislėpė Gudjurgiui tikrai paskutinį kartą. Gal nujautė jis tai?

Dienos slinko labai išlėto. Ne kartą pagalvodavom: ar dar kada nors valgysim duoną? Malką prisinešdavom iš tundros, tad jurtose buvo šilta. Dienos vis trumpėjo ir trumpėjo. Kartą mama, skaldydama malkas, prispaudė koja pagal, atitrūkęs kitas jo galas trenkė į nosį, plėptelėjo kraujas, pasirodė, sulaužė nosies kremzlę. Nuo to laiko mama nebejautė jokio kvapo.

Prasidėjo tikra žiema. Pėgos visiškai užpustydavo jurtas ir tik metaliniai kaminukai rėkdavo iš po sniego. Laimė, Žilvijo jurtos, kur gyveno Jadzė, durys buvo išgalo, jos vienos ir likdavo neužpustytos, vėjas kuo švariausiai nušluodavo nuo jų sniegą. Jei ne ši jurtą, po pirmos pėgos visi būtų palaidoti po sniegu. Jadzė brolis Vladas iš jos pirmiausia iškasdavo urvą mėsai jurtelėi, mes atkasdavom Zakarevičiaus, ir taip vienas kitą gelbėdami išsivadavom iš sniego uždangos. Kasti pradėdavom tik po galvų nurimus, todėl po sniegu tekėdavo ištupe 6—7 dienas. Gale jurtos sustatytos kartys — mėsos malkos. Sėdim po pusnį ir girdim, kaip virš galvų sniegas girgžda, kažkas mėsos malkas traukia... Kas gi kitas, jei ne Kalkovas Vladas — visos kitos jurtos užpustytos. Pyktis ima, nieko negalim padaryti, tik laukti, kol tas pats Vladas mėsos duris atkas.

Prasidėjo šiaurės pašvaistės. Kaip nematė saulės akimis, negali pajusti jėgų ir didybės, taip jokiais žodžiais neperteiksi nepakartojamo šiaurės pašvaistės grožio. Jei kuris iš mūsų šeimos pamatydavo pašvaistę, puldavo atgal jurtoną šaukdamas: „Pašvaistė, nuostabi pašvaistė!“ Visi išbėgdavom ir galvas užvertė aiškiodavom, žiūrėdami gamtos stebuklą. O Karveliai ir Jasevičiai negalėjo atsistebėti: „Tie Bičiai navi kvai-

lioja! Užvert galvas, išsižioj laukia, kol pašvaist bur-
non l ks, lyg nuo to sot s pasidaryt !"

Kadangi milt normos užtekdamo tik skystam sr ba-
lui, žmon s m sirgti skorbutu, silpti ir tinti, o nuo iš-
tinimo iki mirties — vos žingsnelis. Kas susirg s atgul-
damo, tas jau nebeatsikeldavo. Žmon s slankiojo kaip
šm klos, bet visi kaip manydami steng si jud ti. Vai-
ku i kojyt s buvo žaizdotos, jie nebegal davo atsikelti.
Žilvi io jurtoje gyveno mokytojai Gir iai su keturiais ma-
žais vaikais, o t žiem gim dar vienas berniukas. K -
dikis netrukus mir . Gir ys d jo k nel d žut nuo
sviesto, pasikišo po pažastim, pasi m s kirtikl nu jo
kapin ms skirt viet , prakapojo led ir pats vienas s -
nel palaidojo. Ir v l prisiminiau, kaip kart vienas iš
Gir iuk , pamat s kaimyn kepant blynus, supieps jo:
„Mamyte, apklok man galvyt !“ „Kod l, vaikuti?“ — pa-
klausk Gir ien . „Aš negaliu matyti, kaip Gražvyda bly-
nelius valgys!“ „Ir mane, ir mane!“ — prašo kiti Gir iu-
kai. Gir ien kloja alkan vaikeli galvas antklode ir šni-
bžda: „Ateis laikas, vaiku iai mano brang s, ateis, kai
ir mes blyneli prisikepsim! O dabar pakent kite truput ,
kiti vaikeliai irgi ken ia...“ Ar tik jo ji savo žodžiais?
Daugelis motin jau pa g jusius vaiku ius vis dar mai-
tino kr timi, tik damosi taip išgelb ti juos nuo bado mir-
ties. Šal iai did jo, ledas up je spar iai stor jo, vietoje
skudurini lang sistat me ledinius. Iškirsdavom eke-
t , leisdavom keturis lango dydžio pagalius ir palikda-
vom nak iai. Ryt ledas b davo apie 20 cm storio. Ap-
kapodavom led aplinkui pagalius ir ištrauk tur davom
„stikl“, [statyto ledo pakraš ius dar apkr sdavom šla-
piu sniegu, kuris akimirksniu sustingdavo. Šitaip „už-
klijuodavom“ ir kitas jurtos spragas. Susting s sniegas
nepraleisdavo nei šal io, nei v jo. Ta iau viduj k rensi
krosnel s, nuo šilumos „langai“ tirpo, nuo gar susida-
r s vanduo varv jo per sien r stelius žemyn ir, dažniau-
siai nepasiek s grind , užšaldavo. Ne kart ir ne vienam
prie sienos prišaldavo plaukai. Po gultais ledo kaubu-
riuose šaldavo užkirit s drabužis ar koks daiktas.

Visus kamavo baim , kas bus, kai baigsis miltai. Kol
ledai Laptev j roje neištirps, mums niekas nieko neat-
veš. Mes t valdišk milt sr bal dar sid davom su-
malt , nevalyt aviž , kurias mama buvo pirkusi Ka-
menyje, planuodama pasidaryti kruop . ia, Kougastache,
kaimynas Jasevi ius tur jo iš dviej dideli kaladži pa-

sidas girtas. Tai buvo iš ties turtas. Nemažai lietuvi, pirmus tremties metus praleidusi tarybiniuose kiuose, dar turjo šiek tiek grūd, todėl susimalgaljo srbiti tirštesnė buvė. O kai mama priplaukos arklininko žmonai pasiuvo suknelį ir už tai gavo terbelę viki, buvo tikra šventė: meti saujyt viki ir viralas pakvimpa žirniais.

Jurtose dar si vis šaliau, nes vis toliau reikėdavo ieškoti malkų. sien šalo, tas geltonos vilnos medžiagos gabalas, o visa, kas buvo patiesta ant gultų, arba puvo, arba suražo. Nuo grindų sklido bausis šaltis. Prieš Kalėdas nutariau išplauti grindis. Turėjome didelį emaliuotą dubenį, kur Altajaus krašte mama su išvažiuojančiais lenkais iškeitė sugedusį velio auksinį laikrodį. Padėjau šlapią skudurą ant grindų — tas ir prilipo. Mama m bartis:

— Iki šiol bent vaikšiojom neslidinami! Argi nori, kad sprandus nusisuktume?! Dabar teks krapštyti ledą.

Atsisėdau ant gultų, pasidėjau dubenį su šiltu vandeniu ant kelių, šiek tiek prasiskalbdavom. Ir rankoms šilta, ir keliams, na, ir drabužis vis šiek tiek švaresnis. Bet, reikia pasakyti, kad badaujantis žmogus nieko nenori dirbti. Ne tik dirbti — nei judėti, nei kalbėti. Atsimenu, šnekėdavo visi tingiai, tūsdami, lyg dainuodami. Rankos nekildavo jokiai darbui, o kai kada apimdavo tokia slogi nuotaika, kad pradėdavai verkėti ir negalėdavai sustoti. Kai mama paklausė: „Kas gi tau, vaikute?“, imdavau net cypėti ir inkšti. Kartą mama iš neviltes net pasakė:

— Vaikeliai mano mieliausieji, jeigu būčiau žinojusi, kad įsilaukia toks siaubingas gyvenimas, mažus būčiau pasmaugusi!..

„Gal ir būtų buvę geriau“, — pervers mintis. Kas mėsnes gaudavome vien žvakę. Didžiosios jurtos gaudavo po dvi. Jos buvo naudojamos tik už linijumui. Sėdi, pavyzdžiui, tolimojo plaukiojimo kapitonas Eduardas Sliesoraitis priešais žvakę, prie jo prilipusios žmona su dukterimi, ir galabija didžiuoju nagu už les bei glindas... Mokytojas Girys nekantraudamas stypioja aplink:

— Na, greičiau, Sliesoraiti! Juk žinai kokia mano šeimyna! Kitą dieną užbaigsi.

Taip žvakę keliaudavo iš šeimos šeimai. Iš lėtu išprisiskaldė balandai, susirangydavom mes, jaunimas, ant gultų pas Jadzį, pasidavom Kalkovrudams su gervėmis

japoniško porceliano padkl, braukydavom nuo balan angliukus ir plep davom. Kartu b davo ir šešiolikmetis Jurgis Gasi nas. Visi pask sdavome svajon se, kiekvienas galvojo apie savo gyvenim Lietuvoje.

Dien tie, kurie dar gal jo paeiti, dirbo. Vaidevutis sargavo, Rimantas vež malkas. Nemažai žmoni dirbo statyboje. Vienam mirus, jo viet stodavo kitas. Pagaliau buvo pastatyta pirtis. Kaip mes jos lauk m — bent nuot li apsiginsimi Dabar Rimantas vežiodavo pirt vanden . Apsivilkdavo Daumanto puskailinukais, užsimaukšlindavo mano kepur , nos užsirišdavo irgi iš man s skolintu raudonu angoros vilnos šalik liu, kuris kv puojant aprasodavo ir prišaldavo prie nosies. Niekas mums nepaiškino, kad taip baisiai šalant nosies rišti negalima. Tod l jis, vargšelis, nuolat vaikš iojo su žaizda ant galo nosies. sikink s roges, Rimutis tempdavo apled jusi statin su vandeniu stat krant . Ledas up je jau siek 2 metrus, tad ir eket iškirsti nebuvo paprasta.

Kadangi mama mok jo si ti, tai nutar eiti užsidirbti duonos priplauk . Kiekvien dien ji traukdavo priplaukon. Tik p gai sisiaut jus likdavo ten nakvoti. Užtat kai gr ždavo, m s akys krypdavo portfel , kuriame ji visada kažk parnešdavo: ar duonos pluteli , ar paplo i gabaliuk , kuriuos numesdavo rus vaikai. Paplo iai b davo kepami iš milt , vandens ir druskos, tiesiog ant virykl s geležies, be jokio riebalo. Bet koks skanum lis! Papasakodavo mama ir visoki istorij . Vienoje jurtoje, kur ji siuvo, gyveno daug vyr . S di vyrai prie stalo, pliekia kortomis, paskend tabako d muose... Staiga atsidaro durys ir eina jauna suomiuke. Pasisveikina. Vienas vyrukas atsisuka ir sako:

— A-a-a, Katia! Na, dr siau, nusirenk šimtasi l ir s sk.

Ta nusireng ir atsis do ant suolo.

— Kas ji? — paklaus vienas.

— Kaip tai kas? Kaip ir žmona bus — išvirs valgyti, išskalbs, na, ir patale kojas pašildys, nugar pakasys! — vulgariai nusijuok vyriokas.

Mama nust ro:

— Mergaite, ar tu iš proto išsikraustei?

— A! Vis vien iš bado reik s stipti, o ia gal dar išgyvensiu. O paskui paži r sim. Juk neužmuš, argi ne? — šnibžd jo ji mamai.

Vyrai buvo taip užsi m lošimu ir blevyzgomis, kad niekas ir negird jo, k juodvi kalb josi. Vakare busimas vyras numet por šimtasi li ant žem s:

— Na, Katka, atrodo, tokiu tu vardu, klok! Eisim miegoti!

Taip vyko Katios vestuv s. O iš ryto jaunikis patenkintas gyr si:

— Na ir Katka, na ir žmona! sivaizduokite, vaikinai, ji, pasirodo, dar nekalta buvo! Na ir stebuklai!

Visi steb josi ir kvatojosi.

Siuvimai baig si, baig si ir sotesn s m s diene l s. priplauk dabar mama eidavo tik nešdama k nors mainyti. Kart Klimauskien , kuri buvo ligota ir vis laik s d jo ant gult , o jos dukryt Dainel buvo dar maža, papraš mam parduoti ir jos vyro batus. Mama rod tuos batus vienoje jurtoje, paskui kitoje ir nepasteb jo, kad vieno bato kažkas negr žino. Teko užmok ti Klimauskienei. Kam prireik vieno bato? Gal gr žusiam be koj os iš fronto? O gal šiaip kas iš m s pasity iojo... Mes dar tur jom sidabrin samt , šaukšt , 6 šaukštelius ir 6 šakutes su peiliais. Ir dar t nuostab tetos Onyt s siuvin t chalat , ir juodo muaro balin suknel su milžiniška puokšte dirbtini žirneli ant kr tin s. Rus s, ži r damos t chalat , aik iodavo: „Koks gražus! Kiek pagalv li b t galima pasi ti!“ Ta iau tokie r bai niekam nebuvo reikalingi, medvilnin suknel gal ir b tum iškeit s milt sauj ... T balin suknel aš retkar iais apsilvilkdavau ir, ni nuodama vals , apsisukdavau kelis ratus, apsvaigusi krisdavau ant gult , prisimindavau Kaun , gimnazij , t vel , pusseseres, Užpalius... Tiesa, mama dar tur jo pranc žišk kvepal flakon , kuris, nors aklinau uždarytas, skleid malon kvap .

Dienos slinko l tai. Jurtose vyresni vaikai nuolat sukiodavosi apie krosn , godžiai steb dami, kas ant jos dedasi. Prisimenu, buvusi advokat Melien , kažk iškeitusi gabal l elnienos, užkait j puodelyje. Bebaigiant virti m sa iš puodelio dingo. Melien maldaujamu žvilgsniu ži r jo krosn apspitusius vaikus: „Kas išgrieb mano m s ? Na, prisipažinkite... Jei tu, Napaly, aš negal siu n sriubos valgyti...“ Tas Napalys, jau pusbernis, miegodamas susišlapindavo, tod l j guldydavo ant žemutini gult , kad šlapimas nevarv t ant kit . Jis taip dvok , kad pro šal einant kvap užgniauždavo. Ta iau vaikai stov jo akis išp t ir tyl jo.

Prad jo veikti pirtis. Pirmu iausias r pestis — kaip išnaikinti ut les. Kažkas pasak , kad reikia galv ištrinti žibalu, o paskui išplauti. Taip ir padar m. Aš savo trumput ežiuk išploviau nesunkiai. O mama žibaluotus plaukus išmuilino ir jie sustiro rag , puol plauti šiltu vandeniu, ta iau jis, kaip ty ia, baig si. Mama lakst po pirt raguota ir meld pirtinink pašildyti nors puskbir vandens. Kol jis šild , mes smagiai prisijuok m, iš mamos plauk darydamos pilies bokštus, bangas ir kitokias kompozicijas.

— Gaila, kad dirbdama teatre Lietuvoje nežinojau, kaip be vargo galima padaryti perukus. B tume panaudoj t „racionalizacij“, — pasak mama.

Tolimojo plaukiojimo kapitono Eduardo Sliesorai io žmona niekaip negal jo atsisakyti „komforto“. Su savo šeimyna ji kalb davo vokiškai, o kadangi netur jo kuo apsirengti, tai s d davo ant gult elnio kailiu prisidengusi ir grakš iai traukdavo „cigaret“ iš su samanomis sumaišytos machorkos, susuktos laikrašt . Kažkas dav jai savo sen suknel , ta iau ir ta, matyt, nukeliavo ten, kur ir kiti skudurai — mat j dukrel , kukli ir graži mergait Sigita, eidama savo reikalo, prašydavo: „Mama, Lepchen!“ Motina atpl šdavo kokio nors r bo skiautel ir paduodavo „Lepchen“ — uodegytei — pasišluostyti. Sliesoraitien m gdavo pasakoti apie keliones po užsien , ten matytus filmus, vairius nuotykius.

Nu jusi pas Jadz , visada aplankydavau Jurgio t v Gasi n , kuris jau gul j patale ir nesikeldavo. Stengdavausi pakelti jam p , išgalvodavau visoki istorij . Antai kuo tikinamiausiai pasakiau, jog pati prieplaukoje per radij gird jau, kad karas jau tuoj baigsis, kad anglai jau reikalauja mus, nekaltus žmones, gr žinti namo, o jei ne namo, tai — kaip lenkus — Anglijos kolonijas... Matyt, tai teik jam vil i , gal net tik josi išvysti Lietuv , jo akys imdavo blizg ti, veide pasirodydavo šypsen n l . Jis man s labai laukdavo, artimieji pasakojo, kad net prieš mirdamas klaus : „Ar panel s J rat s n ra?“ Panašiai keldavau nuotaik ir Jadz s t vui Kalkovui, kuris taip pat jau nesik l . Slankiodavom iš jurtos jurt , kad ne taip jaustume alk , kad nematytume, kaip mirš-ta išbad jusieji.

Retkar iais gaudavom šeimai po d žut amerikietiš-k konserv ir sausos labai s rios dešros, kurios atsi-pjauti buvo ne manoma, gal jai tik drožte drožti. Iš tuš-

i konserv d ž u i Rimantas dar žmon ms sam ius ir puodelius.

Kart at jo Žilvitis, liep visiems apsitvarkyti, nes iš rajono atvažiavusi komisija patikrinti, kaip gyvename. S n kinkiniu atvyko šiltai apsireng s jakutas ir su zavpromu Galkovskiu per jo jurtas. Paklausin jo, ko mums tr ksta. K tai atsakyti?! Jis praneš , kad m s s - jungininkai amerikie iai v l atveža mums produkt ir dar aprangos, tod l, be milt , trupu io dešros ir retkar iais gaunamos konserv d žut s, dabar gausime pieno milteli , kiaušini milteli , kruop . Jam išvažiavus, pamat me, kad iš prielaukos arkliukas kažk traukia. Pasi m maišiukus, nul k m parduotuv n, kur kiekvienas gavom po 200 gram dydžio d žut konserv . Juos pali kome Kal doms.

Valgyti, ibe to skysto sr balo, beveik nieko netur jom. Ant virykl s nuolat stov davo arbatinis, kur vis mesdavom led — taigi jis vis dien kunkuliudavo, nes uždengti virykl nebuvo kuo. Kai kas nors numirdavo, susirinkusieji linguodavo galvomis sakydami: „Baig savo vargel . Dabar jau turb t mano šeimoje kažkam eil ...“ Svarbiausias r pestis b davo sukalti šiok tok karst . Mirus j išnešdavo ir pad davo kitame klubo gale.

Kart mama pasi m peilius, šakutes, šaukštus ir iš jo prielaukon, tik damasi už juos gauti k nors valgoma. Š lo baisi p ga, kelio nebuvo matyti. Pro šal pral k arklys ir suklupo šok s neužšalusion eket n. Mama vis tiek jo. Prie eket s vanden s m tabelinink Ania Ližina, Galkovskio drauguž . Pama iusi mam , ji paklaus :

— Kurgi j s išsiruoš te?

— Keisti šakutes ir šaukštus žuvis.

— Praž site tokiu oru! Eime, duosiu jums žuv .

Mama nusek paskui ir už 2 sidabrinus šaukštus gavo dešimt kandiovk . Žuvis mama dozavo, bet po poros dien jau tik kaulelius lipinom prie virykl s sieneli ir paskrudin grauž me. Kai p ga aprimo, mama v l iš jo prielaukon. Už jusi vien jurt , pasi l šaukštus keisti bet kok maist . Ta iau rusai ir patys ne per daugiausia tur jo, tod l atsiasak — jiems es toki brangi daikt nereikia. Nu jo mama kit jurt . Ten prie stalo barš ius sr b stora, kaip mama sak , rup ž panaši boba. Kai mama pasi l keisti šaukštus maist , ta nu sijuok pragertu balsu ir tar :

— Kai badu stips!, dykai atiduosi!

Mama atsak :

— Jums neatiduosiu, geriau eket mesiu, bet neatiduosiu!

Ir iš jo. Taip ir liko 4 sidabriniai šaukštai ir 6 šaukšteliai. Ne kart randuotasis Nikolajus, pamat s, kad mes jau visai nieko neturime, ištursindavo ir netrukus gr ždavo po pažastim duonos kepaliuku nešinas:

— Arbatos turit? Na, tai gerkime, aš ia truput duonos gavau, kvie iu kompanijon!

Taip ne kart šis geras žmogus malšino mums alk .

Kartais ateidavo vyrai iš prieplaukos. Praveria jurtos duris ir stovi. Mama klausia:

— Ko reikia?

— Nuotakos...

— Yra nuotaka, bet ne tau, mielas jauniki.

— Bet aš turiu ... maiš milt , ... maiš cukraus, ... d ži sviesto. Gyvent kaip karalait !

— Tai seniai reik jo vesti!

— Tur jau aš žmon , bet kortomis pralošiau...

— Matai, o nori mano dukter imti! Eik, drauguži, visas keturias puses! Gal kitoje vietoje nuotak susirasi.

— J sišk s nepralošiu... Garb s žodis, nepralošiu! J s merginos ne tokios, j negalima pralošin ti,— dar m gina tikin ti jaunikis.

Vienas išeina, po kiek laiko pasirodo kitas ir v l stovi tarpduryje.

1942-ieji art jo prie pabaigos. Visa gyvenviet ruoš si Kal doms. Taup me miltus, kad nors per švent gal l tume pavalgyti. Vien pavakar pak l kaimyn paklod , kuria buvo atitvertas m s kampas, kambariu vadinamas, ir klausia:

— Ar daug dar milt turite?

Mama jau pasiruoš kilstel ti gerok pusmaišiuk , tačiau milt tebuvo tiek, kad tilpt s rmaiš . O taup me jau por m nesi !

— Tai ir aš tiek pat teturiu,— atsak išsiviepusi kaimyn .

Rimantas nutar iš vairi lentu i sukalti sienel , nes kaimyn gvelbdavo visk iš eil s. Toj šeimoj ir vienas nuo kito vogdavo. Kai kada nakt pasigirsdavo kriaukš jimas, o paskui vyro balsas: „Karve, v l nuo vaik cukr pavoge!“ „O kas gi juos priži r s, jei aš numirsiu“,— pakartodavo Kalkovien s žodžius kaimyn . Mat

Kalkovien , vyresniems vaikams iš jus darban, gaut produkt norm išpilstydavo konserv d žutes ir išslapstydamo jurtoje už gult , o paskui išsitraukdavo ir valgydamo abi su jauniausia dukterimi. Kai žmon s j g dindavo, jog vaikus skriaudžianti, ji visada atsakydamo: „O kas juos priži r s, kai aš numirsiu?“

Skyr si nuo m s šeimos ir kiti jurtos kaimyn proiai. Antai nakt mes atsargiai, kad niekas negird t , atlikdavom savo reikal konserv d žut ir tyliai supildavom kibiran. O visi kaimynai barbindavo n kiek nesivaržydami. Maryt Jasevi i t dar ir pasišaipydavo:

— Bi i nai tai poniškai myža, miera pirma pamatuoja, paskui kibiran suleidžia! Mes — pras iokai, barbinant, kaip už daržin s už j .

Vakarais jurtas pašniukštinti ateidavo Inzelis. Žmon s skund si, kad badauja. Pasiži r davo jis gulinius skorbuto sutrauktus, bado nualintus lietuvius, nukabindavo savo atv pusi l p ir pro dantis prakošdavo:

— Ant j s kakt mirtis užrašyta, j s visi išmirsite! Kod l man vienos žuvies dienai užtenka? O jums neužtenka!

Kart Mikis Vaišvila grieb kirv ir puol Inzel . Mama j sulaik :

— Miki, nereikia, neteršk rank ir s žin s šit pasidav l . Jam pats likimas atlygins!

Jaunas, išbad j s, karšto b do vyrukas vis d lto paklaus mamos.

Retkar iais atvažiuodavo darb vykdytojas Breslavskis ir visada užeidavo m s jurtel . Jam, matyt, buvo domu pasikalb ti su mama — protinga ir energinga moterimi. At j s jis visada paklausdavo:

— Na, Natalja Matvejevna, kaip gyvenate?

— Gerai,— atsakydamo mama.

— Kaip tai gerai? J s gi neturite ko valgyti?

— Na ir kas? Šiandien neturime, o ryt gal atsibusime — ir yra. O, va, jei žmogus gr žta iš fronto, tarkim, be kojos, tada jau blogai: gulasi jis — kojos n ra, atsi bunda— taip pat n ra ir nebus niekada.

Vakarais ateidavo Genovait Valionien , su kuria mes Kamenyje buvome, ta pati, kuri band Lietuvon b gti. Art jo švent s, žmon s taup žvakes. Buvusi mokytoja Cibilien vaikus mok dainuoti ir šokti. Plastiškiausia buvo Dainel Klimauskait . Aš apie vaik rytmet suk riau dainel , pritaikiusi „Kar emos ružavos“ melodij .

Buvo jurtoj vien kart , oi! Repeticija sutarta, oi!
Kur visi vaikai tur jo, oi! Pasirodyt, k mok jo, oi,
oi, oi, oi!

Algis Napaliui pilvan d r , pilvan d r , pilvan d r .
Napalys Alg kad past m , tai past m , bum!

Kai aš buvau mažu iuk , oi! Deklamavo taip Gir i -
t , oi!

Kai truput pa g jau, oi! Po Rasij važin jau, oi, oi,
oi, oi!

Algis Napaliui pilvan d r ...

Buvo Margis pla iadantis, oi! Neš kaul sikand s,
oi!

Savo naruos taip pragydo, oi! Cingos susuktas Ar-
vydas, oi, oi, oi, oi!

Algis Napaliui...

O Gasi nait Danut , oi! Greit išmoko t eilut , oi!
Ant šienelio J zus guli, oi! B gsiu, b gsiu, aš pas
Li li , oi, oi, oi, oi!

Algis Napaliui pilvan d r ...

Jurtoj vietos pasidarius, oi! Šventei vaikus susiva-
rius, oi!
ibilien turavojo, oi! Vaikai šoko ir giedojo, oi, oi, oi,
oi!

Algis Napaliui pilvan d r ...

Nors labai mes išbad j , oi! Ruoš m s kaip tik ga-
l jom, oi!

Ir Naujus Metus sutinkam, oi! Nauji šiaur s šeimi-
ninkai, oi, oi, oi, oi!

Algis Napaliui pilvan d r ...

Kit dainel suk riau suaugusiems. Pati j ir dai-
navau:

D d Šamas kraipo s ,
R pi jam likimas m s ,
Žino, kur mes vasarojam,
Tik nežino, kur žiemojam.

O ia, o ia, o ia ia,
Nei ia buvo, nei ia k .

Jurtoj d min j mes s dim
Ir jau žali žuv dam.
Greit jakutais mes pavirsim —
Niekad nieko nebevirsim.

O ia, o ia, o ia ia,
Nei ia buvo, nei ia k .

Danguje šiaur s pašvaist ,
Žem j v jas snieg švaisto,
Valdžia šunim važin ja,
O mes vos vos vaikštin jam.

O ia, o ia, o ia ia,
Nei ia buvo, nei ia k .

Bet palaukit, kitais metais
Važin sim ir mes ratais,
Ubagyn ia paliksim,
Savo t višk n parvyksim.

O ia, o ia, o ia ia,
Nei ia buvo, nei ia k ...

Kal das nutar m šv sti su Valioniene. Ji gavo por žuv , iš konserv ir švent ms sutaupyt milt nutar me pasidaryti kold n . Taip, beveik tikr kold n ! Visi su s dom prie balto, paklode apdengto staliuko, mama net šakutes pad jo. Valg me pamažu, pasigardžiuodami, ilgai kramtydami, kad kuo ilgiau jaustume skon . Prisimin m namus, papuošt eglut , K i stal su k iukais, džiovint baravyk pyrag liais, saldžiu spanguoli kisielium. Kai iš svajoni gr žom realyb n, pamat m, kad visi valgom su pirštais, nors šakut s guli ant stalo. Pavalg , kad b t šil iau kojoms, susirang me ant gult , ir Valionien , ilgai žad jusi, pagaliau m pasakoti, kaip juodvi su Kociniene iš Kamenio b go Lietuvon. J t v vardai buvo vienodi (abi Karlovnos), tai nutar sakyti, jog jos seserys. Buvusi mokytoja Valionien — šviesiaplauk , su pusmetin m garbanom, šiek tiek kanap ta — kelias dienas nesipraus , nesišukavo, apsireng vietini rusi drabužiais, užsirišo skarel ir tapo gana panaši vietines kol kietes. Ji tur jo vaizduoti apykurt kvaišel iš kaimo gilumos. Kocinien , elegantišk žydo juvelyro žmon , buvusi kabareto šok j , beje, puikiai kalban i rusiškai, paversti prasta kol kiete buvo sud tingiau, taciau vis d lto pavyko. Ji tur jo daug juvelyrini verty-

bi . Dal brangenybi pardav , kai k iškeit drabužius, o likusias susivyniojo ryšul lin. Sužinojusios toli nuo up s esan io kol kio pavadinim , pirmininko ir partin s organizacijos sekretor s pavardes, be pas , nes kol kie- iams j niekas ir neduodavo, vien graži vasaros dien , „pasiskolinusios“ valtel , leidosi pasroviui link Novosibirsko. Ir tis nereik jo, ryšul l su brangenyb mis suvyniojo drabužius, pad jo gale valties ir apdeng šakomis. Planas buvo toks: Valionien — baigianti apkursti puskvaiš , o jos sesuo, Kocinien , veža j Novosibirsk pas aus gydytoj , nes kvaišelei prad jo ausis taip skaud ti, kad ta net pasišokin dama kaukia. Srov neš valtel , jos praplauk kelis nedidelius kaimus, miest Berdsk ir artinosi prie Novosibirsko. Plaukiant po tiltu, bu- dintis kareivis jas pasteb jo ir m šaukti: „Krantan plaukite! Krantan! Sausiu!“ Išgirdus tok sakym , joms lyg skruzd s perb go per k n . Beplaukdamos jau truput išmoko irkluoti ir vairuoti. „Rank specialiai neplaudavom,— pasakojo Valionien .— Kad baisiau atrodyt , prie kranto sustojusios dar dumblu sitrindavom. Nagus apkramt m. Nuo irkl atsirado p sl s, kurios tuoj pra- kiuro. Nuo viso to dar m s vis panašesn s kol kietes“. Gavusios tok griežt sakym , moterys priplauk prie kranto. Tikriausiai varys kur nors. Imti brangenybes ar ne? Nutar neimti, gal pavyks kaip nors išsisukti. Kad tik Kocinien s burnos neapži r t , nes dauguma jos ga- lini dant — su auksin mis kar n l mis. Jei pražiodyt — apgaul paaišk t : iš kur drisk s gaus aukso ir kam joms tai?! Jei aptikt brangenybes, irgi paaišk t , kas jos tokios... Kareivis jau sp jo pranešti — ant kranto lauk du saugumie iai su šautuvais. „Išlipom iš valte- l s,— pasakojo Valionien ,— ir dreb damos iš baim s nu- sek mę paskui. Aš dairiausi šalis mykdama kaip lauki- n ir pirštu rodydama tai m rinius namus, tai pra- važiavusi mašin . Vaikai, kelios bobik s sek paskui ir šauk : „Šnipes pagavo, šnipes pagavo!“ Apsime iau kvai- la, kur ia kol kiete. Kocinien vis timpleldavo mane už skverno šaukdama: „Zenka, durne, neatsilik, nesidairyk, matai, viršininkija veda, grei iau!“ Pri jome Saugum . Truput palaukus ved pas viršinink . Aš s dau ant so- fos taip, lyg nežinodama, kad yra bald su spyruokl mis, sk stel jau rankomis, išp iau akis ir išsižiojau. Išsižio- jau dr siai, smarkiai, nes netur jau auksini dant . si- tveriau sofas ir miau šokin ti. „S d k ramiai, kvaiša!“ —

sauk man ausin Kocinien . „A-a-a-a?“ — išsišiepusi nut siau. Viršininkas klausin jo, kas mes tokios. Iš kur ir kur keliaujame? Kocinien pasakojo išgalvot pasak : pavard s m s — Pliuchinos, abi netek jusios. Viršininkas mane klausin jo, aš vaizdavau negirdin i . Kocinien v l kumštel jo pašon n: „Tav s, durne, klausia!“, v l šauk man ausin. „A-a-a-a? ..“—v l mykiaiu aš. Kareivis iškrat kišenes. Kocinien tur jo 100 rubli ir kapeik , surišt skepetait n, daugiau nieko. Iki vakaro palaik , išleido. jome žvalgydamosios lyg iš žingeidumo, o iš tikr j — ži r jome, ar kas m s neseka. Iš jusios gatv n, pasukom prie valtels. Gal niekas m s brangenybi nepavog , gal niekam neat jo galvon, kad po šakomis skarmaluose kažkas pasl pta? Taip ir buvo. Pasi musios turt , nuskub jom geležinkelio stotin. Kocinien pasišauk valytoj , parod jai laikroduk ir papraš nupirkti už j 2 bilietus Sverdlovsk , paaiškinusi, kad jai reikia mane, durn , vežti pas gydytoj . Valytoja apsisuko greitai — bilietai tuoj buvo kišen je, nors j lauk minios žmoni su ryšuliais ir vaikais. Vakare sigr dome vagon ir neblogai sitais m. Tur jom dar šiek tiek dži v si , vež m s sen cinkuot puoduk virintam vandeniui. Traukins pajud jo. Rusai, matydami, koki durn sesuo veža pas gydytoj , užjaut mus ir steng si kuo gal dami pad ti. Kocinien visiems sak si bijanti, kad m s neišlaipint — tada aš, vargš , visai apkursianti. Pravažiuvom Omsk , Petropavlovsk , Kurgan . Art jo Sadrinskas. Kiekviename mieste lipdavo saugumie iai ir tikrindavo dokumentus. Taciau kaimynai, žinodami, kad mes kol kiet s ir joki dokument neturime, pad davo mums pasisl pti — tai išviet je, tai po suolu pal sdavom, o Kurgane net ant vagono stogo užsiropšt m. Bet Sadrinske saugumie iai užrakino abejas duris ir m tikrinti taip kruopš iai, kad ir pasuoles išlandžiojo, iš ten mudvi ir ištrauk . Nors aiškinom s, kad esame kol kiet s, be pas , važiuojame gydytis, ašarojome, maldavome, bet saugumie iai buvo neperkaltami. Liep pasiimti daiktus ir išsivar . Supratom, kad viskas. Ryšul l pasi m me — gal pavyks išsipirkti brangenyb mis. Viršininkas, iškratt s mus ir pamat s, kokias brangenybes turime, pareikalavo prisipažinti, kas mes tokios, kur važiuojame, iš kur brangenyb s. Ir dar jis pasteb jo Kocinien s auksinius dantis. Pirštais suspaud s žandus, pražiod . Teko prisipažinti, kad mes tremtin s.

— Na, šnipe, arba tave pakarsime, arba d styk vis ties !

— Mes — seserys,— pasakojo Kocinien .— Nor jome važiuoti pas tet Kijev . . .

— Taigi Kijeve vokie iai!

— Nejaugi? — nustebo Kocinien .— O mes ir nežinojome! Laikraš i n ra, radijo neturim, mes nieko nežinome, kas dedasi.

Jo paties kabinete juoda kaip keptuv taršk jo „govorilka“. Užklaus Kijev (arba tik sak , kad užklaus), ar tikrai ten tokia gyvena. Po savait s gavo teigiam atsakym ir pareišk mums:

— J s nekvailos moterys, žinote, kad tremtiniai m s nem gsta. Mums reikia žinoti, apie k jie šneka, k galvoja. Toki žini neturim, nes n ra patikim žmoni , moka i j s kalb . Jei pad site mums, gr šite atgal, nepad site — sušaudysim kaip dezertyrus. Brangenybes konfiskuojame.

Gav s m s sutikim jiems talkininkauti — kitos išieities nebuvo — etapais per kal jimus gr žino mus Kamenin. Nutv rusios laikrašt ir radusios koki nors žinut , b gdavom Sauguman ir sakydavom, kad lietuviai šneka es vyko tas ar tas. Mums piktai atsakydavo, kad tai laikraštyje parašyta. Mes steb davom s: „Nejaugi?“ V liau m m aiškintis es prie m s lietuviai nekalba, nes mato, kad mes Sauguman lakstom, ir klausin ja, ko mes pas jus b giojam... Tada liep su saugumie iais gatv je susitikin ti ir perdavin ti, k sužinojome. Bet mes pareišk me, kad lietuviai prie m s vis tiek nieko nekalba, mums prikaišioja, kad esam pasileidusios ir valkiojam s su rusais. Kai išvež šiaur n, apsidžiaug m, kad daugiau nebepersekiot m s tas slogutis...“

Art jo Nauj j — 1943 met išvakar s. Apsivilkau tautinius r bus ir buvau vienintel taip gražiai pasipuošusi. Gamta mums padovanojo naujmetin dovan : po dang lakst nuostabi šiaur s pašvaist , nušviesdama vis tundur ilgomis spalvotomis v duokl mis. Sutikti Nauj j jom Žilvi io jurt , kur beveik vis laik s d jo Zakarevi i Gen simyl j s Vaidevutis. Inzeliui išsikraus ius, viduriniai gultai jau buvo išardyti, vietos pakako. Cibilien s vadovaujami vaiku iai dainavo ir deklamavo. Aš, tautiniais r bais apsirengusi, dainavau savo sukurtas daineles. Ral enien išvert jas sve iui rusui iš prielaukos. Tas papraš mane sp ti, kad už tokias

dainas gali pasodinti. Pati sau burna akompanuodama, šokau „Mirštan ios gulb s šok“. Vis nuotaika buvo pui-ki. Jurgis Gasi nas nenuleido nuo man s aki . Iš vaiko jis jau virto jaunuoliu. Jurgis buvo komjaunuolis idealis-tas, dar mokykloje šventai tik j s savo mokytojo žodžiais. Žmon s juok si iš jo. Tik mano mama užtardavo:

— Negalima juoktis iš žmogaus ideal ! Juokit s iš t , kurie išver ia kail , o idealistus reikia gerbti.

Švent baig si. Po poros dien ateina Jadz ir sako:

— Žinai, J rate, tave Jurgis simyl jo!

— Koks?

— Gasi nas.

— Aš juk dvejais metais už j vyresn , jis dar visai berniukas — 16 met !

— Jis ndr so pats tau šitai pasakyti, papraš , kad aš perduo iau.

Man pasidar domu. Prisiminiau j Nauj j Met išvakar se — švar , išaugtu kostium liu. Gal aš tada, su tautiniais r bais, ir neblogai atrodžiau, bet kasdien?!! Kai mes drybsome ant gult nuo balan os apr kusia pa-nose? Su pradegintu sijonu, kailiniais nutrintu pilvu, pil-kai violetine kepure ir skudurais apvyniotomis kojomis? Argi galima simyl ti taip atrodan i mergait ? Ir ar tas dabar galvoje, kai kiekvien dien badaujan ias akis žvelgia mirtis? Ta iau giliai širdyje buvo malonu. Jur-gis sidr sin s prad jo pas mus lankyti, priskaldydavo malk , atnešdavo vandens. Tai labai nepatiko jo motinai. Kai nueidavau Žilvi io jurton, ji šaukdavo: „Ir v l ta karv atsivilko vaik iš kelio vesti!“ Aš nepykau, mane tik juokas imdavo. „Ar myli mane?“ — klausdavo Jurgis, bet aš negal jau pasakyti jam „taip!“ Mano širdis tyl -jo, ta iau buvo gera.

Kontoroje tabelininke dirbo Gen Lukošaityt . Kart ji pasak , jog kasinink Anka Ližina išvardijusi Galkovs-kiui, kas iš jaunimo nedirba, o miltams korteles vis tiek gauna, ir kad Galkovskis sak s tokiems korteli neduo-ti. Vadinasi, net t 10,8 kg milt negal siu nusipirkti! Tai badas. Tikras badas. Nenor jom tik ti. Aš juk nedirbau tik d l to, kad netur jau jokio apavo. Nu jome su Aliu-ku Gasi nu kontor l n, kuri buvo pilnut l žmoni . An-ka, pama iusi mus su Aliuku, š ktel jo: „Ei j s! Nestov -kit, korteli negausit!“ Vadinasi, Genut sak ties . Už mano nugaros kaboj o Ankos paltas, o aš kišen je tur -jau žirkles. pykusi miau ir iškirpau sagas, saugojau

tik, kad medžiagos ne kirpiau. Aliukas iš piktumo susirinko nuo palangės visas žvakes. Kitą dieną nuėjau skostis Galkovskiui. Jis paklausė, kodėl nedirbu. Atsakiau, kad neturiu kuo apsiauti. Jis liepė vakare ateiti pas ją — duosiu tarbazus — tokį apavą iš elnio kojų kailio. Vakare, apsilikusi Daumanto kailinukus, apsiavusi veltinius, ant galvos užsivyniojusi tautišką užvalkalą, išskubėjau pas Galkovską. Nuėjusi pasibeldžiau duris, amtelį jo šuo. „Tylk, drauguži, tai savi,— išgirdau už durų.— Taip! Prašom!“ Jis užmūšė duris: gultai užkloti baltu kailiu antklode, grindys išklotos elnių kailiais, sienos apmuštos rožine amerikietiška flanele, ant lango melsvos užuolaidos, ant stalo tikra žibalinė lempa su tikru stiklu! Prie stalo taburetė, ant sienos sukabinti drabužiai. Atsisodinti visi apžiūrėję, kaip kvaila kaimo mergiotė. Jau įausi tarsi pasakė šalyje. Galkovskis kalbėjo su šunimi, glostydamas. Paskui atsisuko mane: „Tai, sakai, neturi kuo apsiauti? Gerai, duosiu tau kailinius tarbazus.“ „O zuikines kojines? — paklausiau aš.— Be jų sušalsiu!“ „Kojines išrašysiu, nusipirksi parduotuvę, kai bus“. Paskui jis vėl kreipėsi į šunį: „Na, k, drauguži, eisime miegoti!“ Aš, kvaiša, vis laukiu, kol duos tuos tarbazus, tačiau, išgirdusi ją taip su šunimi kalbant, atsistojau. Jis prie jos ir man atseginėti man kailinius.

— Nusirenk, pas mane šilta, pažaisime! — griebė mane glėbi ir mąginė bučiuoti.

— Aš rėkiau! — muis įausi ir stambiau nuo savęs.

— Rėk, kiek tikėtai lenda: už sienos—Inzelis, jis savaš žmogus, nieko tu nepeši!

Išsprūdusi šokau prie durų.

Bėgau namo. Širdis plakė iš baimės — juk tai didžiausias mano viršininkas, kas dabar bus? Namie viską papasakojau. Ryt nutariau eiti kontoron — gal išrašys kojines ir tarbazus, tada eisiu dirbti, kiek pajėgsiu. Nuėjau.

— Ko tau? — paklausė atsisukęs Galkovskis.

— Išrašykite tarbazus ir zuikines kojines.

— Nėra!—piktai atšovė.

Taip vaikšiojau savaitę. Jis siuto mane pamatęs, nervinausi ir aš. Galiausiai Rimantas pasakė: „Nebelakstyk, nesizėmink prieš tų šunų! Pasiųsi batus iš brezentos ir gumos. Pasiprašyk, gal Kozinas priims tave prie tinklų —juk gimnazijoje per rankdarbius mokėsi, kaip nerkti tinklėlius“. Išpjovė brolis iš storos gumos padus, pri-

siuvo prie j kaip puskojines brezent — štai ir batai. Apsiaviau, brezent virve susirišau, apsvyniojau maišais ir nu jau pas Kozin prašyti darbo. Kozmas buvo aukštas, lieknas vidutinio amžiaus astrachanietis, atvyk s ia kaip žvejybos ranki meistras. darb jis mane pri m .

Gyvenviet je visi pažinojo judr smulkut žemait Tikuž , kuris savo žmon kreipdavosi „tamsta“. Kadangi jis nusiman statyboje, Breslavskis paskyr j brigadininku. Per didelius šal ius Tikužis užsisiausdavo ant pe i stor , didel žemaitišk skar , susisegdavo j priekyje ir, v jui pu iant, atrod panašus vaiduokl arba milžinišk šikšnosparn . Pamat s kur nors netvark , Tikužis por kart kosteldavo ir sakydavo: „Aš nei už vienus, nei už kitus, aš teisyb pasakysiu — b t šeimininkas, tai ir tvarka b t , niekas neit v jais“. Kažkas paskund , ir jam buvo sudaryta byla už t „nei už vienus, nei už kitus“, ir gavo jis dvejus metus kal jimo.

Vien dien sužinojau, kad smarkiai serga Gir ys. Nu jau — guli, vargšas, be s mon s, sutin s taip, kad atrodo lyg nusipen j s kininkas. Moterys jau vaškin žvak degina, laukia gydytojo. Atsimerk Gir ys, pamat visk , šyptel jo ir pratar :

— Grabny i deginat, marinat? Nieko nebus! Man s dar ir su pagaliu neužmušite...— ir v l neteko s mon s.

At jo gydytojas, jaunas jakutas Kara inas.

— Ištin s nuo bado, o dabar prisid jo plau i uždegimas,— pasak gydytojas.

— Nejaugi nebegalima išgelb ti?..— verk Gir ien .

— Reik t raudonojo streptocido, deja, ia jo negausite.

Niekam nieko nesakiusi gr žau savo jurton.

— Mamuž l miela, Gir ys miršta! Kara inas sak , kad raudonasis streptocidas j išgelb t . Nuo man s juk dar liko kelios tablet s, duok Gir iui!

— O jei mums reik s?

— Duos Dievas, nereik s!

— Nešk,— pasak mama ir padav likusias 6 ar 7 tabletes.

Sugird vaistus Gir ien , ir atsigavo jos Petrelis. Mes su mama irgi buvom laimingos, kad išgelb jom žmog . At jo vasaris. Dabar tuoj v l pasirodys saulut . Baig si baisioji poliarin naktis. Kasdien saulut pasirodydavo vis daugiau ir daugiau. O vien dien prie horizonto pamat me net tris saules: vidurin šviet stipriau, šoni-

n s — kiek silpniau. Ne be reikalo šiaurėje, Ledinuotajame vandenyne, viena sala pavadinta iurlionio vardu. Matyt, žmogus, davęs jai vardą, mat tuos mirazus ir, žinoma, iurlionio paveikslus. Pasirodžius saulei, suaktyvėja visa gamta, iš savo žiemojimo viet pajuda ir fevraliai. Taip būdavo vadinami nuolatini gyvenamosios vietos neturintys vyrai. Apstodavo jie ten, kur labiau patikdavo. Padirbėję, pažvejoję, maišant peilį — ir traukia toliau. O kai užslenka poliarinė naktis, jie sitaiso kuo šilčiau ir sočiau ir laukia saulės pasirodymo, t. y. vasario mėnesio (nuo to ir ją pavadinimas). Tada vėl kelionė ...

Rimantas pasiūmė iš statybų lentuotę ir sukaltieji sienelę, mažą prieangį ir dvi dureles — vienas miegamasis kambarėlis, kitas — pas Jasevičius su tais nesąžiningais kaimynais. Tai jau ir tai neįgelbėjo: kartą mama kažką užmiršusi netikėtai grįžo ir rado ilgą pirštą kaimyn besemiančių miltus iš miegamojo maišo. Pagauta vagilka nesutriko:

— Ak, kad tave kur smala, apsirikau — ne savo maišą linau, galva apsisuko!

Svetimam kambaryje iš svetimo maišo kabina miltus ir sako apsirikusi! Mama nebežinojo, ką jai ir sakyti. Prisiminęs patarėlį: „Nuo namų vagies nepasiriki.“

Darbas prie tinklų baigėsi. Kozinas kartą atnešė man citriną, tikrą geltoną citriną, ir pasakė: „Jai tau apdovanojimas už gerą darbą — ne nuo valdžios ir ne nuo žmonų, o asmeniškai nuo manęs“. Aš padėkojau. Namie pasidalijome ją mažomis riekutėmis ir sukramtėme su odelėmis. Pradėjau dirbti naktimis. Kapodavau sušalus dumblius pakrantėje, daviau jų cilindro formos kibirus, kuriuos, pastačius ant krosnies, šildydavau. Krosnė teko vis laikyti krenti. Atšilus dumblius kopiomis nešdavau ir pildavau ant stogo, kad prasidėjus lietus nepermirkt pastogė. Purvas pliups davė kaip vulkano lava, iš kibiro sklisdavo smarvė, keista, nepažįstama — tai toks atšildyto amžinojo šalo kvapas! Nejaugi šis kraštas taip smirdėjo, kai jį vaikštinėjo mamutai?!

Pasveikęs Girys sargavo prie parduotuvės. Jis turėjo šautuvą, tačiau norint lengvai buvo galima ją nuginkluoti ir viską iš tos parduotuvės išnešti. Bet plėšikauti nebuvo kam — tremtiniai buvo tylūs, likimo krypties prisilgti žmonės, kantriai nešantys jiems užkrautą naštą. Ateidavo jis pas mane pasišildyti. Stovėdavo, būdavo,

prie krosnies atsir m s sien ir snaudžia, šautuv žem n bed s.

Rimantas iš skardini konserv d žu i visiems padar po puodel . Gerti arbat iš jo “buvo patogu, bet labai karšta. Kart tup jau atsišliejusi sien su verdan io vandens puodeliu ir laukiau, kol jis atšals. Gr žo iš bud jimo Vaide.

— Ir v l Rimantas lentutes vagia! — m šaukti jis.

— Taigi iš b tino reikalo ima, tau pa iam nuo to geriau, — pasakiau aš.

— Aš tau parodysiu „geriau“! Pasodinti norite?! — ir tvojo, ta iau pataik per rank su puodeliu, ir verdantis vanduo šli kštel jo man veidan.

Išb gau lauk ir d jau snieg ant nuplikytos vietos. Iššoko p sl s, o su kietu sniegu nubraukiau od . Mama puol barti Vaid , tas nieko nesak s išl k . Nuo paralyžiaus jis atsigavo, bet buvo labai nervingas ir piktas. Nepykom ant jo, nes žinojom, kad jis vis dar ligonis. Veidas m p liuoti. Kara inas dav kažkoki vaist nuo nušalimo ir kartu nuo nudegimo. Ta iau jie nepad jo, jau ir kaklas sutino. Tai pamat s, Vaide m verkti ir mels-tis: „Dievul liau, pad k, išgelb k J rat !“ Kart m s kambar at jo Jasevi en ir atsineš gabal l vaškin s žvak s. Gavome šaukštel saul gr ž aliejaus ir šaukštel bulvi krakmolo, kaip liep Jasevi en . Ištirpd vašk , sulyd m j su aliejumi, ataušinom ir sub r m krakmol . Ant drob s užtept tepal dejom prie nudeginto skruosto. Po savait s atsirado rausva odel . Žaizda užgijo, tik ant veido liko didel s raudonos d m s.

Rimantas pam rijo kambaryje krosn , tikr plyt krosn ! Atsigul priglausdavom padus prie krosnies. Statyba jo pabaig . Stengiausi kuo daugiau prišildyti purvo, nes kuo grei iau baigsis statyba, tuo grei iau ims kepti išsvajot j duon . Mamai prasid jo širdies prie-puoliai. Aš b gdavau pas gydytoj Kara in lašiuk . V l netur jom k valgyti. Tada mama nu jo tundron, kur ruden buvo išmetusi sugedusias žuvis, iškapojo jas iš išmat , parsinešusi gerai išplov , išvir gabaliuk ir abu su Rimantu suvalg . Palauk por valand sitikino, kad žuvis nenuodinga. Mama išmirkiusi iškep vis kiek buvo, ir valg m jau visi. Vaidevutis pasak :

— Kai gr šiu namo, sirengsiu žemin , nusipirksiu por maiš milt , cukraus, d ž sviesto. Kepsiu ant krosnies gelež lepioškas, tepsiu jas sviestu, virintan van-

denin prisid šiu daug cukraus ir užsigerdamas juo šveisiu sviestuotas lepioškas!

Jaunystei viskas atrod ne taip beviltiška, kaip pagyvenusiems žmonėms, kurie ir patys tur jo laikytis, ir savo vaikus remti. Jaunimas šoko kad ir tušiais pilvais. Šoko klube, kurio viename gale gul jo lavonai, laukdami, kol kam nors atsiras jį iškapoti kapui duob ir palaidoti, o kitame grojo harmonika. Šoko visi, kas tik pa jo, žaidė vairius žaidimus, kas k prisimindamas. Jurgis „robaksus“ neidavo, nes nemok jo šokti. Mes susitikdavom pas mane. Grįždavo namo plev suodamas atlap kailini skvernais ir dainuodamas: „J ra, J ro ka, J ro ka golubuška, ja tebia ne v silach pozabit. J ra, J ro ka, J ro ka golubuška, serdce Juri J ro ku li bit!“ Nors klausia jo buvo nekokia, bet balsas skambavo toli tundroje. O man buvo gera, kad kažkas su manim bendraudamas laimingas.

Pagaliau pastatė kepyklą, pradėjo kepti duoną. Mes keturiese gaudavom kepalukų šlapios formos duoną. Dalijomės lygiai, tik aš imdavau truputį mažesnę gabalėlį, nes vyrams ir mamai reikėjo daugiau. Kart mane visa šeimyna užpuolė, kad aš, anksčiau iš darbo sugrįžęs, vagiu duoną. Aiškinausi, kad tai netiesa, kad sau netgi mažesnę gabalėlį imu, bet niekas manęs neklausė. Mama girdino mane, aš supykau ir drožiau jai plaštaka per nugarą. Vaide mane mušti. O Rimantas, mylimiausias brolelis, trenkė man antausą. Mano geriausias draugas, nuo kurio nesu nusiėmęs krislelio, netiki manim ir dar vožė antausą! Apmėto toks baisus apmaudas, kad aš prakošiau:

— Rimantai, ir tu manim netiki? Tad būk prakeiktas!

Buvau gird jusi, kad savi žmonės mušasi dėl duonos kėsnio, bet negalėjau sivaizduoti to mūsų šeimoje. O dabar? Aš pati pakliau ranką prieš mamą, prieš švenčiausi žmogų šioje ašarų pakalnėje! Kai viskas aprimo, pradar duris Jasevičienė ir sako:

— Ko jūs mušatės? Reikėjo pirma manęs pasiklausti. Aš vis laikinamieji ir žinau, kad kaimynai jus duoną apraiko.

Manęs niekas neatsiprašė. Vis dar pykau ant Rimanto, nors jis, maniau, graužėsi dėl neteisingo antausio. Vaikšiojom vienas kitam nepratardami nežodžio.

Lietuv Dziegoraitienė ištekėjo už rusą, kuris dirbo baržos škipieriu. Dziegoraitienė pasiėmė man baržą iš-

plauti, už tai žad jo kasdien 3 kartus duoti valgyti. Susigund m trise: aš, Jadz ir Zakarevi ien . Nuplauk m priepilauk , einam pakrante, pilv traukia, svajojam, kaip po darbo Dziegoraitien mus primaitins. Pri jome prie barž . S di rus ant r stelio, k rena lauž ir kepa blynus— didelius, per vis keptuv , kaip pas mo iut Užpaliuose. O t blyn tokia kr va! Zakarevi ien paskui Dziegoraitien nu jo, o mudvi su Jadze stovim ir negalim aki atpl št i nuo tos milžiniškos blyn kr vos. Šiaip taip veikusios nor paprašyti nors vieno blyno, apsisukome ir nu jome. Iš priepilaukos valgyklos sklido barš i kvapas. Kaip aš, b dama Lietuvoje, gal jau nem gti barš i — toki kvapni , tiršt , dar su džiovintais baravykais?! O kai mama prašydavo Užpaliuose pridžiovinti baravyk , sakydavau: „Jei neversi barš i su jais sr bti, pridžiovinsiu“.

Dziegoraitien nuved mus darbo viet . Baržoje buvo 6 kajut s. J sienos ir lubos išmuštos baltai dažytomis lentut mis, dabar jau net pilkomis nuo d m . Su šepe iais ir muilu tur jome jas nušveisti. Darbas buvo sunkus, reik jo j g . At jo piet metas, Dziegoraitien atneš mums po duben l vandenyje virtos man koš s. Vakarienei v l gavome man koš s. Taip visas tris dienas. Barža tapo švari. Dabar suprantu, kad už t darb kažkas nemažai pinigų susišlav .

Ledas jau prad jo tirpti, prasid jo brigad formavimas. Tai buvo valstybin žvejyba, ia vadinama goslovu. Aš patekau Bartnikai io brigad . Vaidevutis kalbino Rimant stoti kol kin. Mes su mama buvom prieš, nes gird jom, kad iš jo išstoti beveik ne manoma. Bet Vaide vis d lto j kalb jo.

Janos aukštupyje pajud jo ledai, pas mus pakilo vanduo ir išsiliejo iš krant . Bijojom, kad apsems jurtas. Taciau palengva vanduo nusl go.

Geguž s 6-oji — mano gimimo diena. Mama padovanojo m sos konserv d žut , kuri sus d visi suvalg me. Rimantas pasak : „Mano gimtadien šv sim su nelmom ir lepioškom! Gausiu talonus produktams ir pinig už sugautas žuvis“.

Pagaliau ledai išplauk . Rimantas su Vaide ir visa brigada leidosi Janos upe aukštyn. Aš su jais neatsisveikinau. Vis dar nepra jo kart lis nuo vaido d l duonos. Rimantas ryt prieš kelion pasak sapnav s, kad Karainas jam visus dantis su repl mis išrov s. „Labai ne-

geras sapnas“,— pasak mama. Atsisveikino ji su Rimantu tokiais žodžiais:

— Sudie, Rimuti! Saugokis! Gal mes daugiau nebeprasimatysim. . .

Vyrams išvykus, mudvi su mama m me tvarkyti „but“. Išard me gultus ir vienus perk l me Gudjurgio viet — dabar liko vietel prieti prie staliuko ir atsis sti. Po gultais buvo luitas ledo. Pasi musi kirv kapojau, kad grei iau ištirpt . Gavom Rimanto laišk — atneš žvejai. Jis raš , kad gyvena gerai, valgo so iai, brigadininkas Kostia Sergejevas labai geras. „Kad dar gautume cukraus, gyventume kaip Lietuvoj!“ Tik skund si, kad skauda aus .

Aš irgi iš jau žvejoti. Pirm kart užmet me 300 metr ilgio tinkl ir prad jome traukti. Kai tinklas priart jo, pakvipo žuvis, tas kvapas man primin Lietuv ir joje augan ius agurkus. Virš žuvimis ežan io tinklo klykavo baltos ir juodos žuv dros. Tinklas buvo su s - džia, t. y. tokiu lyg maišu viename kampe žuvims susimesti, ia vadinamu motnia. Ta iau žuv buvo tiek daug, kad netilpo ton motnion. Jos smarkiai dauž si mums kojas. Sugavome 5 tonas. Supyl me barkasus ir žvejyb baig me. Drabužiai sušlapo, apavo tinkamo irgi netur jome— jakutai iš brezento pasiuvo ir ištep derva tokius lyg ir aulinius batus, vadinamus i igais. Priduoti žuvis gudrusis m s brigadininkas Bartnikaitis pasiunt mane ir Zos Kalkovait . Punte jau lauk barkas eil . P t šaltas šiaur s v jas, drabužiai sustiro ir pasidar lyg lediniai skafandrai. Atrod , kad stingsta kaulai, g l kojas. Pagaliau žuvis pridav me. „Jei pagaus nešantis žuv namo, teis kaip už vagyst“,— persp jo Galkovskis.

tinkl pakli davo ir maž — kaip kilk — žuvy i tuginok . Mes išgudr jome: kišenes iš anksto prisipilam druskos, pagaunam tuginok , nukandam galvyt , ištraukiam žarneles, kišen murkt pas dom ir burnon. Skanu! Žuvis gaud me frontui. Iš kartono aš padariau trafaretus „Ryba frontu“ ir ant sus dyt žuv statini rudais aliejiniiais dažais su skudur liu tapšnodavau tuos trafaretus.

Ne visada iš karto pagaudavai tiek žuv , kad b t pilni barkasai. Kartais tekdavo tinkl mesti 4—5 kartus. Steng m s dirbti, nes atgijo viltis, kad badas baig si tikriausiai visam laikui. sigudrinom apsijuosti virve, prie jos už žiaun pririšdavom žuv , leisdavom j kel-

nes ir taip parsinešdavom namo. Žuvis — šlapia, slidi, šalta — brauk pilv , kojas... Pervargusi ilgai negal davau užmigti, dažnai galvodavau, kaip sekasi broliams, ar nebeskauda Rimu iui ausies. Mama paruošdavo valgyli, prad jau atsigauti. Buvo poliarin diena, saul keliavo ratu, jai ner p jo, kas ia, Žem je, dedasi. O mums maiš si dienos su naktimis. Laikrodži netur jome. Retkar iais v jas atnešdavo gongo garsus, kvie ian ius darb darbininkus ir tarnautojus. Darbininkai irgi dirbo ištis par , tod l gongas skamb davo kelis kartus ir mus visai išmušdavo iš v ži . Štai mama kart vidurnakt iš jo nešti iš tundros malk — tok darb tuo metu jai teko dirbti.

1943 met birželio 13-osios ryt , kai aš po žvejybos dar saldžiai miegojau, jurton galv kyštel jo Zos Kalkovait . Ji pamojo man pirštu. Užsimetusi kailinukus, išb gau laukan.

— Ko tau reikia? — paklausiau Zos s.

— Brolis nuskendo...

— Vladas?

— Ne, ne mano brolis nuskendo, tavo...

— Oi! Kuris? — pur iau Zos .

— Rimantas...

— Dieve, kod l ne Vaide! — išspr do neju iom.— Viešpatie, iš kur tu žinai?! — lyg drugio purtoma paklausiau aš.

— Vaide pas Gen , Zakarevi i jurtoje... Jis bijo eiti namo.

Nul kiau Zakarevi i jurt . Ant gult , rankomis užsideng s veid , s d jo Vaidevutis.

— Vaide, sakyk, ar teisyb ? Sakyk, gal dar galima išgelb ti? Vaide! — maldavau aš.

Pasirodo, jie ten tur jo tik vien barkas , iš kurio ir tinkl užmesdavo, ir sugautas žuvis juo gabendavo prielplaukon. Vaidevutis, kadangi dar silpnos sveikatos, tinklo netrauk — jis pasroviui jo su kuolu, prie kurio buvo pritaisytas kitas tinklo galas. Rimantas su kitais žvejais dirbo visk — irklavo, m t tinkl , trauk j krant . Išmet iš barkaso tinkl , j šiek tiek užtraukdavo ant kranto, kad srov nenunešt . Rimantas vis dar skund si ausimi. Ryt jis pasak broliui: „Ausis užkritusi, kalb k garsiau“. Betraukiant tinkl krantan, barkas m nešti srov . Brigadininkas Kostia Sergejevas suriko: „Laiv neša, ot bus dabar nemalonum ! Kur žuvis pilsim?“ Ri-

mantas nusimet kailinukus, su marškiniais, i igais ir vilnon m keln m puol ledin vanden .

— Beproti, k darai?! — suriko Vaide.

Ar jis negird jo, ar šiaip nepaklaus , jau nesužinosim. Paplauk s koki por šimt metr , riktel jo ir pasin r . Kito laivo nebuvo, tad ir gelb ti nebuvo su kuo. Barkasas, truput paplauk s, sustojo ant seklumos. Atrod , jis ty ia išviliojo Rimant mir iai... Vaide, perplauk s siaur upel , skub jo m s žvejybos viet . Žvejojo antroji brigada. Vytas Skrebulis perk l j m s krant . Sutik s Galkovsk Vaide maldavo: „Duokit kater , brolis nuskendo, užmesime tinkl , gal dar ištrauksim!“ „Vie nu mažiau!“ — mostel j s ranka pasak Galkovskis ir nu jo. „Viešpatie, Viešpatie! — blaškiausi aš.— Kaip ia dabar!“ Ašar nebuvo. Kaip pasakyti mamai?! Jos tokia silpna širdis... Nub gau ligonin n, Kara inas dav vais t nuo širdies. Ligonin je gul jo Jadz s t vas Kalkovas. Sužinoj s, kas vyko, jis pravirko: „Toks puikus jaunuolis! Ver iau aš b iau numir s...“ Gr žau savo jurt . m smaugti gerkl , bijojau pravirkti prie mamos. Janoje pakilo audra, aš ži r jau pro mažyt maiše si t stikliuk .

— Kas atsitiko? Ko taip ži ri pro lang ? — klausin jo atsibudus mama.

— Rimantas išplauk iš ten su laiveliu, Janoje audra, o jo vis n ra...

— Na tai kas? Atplauks,— pasak mama.

— Bet jis jau seniai išplauk , plaukti tik 12 kilometr , per tiek laiko jau b t atplauk s, jo ia laukia su žiniomis apie žvejyb ...

— J ruž le, tu nuo man s kažk slepi! Pasakyk! — jau maldaujamai praš mama.— Nekankink man s, pasakyk!

Prapliupau verkti.

— Mamų le, aš bijau, juk aš j prakeikiau!

Atsiv r durys ir jo Žilvitis.

— Juozai, tu man pasakyk, kas atsitiko? Tik, prašau, nekankink man s, nieko nesl pk! — raudojo mama.

— Š ryt nuskendo Rimantas,— šaltai pasak Žilvitis.

— Dieve, Dieve, kod l tu toks negailestingas?! At - mei mano ger j Rimut !

— Dievui, Natalija, kaip ir žmon ms, blogi nereikalingi,— paguod Žilvitis.

— Kur jis?

— Jo nerado. Dabar audra, ieškoti ne manoma. J gali nunešti j ron, kur niekas jau nesuras...

Daviau mamai raminau vaist , ji išb go prie up s, v jo taršoma g rino pakrante ir šauk „Rimuti, Rimuti...“

Žmon s jo ir reišk užuojaut . Visi, net moter l s suom s, su kuriomis jis dirbo, sak : „Toks žmogus, toks žmogus! Jis vabal lio nenuskriaud , jis mums sunkiai kelti neleisdavo — pats griebdavo, nors atlyginim vienod gaudavom. Sakydavo — man lengviau, aš jaunas, sveikas. Toki žmoni dabar n ra...“ Iš tikr j jis kiekvien užjausdavo, su kiekvienu gal jo paskutiniu k sniu pasidalyti. Aš dabar supratau, kad tas antausis buvo pelnytas— j gavau už tai, kad pak liau rank prieš mam . O kad gal iau atsiimti tuos prakeikimo žodžius!

At jo vidurvaris. Žuv nebegaud me. Kol kie iams išmok jo uždirbtus pinigų ir išdav talonus produktams išsipirkti. Dal pinig išdav obligacijomis. Gavom ir Rimanto uždirbt dal . Miltus, kuriuos jis uždirbo, mama išdalijo vargšams. Žmon s nor jo j sulaikyti:

— Bi i niene, k darai? Juk nežinai, kas ryt tav s pa ios laukia!

Mama atsakydavo:

— Jis irgi taip pasielgt .

Atvažiavo Breslavskis ir už j s pas mus linksmai paklaus :

— Na, Natalja Matvejevna, kaip gyvenate?

— Blogai.

— Kod l blogai? Juk turite ir milt , ir cukraus, ir sviesto!

— Taip. Bet mes gulame, o Rimu io n ra, keliam s — jo irgi n ra... Ir nebus niekada.

Kart kišen je už iuopiau apgraužt , apdži vus pplot ir švystel jau žem n. Pasilenk liesa kaip šeš lis senu iuk , pak l j , pabu iavo ir sikišo užantin. Kaip greit aš pamiršau bad ir alk , jau m tau maist ! Ir daviau sau žod : kol gyva neišmesiu n k snio duonos. To pažado laikausi.

Pasibaigus žvejybai, Bartnikaitis sugalvojo pasistatyti sau atskir jurt . Darbo j g pasirinko nemokam , t. y. savo brigados jaunim . Tad gr ž po tinkl taisymo, eidavom statyti Bartnikai iui jurtos. Mama pasipiktino ir pasak , jog asmenines statybas man s nelesianti. Bartnikaitis supyko ir pareišk , kad ji savo mažvaik galinti pasiimti, bet ir žvejoti jis man s savo brigadon ne-

priimsi s. Per jau dirbti žuv apdorojimo cech . Gau-
davau maisto kortel ir atlyginim .

Sliesoraitien vis dar s d davo ant gult , užsimetusi
elnio kail . Dabar savo dukter Sigit ji siuntin davo su
rašteliais: „Miela ponია, paskolinkite kruop “ ar pana-
šiai. Ne kart ir mes gavome raštelius: „Miela ponია Bi-
i niene, paskolinkite bli del tešlos“. Aišku, tos skolos
niekas niekada negr žino... Sliesoraitis dirbo duobkasiu.

Aš draugavau su Jadze Kalkovaite, nors mamai tai
nepatiko ir ji prašydavo, kad su šia mergaite nedraugau-
iaiu. Ypa po to, kai kart , mamos pakviestas, m s
jurtoje s d jo nusilp s iš bado Jadz s t vas, o ji, užb -
gusi pas mus ir pama iusi t v , supyko ir m šaukti:

— Valkiojies ir skundies?! Marš tuojau namo!

Mama supyko:

— Panele Jadze, j s t velis mano sve ias, aš j pa-
sikvie iau, o j s ia niekas nekviet , tod l jis liks ia,
o tamst prašau apleisti mano jurt !

Pas Jadz s seser Zos ateidavo fevralis Kolka Voro-
ninas. Jis buvo žvejys, atnešdavo š bei t valgyti ir vai-
šindavo Zos . Voroninui buvo maždaug 45 metai, Zos-
kai — 17. Atb go kart Jadz ir šaukia:

— Zoska, durn , už Kolkos ištek jo!

Nutar m tuojau pat eiti ir gr žinti j namo. Voro-
nas buvo gražus vyras — aukštas, tamsiaodis, baltais
lyg perlai, sveikais dantimis — bet toks amžiaus skirtu-
mas! Nul k m pas Voronin , ten radom šeiminkaujan-
i Zos .

— Gr žk, jis senas, greit ant pe iaus gul s, o tu dar
nor si linksmintis! Gr žk, jei dar su juo nemiegojai...

Zos tik nusijuok :

— J s pas mane st ateisite! Gal manote, kad aš st
nenoriu? O gal sakysite, kad jis negražus? Gražus ir
myli mane!

Iš jome namo nieko nepešusios.

Mudvi su Jadze barkasu plaukdavom ieškoti malk .
Aš pindavau iš tundros žoli vainikus ir leisdavau van-
denin Rimu iui. Ži r davau ir dainuodavau „Tykiai ty-
kiai Nemun lis teka, ne taip tykiai, kaip sesul verkia“.
Kart sumaniau paži r ti, ar tikrai ia toks baisiai šal-
tas vanduo. Oras buvo šiltas, nusirengiau ir, laikyda-
masi už barkaso, murktel jau. Iš ties , vanduo buvo
toks šaltas, kad tiesiog apsvilino. Dieve, kaip baisu ž ti
tokiame šaltame vandenyje!

Mano plaukai ataugo. Kaip žvejys, gavau 41 numerio aulinius batus. Laim, Blauzdži nas iš j padar man dailius, tinkamo dydžio aulinukus. Dar svajojau prisirinkti tiek juod si l, kad gal iau nusimegzti kojines — tada jau, atrod, nieko netr kt .

Ta iau tuo metu manyje vyko kažkokios permainos. Pama iau, kad taip kvailai plep ti kaip anks iau man jau nebetinka, o protingiau kalb ti nemok jau. Tr ko išsilavinimo. Tai m mane sl gti. Kart gyvenviet je atsirado stambus buriatas. Kadangi mama buvo Ryt meno gerb ja, tai ir visus siauraakius ji m go. Štai ir susipažino mama su Fransu. Jis prisistat es s mokytojas. Matyt, sl pdamasis nuo fronto užsiverbavo šiaur n. ia, Kougastache, laikinai apsigyveno pas mus, kadangi vien ni gultai buvo tušti. Gr ž s iš darbo, jis pasakodavo apie Buriatij, j papro ius. Mums buvo labai domu. Pripriptom prie Franso, nelaik in jo svetimu. Jurgis užsukdavo beveik kiekvien dien. Geras jis buvo, bet aš, kadangi vyresn, vadovavausi protu, o jis, matyt, jausmais. Jurgio mama nuolat mane apr kdavo, jis pyko ir nutar pasistatyti sau atskir jurt, kitoje pus je Janos. Taip ir padar .

Žuv šiek tiek dar pagaudavo, tad s dymo cechas veik. Cechas — tai tik pavadinimas, nes dirbdavom lauke: ar saul šviet, ar lietus lijo, ar šlapdriba krito, ar uodai grauž, ar rankos stingo... Nedirbsi—negausi valgyti. Lauke stov jo rezervuaras žuvims s dyti. Tai buvo iš r st sud tas r mas, kur klodavo didžiul brezent. Žuvis tiesiog neštuvais versdavome t r m ir apiberdavome druska: vieniems neštuvams — kibiras druskos. Taip s dydavom seliavas. Stambias žuvis išskrosdavom, iš m žarnas, ties nugara pjaudavom „kišenes“ ir pirmiausia jas prikišdavom druskos, paskui trindavom druska vis žuv ir mesdavom rezervuar. Paimi seliav už galvos ir uodegos, patempi, jei neišgirsti nugar kaulio trekštel jimo, žuvis sis r jusi, gatava. Gatavas žuvis eil mis kraudavom statines: sukrauni eil seliav nugar l m virš, kit eil — jau skersai, ir taip iki pat viršaus. Vyrai statines dar ten pat, vietoje. Pilnas statines jie uždengdavo dang iu ir priverždavo lankus. Tada aš rudais dažais užd davau trafaret „Ryba frontu“, pažym davau s dymo dat. Statin atridendavom ar iau liepto — vadinasi, galima vežti.

Labai šalta b davo s dytas žuvis krauti statin n plikomis rankomis. Lauke k rendavosi krosnel , ant kurios specialiai stov davo kibiras su karštu vandeniu — kiši rankas t vanden , iš pradži jas ima skaud ti, paskui skausmas praeina, sušyla rank gyslose kraujas ir jauti, kaip jis keliauja tolyn po vis k n . Palengva k nas atšyla, ir v l eini krauti ledini žuv . Ir vis suki galv , kaip ia žuv namo parsinešti. sidedam, b davo, prijuost n žuv ir einam pakrante — lyg savo reikalo. Atsitupiant žuv paslepiam, o po darbo kur nors j sikišam ir parsinešam. Ta iau buvo toks lietuvis Maceika, nelabai dar ir senas, bet darbo nesi m , tik vaikš iodavo pakrante ir rinkdavo pagaliukus, o su jais — ir m s susl ptas žuvis. Ir pasisk sti niekam negal jom: ir mes, ir jis vog m. Galkovskis v liau irgi pasakojo visoki istorij . Einu, sako, per gyvenviet — ži riu, gr žta iš s dymo bobos, prijuostes užsirišusios, skiedr prisikrovusios, o prijuost s šlapios, matyti žuvies kont rai. Prisiartinusios šypsos: „Labas, drauge direktoriau!“ Sakau: „Eime, moter l s, kontor !“ Eina visos, gudresn s žuv pakeliui išmet . Atvedžiau ir sakau: „Skaitykite, kas ia parašyta! Ogi, kad drožles iš statybos imti draudžiama. Tuoj pat pilkite jas man prie pe iuko!“ Pila bobel s drožles ir skiedras, o kartu ir žuvys šliopsi. „Aha! Žuvis vagiate!“— šaukiu. Pasi miau popieriaus, surašiau akt su vardais ir pavard m, liepiau pasirašyti. Verkia moter l s, prašo pasigail ti, bet aš neperkalbamas: „Kai pas d site, praeis noras vogti!“ Pasirašiusios išslinko namo. O aš atsipl šiaut to akto, prisib riau machorkos ir užsir kiau. ..

Jurgis kal ledaun , kurioje b t galima laikyti nesp tas sus dyti žuvis. Profesionali žuv s dymo meistr nebuvo. S d me taip, kaip rusai praktikai mok . Dal žuv laikydavom naujojoje ledaun je. Ten pabuvusios žuvys gydavo kažkok nemalon kvap , ta iau niekam tai ner p jo.

Tur jom Jakutske pirkt tikr bambukin mešker — sudedam , su aštriu kabliuku. Gr žusi iš žvejybos tinklais, pasiimdavau mešker , ant kabliuko prilipindavau duonos ar tešlos gabal l ir eidavau prie Janos gaudyti tuginok . Žmon s juok si:

— J ratei 5 ton planui neužtenka, su meškere baigia plan vykdyti!

O man tai buvo ir pramoga, ir poilsis, ir nauda. Stov davau su meškere ir prisimindavau Užpalius, Švent j ir vis šeimyn , su mešker mis išsirikiavusi pakrant je. O, kad greta b t Rimutis ir t tyt !

Dienos vis trump jo. Rugs jo 27- j gausiai pasnigo ir tas sniegas jau nebeištirpo. Po savait s Jana užšalo. Prad jome žvejoti po ledu. Iš Astrachan s atvažiavo Kus-pangalijevas — jis buvo ir žvejys, ir žuv s dymo meist-ras, ir tinkl taisymo specialistas. Rusiškai jis kalb jo labai prastai, apvaliame kaip m nulis veide po užputu-siais vokais lakst mažyt s rudos akyt s, o nuolat išsi-šiepusioje burnoje geltonavo nukramtyti dantys.

Sunki buvo ta poledin žvejyba. Storame lede pirmiau-sia reik davo iškalti eketes, paskui pagal tam tikras tai-sykles kišti jas kartis su pririštais specialiais tinklais. Per nakt ledas užšaldavo, tad ryt v l reik davo kirsti eket ir rankomis traukti tinklus su žuvimis. Pagaudavom vairi žuv . Iš sterli imdavom juoduosius ikrus, o iš neimu — raudonuosius. Kai žvejyba sekdavosi, prisirink-davom nemaž duben l raudon j ikr . berdavom juos druskos ir šakute plakdavom, kol išsiplakdavo visos gyslel s — jos kaip si lai vyniodavosi ant šakut s, tarp ikr susidarydavo baltas pienelis. Kai visos gyslel s b -davo išvalytos, supildavom ikrus skudur lin. Kol nuvar-v davo pien panašus skystis, ikrai sis r davo. Tai bent skanum lis! šaukštais kraudavom s ant duonos švie-žiūs raudonuosius ikrus, valgydavom ir galvodavom: „To-kio delikateso turb t n pats Stalinas negauna — kol jam tuos ikrus pristato, jie jau ima dvokti sur dijusia žuvim!“ Ta iau poledin žvejyba baig si...

V l prad jau dirbti prie tinkl . Kart at jo Jadz ir pasak , kad ligonin je mir jos t vas. Vladas nu jo pranešti Zosei ir pakviesti, kad ateit pad ti palaidoti. Šioks toks karstas jau buvo. Nu jom per piet pertrauk mud-vi su Jadze ligonin , ant rogu i nusivež m karst , k l m išsekus k n karstan, uždeng m dangt ir užka-l m keliomis didel mis vinimis. Per sušalusi tundr klup-damos temp me rogut se buvus Birštono poilsio nam savinink baron fon Kalkhof . Visk tur jom susp ti per piet pertrauk . Duob jau buvo iškirsta — Slieso-rait sutikome gr žtant . Atkreipiau d mes Gasi no ka-p , nes ant kryžiaus cheminiu pieštuku buvo išpieštas šauli kryžius. lipusi duob n, pri miau karsto gal . Ja-dz karst stumtel jo — ir kitas jo galas brinktel jo ant

ledo. Pasistojusi ant karsto, sikibau Jadz s rank ir išlipau iš duob s. Prad jome berti ant karsto ledus. Pasigirdo gongas, skelbiantis, kad piet pertrauka baig si. Visk metusios pasileidom per tundr . Iš tolo pamat m ateinan ius Zos ir Vlad .

— Pabaikite užkasti! — š ktel jom jiems.

Už Kalkovo gult rado sudži vusios duonos. Žmon s sak , kad Kalkovien numesdavo jam kok gabal l , bet, jei pramesdavo pro šal , jis nebepaj gdavo pasiimti.

Tinklus remontuodavo tik sausus. Aš naktimis k - rendavau krosnel , kad ceche išskeisti tinklai grei iau džiut ir darbinink s gal t dirbti. Ta krosnel , kaip ir visos kitos, buvo padaryta iš pus s geležin s statin s su statytu metaliniu vamzdžiu, t. y. kaminu, ir išpjautomis dural mis. Prid davau j piln malk , atsiguldavau ant varstoto, kur dien dirbdavo staliai, pasid davau po galva plyt , ant jos — stor vatn pirštin ir miegodavau. Atsibusdavau nuo šal io, vadinasi, malkos išdeg . V l prid davau piln krosn malk , pataisydavau kaban ius tinklus ir v l guldavausi ant varstoto.

Fransas Mindajevas, kuris gyveno pas mus, dirbo dailid s darbus. Gr ž s namo vis papasakodavo k nors nauja. Kart jis paklaus , ar mes ragavome stroganinos (drožlienos). Mes nežinojom, kas tai.

— Delikatesas, pamatysite, koks tai delikatesas! Pirštelius laižysite! — iš anksto dži gavo jis.

Pa m s didel muks n , pirmiausia padauž j pagaliu, paskui nulupo od su visais žvynais. Mes išsižioj ži r jome, kaip mikliai darbavosi apž lusios didžiul s Franso rankos. r m s stalan muks no galv , laikydamas už sušalusios uodegos, dideliu peiliu Fransas r ž iš jos tikr tikriausias drožles, kurios raitydamosi krito ant stalo. Sud j s drožles duben l , užpyl actu ir apibarst druska bei pipirais. Kai patiekalas buvo paruoštas, Fransas linktel jo stambiu savo k nu ir pla iu dešin s rankos mostu pakviet sakydamas:

— Maloniai prašome, brang s mano lietuviai, prie stalo!

Atsargiai, dviem pirštais pa m m po gabal l stroganinos. Nuostabu! Riebi šaldyta žuvis šiek tiek primin lietuviškus lašinius. Ji tirpte tirpo burnoje. Ta iau žuv vis maž jo. V l prasid jo alkanos dienos.

Art jo Naujieji 1944-ieji. Juos sutikti v l susirinkome pirmoje jurtoje. Aš suk riau dainel :

Paioje šiaurėje, kur Jana teka, tarpe jakut lietuviai
šneka.

Jau antri metai mes čia gyvenam, visai pražilom, vi-
sai susenom.

Kurgi pradingo poni grakštumas, jaun mergaiči-
tyras skaistumas?

Buvo liudniai. Per vienus metus tiek netekome. Praradome ir viltis greitai grąžinti namo. Visiems buvo aišku: atvež čia gaudyti frontui žuvusius. Žemdirbiai kariavo, javlaukuose sproginėjo bombos. Kol vyko karas, nieko geresnio negalėjome tikėtis. Savi, tarybiniai, fronte krito nuo kulko, šalo, maknojo šlapi, be pastogės, alkani, jiems kas sekundą akis žvelgė mirtis. Mes, svetimi, turėjome šioki toki pastogę, kad ir nesot, bet kol kas garantuoti duonos kėsnai. Be to, ir rusai jau liovėsi iš mūsų tytojų, nes sitikino mūsų darbštumui, sąžiningumui. Mes štai šilumoje švenčiame Naujuosius Metus, o kokią valandą veikia kareiviai? Žygiuoja pagal komandą, žudo, miršta... Nebuvo tokios pakilios nuotaikos, kaip sutinkant 1943-uosius. Visi prisiminė žuvusius arba mirusius artimuosius. Truputį pasidėjusi, grįžau savo jurton ir nuėjau miegoti.

Galkovskis išvažiavo į Krestus, kur buvo visa žuvmonės vadovybė, ir iš ten jau nebegrįžo. Jo vieton paskyrė kuprotą Ivanovą. Artėjo Lenino mirties 19-osios metai. Komjaunimo sekretorė Zina Koreneva sukviėmitingą, kur atėjo ir buvęs Viliujaus raupsuotojų kolonijos popas Sergejus Lesinas. Smarkiai išgėręs, naujasis zavpromas tuojau pasiūlyė prezidiuman išrinkti save, Ziną Korenevą ir popą Lesiną. Trumpai paaiškėnė, kad prieš 19 metų netekome vado — komunizmo kėrėjo, todėl pas mus dabar tik socializmas, ir velnias žino, kada mes tiki komunizmą pamatysim, pats nusijuokė ir pasakė:

— Paskaita baigta. Dabar šokiai!

Zina jė kumštėlė jo:

— Draugas Ivanovai, kokie gali būti šokiai?! Šiandien Lenino mirties minėjimo diena!

— Na ir kas? Kas tikintys, eikite su popu melstis, o netikintieji — šokite!

Netrukus pas mus atvyko naujas zavpromas Bo kariovas. Ivanovo mes daugiau nebematėme, ir niekas nežinojo, kur jis dingė.

Dienos ilgį jo. Vasar audra sudauž barž su žuvmis. statines pateko g lo vandens ir žuvys m gesti. Reik jo jas perdirbti — perplauti s rymu ir, pabars ius druska, v l sud ti atgal statines, kad jos dar valgomos per Laptev j r patekt Lenon, o iš ten front . Tod l b relis žmoni iš jome Voronino bar , kur stov jo iškrautos statin s su gendan iomis žuvmimis. Nors žuvys buvo šiek tiek atšilusios, bet vis d lto jos buvo tokios šaltos, tokios šaltos, kad negal jai kent ti. Žuvys tikrai jau tur jo kvapel , bet mes buvome gird j apie pašvinkus Baikalo omul — „s duškom“ — kaip delikates , be to, jau buvome suvalg prasmirdusi seliav , nuo kurios n vienas nenumir m, tad nutar m, kad ir šitas galima valgyti. Paragavome. Labai skanu. Duonos tur jome, prie jos prisipriedij pašvinkusi žuv , gyvenome visai gerai, tik baisiai nor davom gerti. Vis b gdavome prie eket s ir atsigul ant pilvo sriuob me šalt Janos vanden . Rytais vaikš iodavom užtinusiomis akimis. V liau sigudrinom. Pa m didesn žuv , perkišdavom per žiaunas virv ir leisdavom eket n. Tekantis vanduo greit j išmirkydavo. Ta iau išmirkusi žuv m vogti kitos žuvys. Mirkym perk l m kibirus — iš kibir vogdavo šunys. „Na ir kraštas! — pagalvojau.— Visi vagia: mes — iš valdžios, iš m s — šunys, net ir žuvys vagia!“ Ta iau jau ir lietuviai prie panaši dalyk priprato, nebevadino vagyst mis, o kniaukimais.

Ledas m tirpti, vanduo pakilo ir išsiliejo, lytys atitr ko nuo krant . Duona baig si. Prasid jo poliarin diena. Visas Janos vidurys dar buvo ištisas ledas, tik kraštuose esan iu vandeniū iš aukštupio plauk ledo lytys, kurios, kliudydamos akyt led , zulino j ir jo ruožas vis siaur jo. Duonos reik jo eiti Sicovk . Kougastache gyveneno est pavarde Taner, ji tur jo du jau suaugusius s - nus. Vienas iš j dirbo su mumis. Ir štai jis nutar 4 valand ryto eiti ledu parsinešti duonos. Jei jam pasiseks, keliausime ir mes, susidariusi dr suoli grupel . Jurgis Gasi nas perk l est valtimi iki ledo. Prie valties galo buvo priišta virv , prie jos — lenta, kuri užmetus ant ledo krašto buvo galima eiti. Nors ledas buvo 2 metr storio, bet jau toks iškorij s, kad trup jo padudintas. Taneris nu jo ir dingo iš m s akira io. Jei negr žo, vadinasi, galima eiti ir kitiems. Mikis Vaišvila, jo sesuo Regina Vaišvilait , Jurgis Gasi nas, aš, m s jurtos kaimynas ir 2 suom s išsiruoš m žygin. Senukas suo-

mis valtim nuplukd mus up s vidurin. Šiaip taip už-
 sikabarojome ant ledo ir pasileidome link Sicovkos. Iki
 nam tik 6 kilometrai, o ten kas nors su valtimi mus
 paims. Ledas vietomis jau buvo melsvas. Mikis ženg
 neatsarg žingsn ir susmego, vos spj s išsk sti rankas,
 ant kuri ir pakibo. Suom s tur jo pasi musios rankš-
 luos i — skubiai juos suriš , numet me vien gal Mi-
 kiui, o kit sukib j ištrauk me. Toje vietoje, kur jis
 buvo susmeg s, paviršiun lyg milžiniška chrizantema
 ež damos iškilo ledin s žvak s. Tai buvo pamoka — mels-
 v led prašliauždavom pilvu arba apeidavom. Pak liau
 galv . Sicovka ia pat, už kokio puskilometro, bet...
 ten jau neb ra ledo. Skersai vis Jan tyvuliavo švarut -
 lis vanduo. Visi nust roine ir kuo grei iausiai patrauk -
 me atgal. Tik suom s, tik damosi, kad kas nors jas pa-
 matys ir atplauks nuimti nuo ledo, yr si tolyn. Saul
 smarkiai tirpd led , mes beveik vis keli šliauž me
 arba ritom s. Akytas ledas si bavo. Suom s, supratusios,
 kad gali ž ti, irgi patrauk atgal. Mat me tolumoj jas
 nardan ias — kai viena iškyla, pasineria kita. Taip, su-
 sirišusios rankšluos iais, jos viena kit trauk . Jurgis
 atsisuk s š ktel jo: „K j s ten darot?“ „Maudom s!“
 Ta iau buvo nejuokai. Prisikapst atgal iki Voronino ba-
 ro, m me šaukti, kad kas nors išgirst ir atplauk s mus
 nuo ledo nuimt . Nuo kranto pus s p t stiprus v jas
 nešdamas m s pagalbos šaukian ius balsus tolyn. Be
 to, jau naktis, žmon s mig . Ledas siaur jo ir siaur jo.
 Ar ilgai jis mus išlaikys? Mikis pravirko. Laim , iš jur-
 tos savo reikalo iš jo Šapauskien . m me šaukti iš vis
 j g . Šapauskien mus pamat , tarsi atsisveikindama pa-
 mojavo mums ranka ir gr žo jurton. Nejaugi ji nieko ne-
 darys? Ta iau netrukus išlindo senukas suomis, pasi m
 jurt atremtus irklus ir atplauk prie m s . Per liu-
 lan iu ledu ištiest lent sulipome valtin. Art jo šaukda-
 mos pagalbos suom s, teko j laukti. Iš viršaus plau-
 kian ios lytys dauž m s valties šonus, kiekvienu mo-
 mentu gal jo j apversti ar sulaužyti. Staiga pamat me
 mus plaukian i milžinišk ledo lyt . Persigand grie-
 b m s kas irklo, kas karties ir išties savo „ginklus“
 pasiruoš me j sutikti. Subed me t lyt kas k tur -
 jome ir spaud me j žemyn. Lytis paniro, palindo po
 valtim ir, laimei, užsikabinus už ledinio kyšulio, pamažu,
 ež dama palindo po ledu. M s valtis pakilo ir šliop-
 tel jo vandenin. Šiaip taip išlaviravome, neapsivert me.

Šliauždamos jau beveik vandeniui, sirang valtin ir suom s. Vyrai atsispyr nuo ledo ir stipriai irkluodami sir ž stat krant. Valties galas nuo sm gio pasin r , aš — kadangi s d jau gale — taip ir panirau iki pažast ledin vanden . Išsikepurn jusi krantan, dreb jau nuo šal io ir išg s io. Jurtoje persirengiau ir virš krosnel s pasidžioviau peršlapusi šimtasi l , kuri jau buvau nusipirkusi pagal gaut talon kaip specdrabuž . Likome gyvi. Siek tiek apsitvark žvilgtel jome pro lang . Jana visai švari! Buvo pra j maždaug 15—20 minu i po m s gr žimo krantan. Kit dien , kai išdži vo drabužiai, kairiuoju krantu patrauk me Sicovk . Mus pamat Vy-tas Skrebulis, atplauk su valtele ir parplukd namo.

Pasi m duonos, gr žome darb . Zos papraš pa-skolinti 500 rubli paltui. Jadz sak : „Neduok, negr - žins Zoska skolos“, ta iau nenor jau tuo tik ti ir pasko-linau. Jurgis dav paskaityti H. Malo kny g „Be šeimos“. Kaip seniai laikiau rankose kny g ! Apsipylusi ašaromis rijau vargšo pamestinuko istorij . Istorija baig si laimin-gai. Gal m s gyvenimo romanas irgi baigsis gerai? Ta- iau tuoj prisiminiau Rimant , t vel , daugel kit , kurie jau niekada nebe gr š Lietuvon.

Laisvalaikiu ant maiš pieštuku išvedžiodavau vai-kišk piešin li kont rus, lietuv s, ištraukusios iš kokio nors spalvoto skudur lio si lus, siuvin davo ir kabindavo tuos darbelius ant apr kusi sien . Už darb , iš vyr nu iupusios, atnešdavo man r kal . Kalkov šeimoje tvarkos vis tiek nebuvo, Kalkovien ir dabar sl pdavo nuo didži j vaik maist . Tiesa, Jadz niekada man nesiskund , nors žinojo, kad mes turime milt ir mielai duodame j vargstantiems. Tik mažoji Halinc , kai paklausdavau, ar turi k valgyti, atsakydavo: „Neturim, panele J rate!“ Tada pripildavau metalin skardin mil-t , kuriuos mergait parnešdavo namo. Niekas niekada už tai nepasak a i , o su Jadze apie tai nekalb davom.

Mano svajon prisirinkti juod si l tiek, kad gal - iau nusimegzti kojines, taip ir liko svajone. šokius eidavau basnir ia sistojusi aulinukus. Niekam n galv neateidavo, kad per tok šalt galima vaikš ioti be kojini , tad rus s steb davosi: „Kokios puikios J ra-t s kojins — k no spalvos!“

Kart nu jau pas Jadz , ži riu — ji Vladui duoda savo auksin krikšto kryžel , kad tas prieplaukoje par-duot .

— Jadze, ar iš galvos išsikraustei?! Tok dakt par-
duoti! Kad kokia nors girtuokl ar pasileid l j nešiot ?!

— O k man daryti? Nei pinig , nei duonos,— pasa-
k susijaudinusi Jadz .

— Kiek tu už j nori?

— Šimt rubli ...

Nul kiau namo, pa miau iš savo pinig 100 rubli ,
nunešiau juos Jadzei, pa miau kryžel su grandin le ir
užsid jau ant kaklo.

— Atiduosiu, kai važiuosim Lietuvon,— pasakiau.

Darbai vis keisdavosi. Dabar skald me akmenin drus-
k , kuri buvo malama Jasevi iaus girn pavyzdžiu pa-
darytame mal ne. Ceche buvo s ru, taip s ru, kad ir
par j namo, ir nusipraus dar ilgai atsikos davom drus-
ka. Inzelis ten buvo paskirtas brigadininku, nes nauja-
jam zavpromui Bo kariovui komendanto skundiko nereik
jo. Uždirbdavo brigadininkas neblogai. Ta iau jis prad
jo lies ti, lies ti, kol visai išdži vo ir mir . Niekas In-
zelio neapgail jo, o mama Mikiui Vaišvilai pasak :

— Matai, kaip greit likimas jam atlygino! O tu vos
kirviu j rank nesusitepei!

Iš darbo prie druskos iš jau, nes bijojau nusibaigti
kaip Inzelis — jau prad jau jausti kr tin je keist skaus-
m . Nu jau dirbti krov ja barž . Ten mane paskyr
brigadininke. Kai kas nors klausdavo, kur brigadininkas,
išgirdavo atsakym : „Mergina su kryželiu ant kaklo“.
Kart prie man s pri jo vyriškis ir pasak : „Mergaite,
nusiimk nuo kaklo kryžel , o nuo rankos žied , nes vietni-
niai kavalieriai tau gali nuimti galv ir nukirsti piršt ”.

Prad jome vežioti iš prieplaukos lentas. Jos buvo to-
kios ilgos, kad ant vien rogu i netilpdavo. Tod l ke-
turiese, pasi m dvejas rogutes, pasidar skersinius iš
draudžiam imti lentu i , skirt iškalti laiv kaju i
vidui, ant dvej rogi išilgai prisikraudavome t ilg j
lent ir, suriš virv mis, traukdavome po du sukib
vienas rogutes. Ta iau m s ketveriuk je buvo Vytas
Skrebulis — stiprus vyrukas, ir pirmutines rogutes tem-
pdavo vienas, antr sias trauk me mudvi su mama. Tas
Skrebulis buvo savotiškas. Kur laik jis dirbo tame san-
d lyje, kur sargavo Vaidevutis. Kai broliui dingo kirvis,
jis paklaus :

— Vytai, ar tu nepa mei kirvio?

— Džievaži, n miau, vot an kartu lentutes pavogiau,
o kirvio, džievaži, nevogiau!

Kit kart paklaustas, ar nepa m pj klo, atsakydavo:

— Džievaži, n miau! Vot an kartu kirv tai pa miau, o pj klo dabar, džievaži, n miau!

Ir štai kart , pasivog graži obliuot lentu i , sukaišiojome jas tarp didži j lent . Susiriš roges, patrauk me namo. Tempti buvo sunku, tarbazais apautos kojos drask išmindyt snieg . Pavarg sustodavom ir, sus d ant lent , ils davom s. Skub ti nebuvo ko. Staiga pamat me iš prieplaukos spar iu žingsniu ateinant vyrišk . Mes buvom paskutiniai, nes atsilikome nuo t , kur abejas rogutes trauk po du. Vyrišk pažinom — tai sand lio ved jas. Jaunas, gražus vyras. Mama tik pasak :

— Tu kalb k, tu jauna!

Sand lininkas artinosi. Kur pab gsi! Aplink trij kilometr plo io užšalusı up . Rogi nemesi. Pri j s jis piktai suriko:

— V l lentutes laužote? Sakiau, kad nevalia!

— Atleiskite, nežinojom...— sumurm jau padlaižiaudama.

siut s sand lininkas spyr m s krovin . Priekin s rogut s, neišlaikiusios sm gio, apvirto ir perl žo. Lentos prasiskleid , atidengdamos susl ptas dailias lenteles.

— Negana to, kad skersiniams laužote, dar ir vagiate? Atiduosiu teisman! — šauk pyk s.

Surinko lentutes, pasikišo po pažastim ir nu jo prieplaukos pus n bumb damas: „Štai gr šiu ir pasakysiu zavpromui“. Dreb dami iš baim s svarst me, kas dabar bus. Sliesorait už r stuko, gul jusio prie kontoros, pavogim nuteis metams kal ti... Perd jome lentas ant likusi sveik m s rogu i . Lentos vilkosi sniegu. Ty l dami partemp me roges iki nam . Mama puol sl pti po gultais sukištas vogtas lenteles. Tuo tarpu girtas arklininkas užkabino ir sulauž vieninteles likusias m s rogutes. Mama v l ištrauk lenteles, sukrov jas ant gult ir pašauk Aliuk Jasevi i , kad šis parinkt , kokios geriau tinka naujoms rogut ms. Ant stalo blausiai šviet žibalin spingsul . Jau buvo atvež žibalo, kuriuo mama pagal s raš prekiavo, ir m s kambaryje nuolat stov jo dvokianti geležin statin . Aliukas apži rin jo lentutes. Mama užkabino duris, kad kas ne eit . Staiga trinktel jo lauko durys.

— Atidarykite! — beld si zavpromas.

— Viešpatie, jau praneš ! — šm stel jo mintis.

— Lukter kit,— atsak mama.

— Atidarykite tuojau pat! — sakin jo viršininkas.
— Pasakykite, ko jums reikia?
— Reikia apieškoti j s kambar !
Prapuol m! Mama užp t spingsul , užmet ant lentu-
i Daumanto kailinius ir atkabino kabliuk .
— Kod l tamsu?
— N ra žibalo.
— Žibalu prekiauji, o žibalo neturi! — Ir žieb s deg-
tuk uždeg spingsul , kurios knatas dar teber ko.
— Ko meluoji?
— Matote, dukt persirengin ja, o ia svetimas vy-
rukas. ..— melavo mama.

Kambaryje su Aliuku buvome dviese, nes Vaide nuo-
lat s d jo pas Zakarevi ius, Gen apsikabin s. Viršini-
kas pak l kailinius, užmet juos atgal ant lentu i , pa-
iupin jo gultus, pasilenk s su spingsule, paži r jo po
jais.

— Kur Curkanis?
— N ra ia jokio Curkanio,— atsak mama.
— O kur jis gal t b ti? Nežinote?

Gav s neigiam atsakym , nu jo pas Jasevi ius. Ma-
ryt pasak ma iusi Curkan Zakarevi i jurtoje. Virši-
ninkas iš jo. Ner p jo jam lentut s, o Curkanio jis ieško-
jo d l to, kad šis, pasirodo, padirbin jo talonus produk-
tams ir juos pardavin jo. Surado j Zakarevi i jurtoje
ir išsived . Daugiau niekas Curkanio nebemat . Lentutes
išneš me laukan ir sud jome ant jurtos. Jei kas paklaust
t , kieno jos, sakytume, kad nieko nežinom.

— Einam grei iau gulti, kol dar nieko baisaus neat-
sitiko: juk šiandien 13 diena, ir dar penktadienis! — tar
mama.

Nors buvo dar gana anksti, atsigul m. Kit dien ga-
vom naujas rogutes. V l patrauk m prieplauk . Pama-
iusi sand linink , užsidengiau nos šalik liu, ta iau jis,
matyt, vakarykšt susitikim jau buvo pamirš s.

Atšilo. Kart kitoje up s pus je, eidama tundra, pa-
ma iau grybus, tikrus nuo saul s supleiš jusius lepšiu-
kus plonais koteliais ir koki 5 cm diametro galvut mis.
Tai buvo stebuklas: pa ioje šiaur je, kur po 10 cm vel na
sl gso amžinas ledas, ant kupst prie miniati rini 20
centimetr aukš io berželi augo lepš s! Prisirinkau pil-
n sterbl ir parsigabenau namo. Pavalg m simenan ius
delikatesinius pietus. V l nukeliavau t viet , prisirin-
kau vis kibir gryb , mama juos sus d . Daugiau ne-

radau n vieno grybo —kaip atsirado, taip ir pradingo tartum mirażas.

V l dirbau prie žuv s dymo. Pasiunt Ilin Sar — tiesiai kokia 14 kilometr . Vasar per tundr eiti labai sunku — nuo kupsto ant kupsto, tie kupstai minkšti, šlapī, kojos smenga... Be to, dar visokie ežer liai, grioviai, kuriuos reik davo apeiti. Taigi kelias b davo kone dvigubai ilgesnis. Su manim dirbo ir Jadz . Kart gr žusios Sicovkon produkt , nutar m neiti p s iom, o su jakut valtele plaukti Jana iki Laptev j ros, paskui j ra ir Ilin Saro atšaka pasiekti žvejobos ir s dymo cech .

Ši m s užgaida vos nesibaig tragiškai. Kai pasiek me krant , visi steb josi, kaip mudvi išlikom gyvos. Visi aik iojo, tik vienas senis Sapauskas, atsis d s užuov joje prieš saul , tyl damas iš aut ir plaukuot blauzd rankiojo ir ant žem s m t stambias ut les. Tai buvo šiaur , ir visos bakterijos ž davo. Iš tikr j niekas nesu sirgo jokia infekcine liga, o, rodos, gal jome visi išmirti nuo kokios nors užkre iamos ligos... Bakterijos ž davo, o mes išgyvenome! Koks visgi išstvermingas žmogus!

Kai gr žau namo, mama papasakojo, kad buvo atidavusi ekspedicijos dalyviui Petiai, kurio net pavard s nežinojome, remontuoti abu savo auksinius laikrod lius. Petia — didelis, dramblotas vyras — pamat s mamos laikrod ukus, pasisak es s laikrodininkas, o ekspedicion užsiverbav s d l to, kad užsidirbt daugiau pinig . Mama patik jo juo ir atidav savo turt . Sutikusi partijos viršinink iurkin , paklaus , kada gr š iš ekspedicijos Petia. Ta iau iurkinas paaiškino, kad Petia Kougastach nebegr š — važiuos tiesiai Leningradan. Išsigandusi mama papasakojo jam apie laikrod ukus. iurkinas nusi juok : „Reik jo jo pirštus pasiži r ti! Ar su tokiais gr bliais laikrod lius taisyti! Bet k gi, tundroje jis j neparduos, aš dabar važiuoju ten, gal site vykti su manim“. Mama su iurkinu išvažiavo tundron, apie 100 kilometr nuo Kougastacho. Petia laikrod ukus gr žino. Mama up s pakrante p s iomis gr žo namo.

Kougastach atvyko darbuotojai iš karinio komisarjato. Tai buvo du kariškiai — vienas jakutas, kitas aukšt as gražus rusas. Mes su Jadze m me rengti koncert . Ral enien mok mus rusiškai dainuoti igoniškas daineles.

Sausio 16-oji— Jurgio gimimo diena. Jis pakviet mane svečius, aš pasižadėjau, tačiau viską sumaišė tie atvykę kariškiai. Iš suomių ir vokiečių pasiskolinome ilgus sijonus ir dideles gltas skaras. Iš popieriaus pasidarė m ir si lais prisikabinom milžiniškus auskarus. Ir iš tikrųjų tapome panašios jaunas dailias įgones. Tačiau aš peršalau ir visai užkimau, todėl jau dieną pasakiau Jurgiui, kad pas jį neateisiu. Tikroji priežastis buvo ne ta: man norėjosi bent jau pasižiūrėti kultūringus, iš civilizuoto krašto atvykusius vyriškius. Ir save parodyti... Susitarėm, kad Jadz dainuos viena, o aš jai dainuojant šoksiu. Kadangi vaikystėje buvau lankiusi Brons Kurmytės baleto studiją, be to, turėjau šiuokių artistinių gabumų, programėlę pavyko svarbiausia, kad ji labai patiko žiurovams. Po programos vyko šokiai. Mus, nepersirengusias, šokdino kariškiai: mane — gražusis rusas, o Jadz — jakutas. Paskui rusas pakvietė mudvi pasisvečiuoti pas gydytoją Karainą. Aš mielai sutikau, tik pasakiau, kad reikia pareiti namo persirengti. Jadz eiti atsisakė, nes buvo nepatenkinta, kad jai asistavo jakutas, o ne gražuolis jo draugas. Viena eiti nenorėjau. Tačiau radom atėjusios Zos, kuri mielai sutiko palaikyti man kompaniją. Kariškis palydė ją namo. Mama ištempė paklodą. Už jos persirengiau — apsilinkau balta su mėlynais taškuiais suknele, ant viršaus užsimečiau baltą neužsegamą apsiaustą. Atrodžiau beveik kaip Lietuvoje. Viršutinė dalis gal ir neblogai atrodė, bet apatinė! Apatinė — auliniai batai, plikos blauzdos — tikrai nesiderino prie vasarinės suknelės... Tačiau ji bus po stalą! Mama neprieštaravo, nes žinojo, kaip labai aš noriu nors šiek tiek prasiblaškyti, be to, jomė pasirims, šeimai turint jakutą gydytoją, o manimi ji irgi pasitikės. Man baigiant rengtis, subildė durys ir tarpduryje atlapotais kailiniais pasirodė Jurgis.

— J rate, kur susiruošėi?

— Ne tavo reikalas!

— Ar žinai su kuo eini?

— Žinau,— ramiai atsakiau.

— Niekur aš tavęs neleisiu!

— Ar tu man vyras?

— Vis tiek neleisiu tau valkiotis su visokiais avanti - ristais!

Kariškis stovėjo ir tylėjo, tačiau, matyt, suprato, kas vyksta. Aš griežtai paprašiau Jurgį praleisti mus.

— Pas mane gimtadien ateiti negal jai! Ligon vaizdavai! — suriko Jurgis ir apsisuk s išl k .

Zos radom jau susiruošusi , ji neišbrokavo jakuto. Iki liginin s — maždaug kilometras. Keliai šalo, bet tai juk ne pirmas kartas. Pas Kara in buvo labai jauku ir šilta. Žmona, jauna jakut , paruoš stal , pad jo atskiesto spirito. Rusiškai jau kalb jome neblogiau už Kara inus, vakaras pra jo linksmai. Atsik liau eiti, kariškis kalbino pasilikti, aš griežtai pasakiau, kad man laikas namo. Zoska liko su jakutu.

Apsivilkau šimtasi l , pad kojau Kara inams už vaises ir šilt prieglobst . Kariškis pasisi l palyd ti, aš neprieštaravau, nes jis buvo mandagus, malonus, tikras džentelmenas. jome sp riai, nes man smarkiai šalo keiai ir blauzdos. Art jome prie parduotuv s, už kurios au ir m s jurtos. Staiga „džentelmenas“ sustojo, skubiai nusivilk s numet žem n kailinius, grieb mane gl - bin ir parvert ant kailini . Persigandau, nes supratau, kad per storas vel n sienas ir ledinius langus mano šauksmo neišgirs nei mama, nei draugai. Staiga tvyks - tel jo mintis: Gir ys sargauja prie parduotuv s! Ir aš surikau kiek j gos leido:

— Ponas Gir y, gelb kit! Gelb kit!

— Kas ten? Šausiu! — išgirdau smark Gir io bals .

Kariškis pašoko, pa m s už rankos, pak l mane.

— Durn ! — met pašaiptai.

„Niekšas!“ — pagalvojau ir nub gau namo.

Žvejoti pas mus iš Kr st gyvenviet s at jo Jurgis Masiulis su savo draugu leningradie iu Alka Lavrinovium. Jie mums atneš žini apie lietuvius, tada, tremties pradžioje, nugabentus baržomis aukšty n. Sužinojom, kad Verut su Jurginu gyvena Romansyre. Susigund m ir mes kraustyti Romansyr . Bet reik jo laukti komendanto, kuris dukart per m nes atvažiuodavo ir pasirašydavo m s „arklio bilietuose“. Komendantas dav sutikim . Aš, bijodama, kad su Jadze daugiau nebesusitiksiu, gr žinau jai t krikšto kryžel . Mes jau gal jom važiuoti, tik Vaidėvuo io nenor jo išleisti iš kol kio. Mama paraš laišk Saugumo viršininkui Biriukovui ir išsiunt per komendant t . Likome laukti atsakymo.

Fransas vis dar gyveno pas mus. Pastaruoju metu jam vis laik skaud davo dešin šon . Jis tar , kad tai apendicitas, ir išvyko Tiks . Po kokio m nesio gr žo

išoperuotas. Ant jo galvos puikavosi melsvai balta šiaurinė s lap s koj i kepur .

— Kokia nuostabi kepur ! — sušukau. Tokios dar nesu ma iusi!

Fransas nusi m j ir išties man:

— Kei iam s?

Aš tada tur jau už 50 rubli nusipirkusi balt ilgomis ausin mis zuikin kepur .

— Kod l? — paklausiau aš.

— Manišk pro šonus v j praleidžia ir ausys š la, o su tav ja daug šil iau...

Aš nesupratau, kad jis tiesiog nori padaryti man malonum , nes ta nuostabi lap s kepur buvo penkiskart brangesn už man j .

Mamai Fransas atvež dovan tikr amerikietiš k paklod ir por gabal kvepian io muilo — tokio nuo Lietuvos nebuvome mat .

Kart nu jusi pas Jadz radau priplaukon išsiruošus Vlad . Jis dar gin ijosi su Jadze, kiek prašyti už t krikšto kryžel .

— Jadze, juk aš j tau dovanojau tik su s lyga, kad neparduosi!

— O k daryti? Valgyti visai neturim, o tai vienintelis daiktas, kur galim parduoti,— atsak Jadz .

Parb gusi atnešiau jai 50 rubli ir pa miau kryžel :

— Dabar j gausi tikrai tik tada, kai važiuosim Lietuvon!

Iš Jakutsko atvyko kažkoks teatro darbuotojas. Jis vaikš iojo po jurtas ir klausin jo, ar kas neturi parduoti ko nors gražaus. Žmon s pasak , kad mama turinti nuostab chalat . Taip, t tetos Onyt s siuvin t japoniško stiliaus chalat . Kart , kai buvo labai sunku, kai ap m neviltis, kai akis ži r jo bado mirtis, mama man pasak :

— Aš tikrai nebeišgyvensiu. Dovanoju tau š chalat , jis tau primins ir mane, ir tet Onyt ...

Netik jome tada, kad išliksime gyvos. O štai dabar at jo chalato pirk jas. Tar m s, k daryti.

— Kur aš j nešiosiu? ia, jurtoje? Ar lauksiu, kol jis prišals prie sienos ar po narais ir supus nuo dr gm s? Gal geriau parduoti...

Nutar m parduoti ir chalat , ir vakarin suknel , ir pranc žiškus kvepalus, nes tai buvo pirmas ir — k gali žinoti — ar ne paskutinis pirk jas. Kai mama padav

suknel su didžiule puokšte spalvot dirbtini žirneli ,
aš pravirkau. Man kažkod l atrod , kad tas vyras su
suknele išsineša ir mano svajones...

Portfel , kuriame buvo lik s patvari j pranc žišk
kvepal aromatas, aš dažnai atsidarydavau ir m gavausi
kvepian iu oru kaip gražiais prisiminimais. 1962 metais
Kaune, kai kraust m s iš privataus buto valdišk , su-
plyšus odin pranc žiškais kvepalais dvelkiant portfel
išmet m. Tai buvo vienas iš paskutini j mano jaunyst s
liudytoj .

Leidim išvykti Romansyr gavom tik mudvi su
mama. Vaidevu io iš kol kio neišleido. Tas Romansyras
buvo maždaug už 100 kilometr . Nusprend m, kad nieko
baisaus, jei Vaide kol kas liks ia. Palikom jam k tik
gal jom palikti. Aš parašiau Zosei raštel , kad pinigūs —
50 rubli , — kuriuos ji man skolinga, atiduot Vaidei.
Kad skolinga 500 rubli , rašyti bijojau, nes greta sto-
v jo mama ir jau bar mane, kam tiek daug — 50 rub-
li — skolinau. Apie tuos 500 tyliai pašnibžd jau broliui.

Kaip v liau Vaide papasakojo, Zos j apgavo — vie-
tojų 500 rubli pakišo talon miltams išsipirkti penkias-
dešimties rubli sumai.

Atsisveikin su Vaide ir Jurgiu Gasi nu, išvažiavo-
me iš Kougastacho — m s pastatyto, ašaromis aplais-
tyto, šal iu dvelkian io, Sicovka vadinamo. Kateris stuk-
sendamas palengva kilo Jana aukštyn. Apiplauk ving ,
ant kranto pamat me Vaidevu io pastatyt didel medin
kryži — kryži Rimantui jo žuvimo vietoje. Stov jom su
mama apsikabinusios... Kateris plauk tolyn, apgriuvu-
siuose ir li i paplautuose krantuose žib jo plikas le-
das. Miniati riniai berželiai dingo, kur ne kur styposjo
ne žaugos maumedžiai. Krantai dar si statesni, galiau-
siai pasirod plika sala, kurioje stov jo kelios jurtos. Tai
ir buvo Romansyras (Romano žem). ia gyveno m s
paž stami: Birut s Svilpait s šeima, Baniulien su Dana,
Kaulakis Janušas su seserim Galina, lenkai Stratavi iai,
Pachlevskiai, Vladas Kaziela, Varnait s — Pol ir Bron
su motina, Sliesorai iai — irgi pervaziav iš Kougasta-
cho — ir dar Vil niškiai, tik Verut buvo išvažiavusi su
Jurginu dirbti Kameliok , kur direktoriavo Suslovas,
brolis to Suslovo, kuris Maskvoje, Centro Komitete, dir-
bo. Danos mama, konfiskavusi iš jos mano kojįn su ta-
boka, mainydavo žiupsnelius r kalo miltus ir taip gy-
n si nuo bado.

Kai pirm kart susitikau su seniai matytomis mergaitėmis, vos neapmąš pavydas. Visos atrod kaip uniformuotos — saman spalvos sijonais ir baltais megztukais. Megztiniai buvo iš tinklų: tinklus ardydavo, gaut stor siūlą išsukdavo plonesnius ir megzdavo kaip kuri mokėjo. Prie kranto stovėjo barža, iš kurios lietuviai iškrovinėjo druską. Danutė Baniulytė grakščiai žengė trapu, priėjusi prie druskos krūvos, pakišo maišą, vos darbininkas šį patelį jo porą kastuvų druskos, ta jau šaukia: „Oi, mnogo, mnogo, spasibo ko!“ — ir užsimitusi kapšiuok druskos, kraipydama klubus, lengvai lipo žemyn. Po žvejojimo, kad panelė nesušlaptų kojytės, Janušas Kaukakis ir Vladas Kaziela ant nugaros išnešdavo jas kramtam.

Prisistatė me Romansyro zavpromui, gražiam, jaunam vyrui Aziomovui, kuris jau buvo vedęs Vincą Ptakauskienę, dabar vadinamą Vale Aziomovą. Tas Aziomovas liepė mums apsigyventi statini dirbtuvėse. Tai buvo didelė jurta, kurios kamputyje mudvi su mama susikalbėjome gultus. Šeštadienį ir sekmadienį vakarais aš vykdavau šokiai. Dieną mudvi su mama eidavome taigon, kur augo koki 2 metrų aukštesnės rankos storumo maumedžiai. Turėdavome parinkti sausus, kuriai tinkamus medžius, nukirsti juos ir rogauti miškus partempti kontorom. Tai buvo nelengvas darbas. Vėliau maumedžius vilkdavau viena, nes mamai liepė juos kapoti. Taip buvusi Operos ir baletoto teatro dailininkė ponija Natalija Bičienė nien atšipusiu kirviu skaldė malkas — kad nebūt šalta kontoroje su dideliu ponui Aziomovui, kuris ir pasirašyti gerai nemokėjo.

Vien vakarą, kai dirbtuvėse susirinkęs jaunimas smagiai šokė, neiškenčiau ir aš. Pakilau nuo gultų, treptelėjau porą kartų ir miau išskutusi rankas eiti ratu. Paskui pritūpdama pasileidau per visą dirbtuvę. Visi plojo, nebet jau pasiduoti, šokau toli, kol apsipylusi prakaitu be jėgų kritau ant gultų. Kad greičiau atsigačiau, pusplikė, be kepurės išlėkiau lankan, kur spigino tikras šiaurės šaltis. Naktį pabudau nuo baisaus skausmo ausyje. Ryte nuėjau poliklinikon. Vienintelis gydytojas Koškinas, beje, vedęs Mikio mamą Vaišvilienę, nustatė diagnozę — vidinės ausies uždegimas — ir paguldė ligoninėn. Vaišvilienė dėjo man kompresus, kaip sviesto pritepusi ichtiolio. Ligoninė — tai trijų kambarių namelis. Vienas kambariškis buvo gydytojo priimamasis ir procedurinis, kitame rengta virtuvytė, o trečiasis — didžiausias — buvo

skirtas ligoniams. Vienoje lovoje, atitvertas paklode, guljo jaunas vyrukas Algis Blož su skaudama ir nuolat šlapiuojančia koja. Kitapus paklodos guljau aš ir gimdyvė.

Kaimyn Val pagimd mergyt. Pasirodo, jos vyras buvo tas Afonia, kuris, atvažiuojęs Kougastachan, piršosi Danutei Lukošaitytei ir sakė: „Stebuklas! Mano eksperimentas pavyko: ichtiolis išvarinjo pilius, o tave juk operuoti reikėjo. Stebuklas!“

Grįžau jau ne dirbtuvė. Mama buvo siprašiusi pas Sliesoraičius. Jurtelė buvo nedidelė, joje gyveno Sliesoraičiai, rusų su sugyventiniu, gal koki dešimties metų dukterimi Ala ir metuku rachitiku berniuku, kurio ir vardas niekas nežinojo — ir motina, ir tėtis, ir sesuo į vadino Blakiuku. Beje, be jo, blaki buvo tiek, kad jos ropdavo net per stalą. Prie durų, kur dar buvo šiek tiek vietos, mama sukaldė gultus. Ant jų mudvi miegojome „valetu“. Mano galva buvo prie durų, o durys neužsidarydavo, todėl ryt plaukai bėdavo apšarmoje. Kad vėliau nesusiūsiu, apsiiršydavau galvą skuduru. Mamos galva buvo prie Sliesoraičių kojų. Sliesoraitis prakaitu prasmirdusias kojas per miegus uždėdavo mamai ant galvos.

Mama jau gavo kitą darbą — ard tinklus, kad būtų silpnas tinklams taisyti. Ala prašė pagalbininkės. Mama sutiko, tačiau netrukus pastebėjo, kad mergaitė iš pradžių susuka siūlus kamuolį, o paskui mikliai savo mažais piršteliais juos išvynioja ir susigrąžina rankovėn. Mama tinkle gaudavo pagal svorį, pagal svorį turėdavo ir siūlus atiduoti, todėl pasakė apie tai Alos motinai. Ta mergaitė išlupo, siūlus grąžino.

Jaunas vyrukas Algis Indrišas iš rajono centro Kazajės atvežė kiną. Pats rodė, pats pinigų rinko. Kinams buvo kaip koks stebuklas, šitiek metų nebuvome kine! Filmą rodė apie kažkokį kolką, buvo šiek tiek ir meilės. Jam pasibaigus, liūdnei atsikusom. Prisiminėm ankstesnius matytus nuostabių filmų, švelnių, lyriškų, be jokios propagandos, be grubumo. Prisiminėm, kad ir patys gyvenom tarp visai kitokių žmonių... ir buvome kitoki...

Aziomov — baisiausiai nekentus tremtinis — iš Romansyro išleido. Atvažiuojo naujas zavpromas Lesnikovas. Prasidėjo poledinė žiema. Mes persikraustėm gyventi

kit jurt , atskir mažyt kambar l . Toje jurtoje gyveno Birut Svilpait su mama ir broliu Vytu, o dar viename mažame kambar lyje — senbernis vokietis Dytrichas. M s kambar lyje blaki buvo tiek daug, kad miegoti b davo ne manoma. Užgesini švies — ir pradeda atakuoti. Išėitis tik viena: aš miegu, o mama degina švies — tinklus ardo, aš atsikeliu, einu malk vežti — mama miega, nes dien miega ir blak s. „Jei paverstum visas m s blakes jonvabaliais, b t baltosios naktys“,— sakydavom.

Pas mane prad jo sve iuotis Janušas Kaulakis, kuris dar plaukiant barža kukulai iais pavaišino. Jis pasakojo, kad lankydavosi Sinkoni dvare, kurio pus priklausmano t veliui — taip buvo užrašiusi senel savo testamente. Bet mes ten niekada nebuvome, nes t velis su d de Henriku nelabai draugavo, kaip sakiau, anas laik save lenku. D d , buv s lak nas, pablog jus sveikatai, gyveno Sinkoni dvare ir kai kada atsi sdavo mums Kaunan produkt .

Po kurio laiko sužinojau, kad Janušas draugavo su Pole Varnaite, ir ši labai krintosi, kad Janušas pas mane lankosi. Toje pa ioje jurtoje gyveno sena panel lenk Okuli , rašanti dienorašt . Jame ji fiksuodavo visk — net kas kada koki sriub vir . Visa gyvenviet žinojo apie t dienorašt . Susidom jo juo ir komendantas. Išvert s daiktus, surado dienorašt . Ten buvo ir toks rašas: „Šiandien buvo at j Stratavi ius ir Pachlevskis. Stratavi ius papasakojo anekdot . S di vaikas ant kelio ir d lioja arkliaš džius — rikiuoja eil mis, skirsto pagal didum , didesnius perdeda priekin. Eina pro šal karininkas ir klausia:

— K ia tu, vaike, veiki?

— Žaidžiu.

— O koks ia žaidimas?

— Armija. Ži r k, ia kareiviai išrikiuoti žygiuoja, va, šitas š delis — b gnininkas, šitas — karininkas, o tas didžiulis — generolas!

— O kuris gi Stalinas? — paklaus karininkas.

— O, d dule, tokio didelio š do dar neradau!"

Okuli su m , daugiau mes jos nebemat m ir nieko apie jos likim negird jom. Stratavi ius už tai, kad pasakojo t anekdot , gavo 15 met , o Pachlevskis — už tai, kad klaus ,— 10 met . Pachlevskis po poros met mir , o ir Stratavi ius nesulauk kalinimo pabaigos.

Aš buvau paskirta buriato Miškos Luniajevo brigad žvejoti ežeruose po ledu. Vien pirmadienio ryt, sid - jusios kuprin n duonos, druskos, baltini, ind, mes, Mišos vedamos moterys, iškeliavome prie ežer. Palapin su krosnele bei žvejybos rankius Miša jau buvo nuvež s šunimis. M s brigadoje buvo abi seserys Varnait s, Liuda Kairi kštyt, zavpromo dukt Vol Lesnikova ir suom Anka Lukina. Iš jom tamsoj — buvo poliarin naktis. Ežerai, kaip Miša sak, — maždaug už 10 kilometr. Maknojom net sukait, nors spigino apie 50 laipsni. Priekyje spar iai jo Miša. Siek tiek atsilikusios ž sele klampojome mes. Sniege, nors ir visiškoje tamsoje, gerai mat si išmintas takelis ir maumedži siluetai. jome tyl damos. Staiga skersai m s takelio praslinko tamsus šeš lis ir akimirkai žybtel jo du žibur liai. Visos surikom kaip susitarusios:

— Miša-a-a-a!

— Ko r kiate? — pasigirdo netoliese ramus Mišos balsas.

— Vilkas! Vilkas! — šauk m viena per kit.

— Ner kite, durn s, k jis vienas jums padarys? Mane praleido, o j s daug, reik t ilgai laukti, tai nutar pats pirmiau pereiti.

Mišos linksmumo nuramintos, gurgžd jome toliau. Pri jom kažkoki ol.

— Merginos, ia stat s krantai, mes neužlipsim, bet, ži r kit, štai ia: panašu ol? Bet tai ne ola, tai spraga žem je, pro kuri ištek jo ežeras! Virš jos — sniegas, reik s šliaužti apie 10 metr. Šliaužkite atsargiai, nesujudinkite virš galv sniego, kad neužgri t, nes kol rano komis atkastume, po sniegu ir uždusti galima.

Šliauž me po vien apgrai bomis. Prašliaužusi kiekviena š kteldavo: „Viskas tvarkoj, Miša!“ Tada lindo kita. Visos s kmingai veik m t paslaptinę tunel. Per j daub, kur kadaise b ta ežero, pa j j miškeliu, iš jome aikštel n, kur pakalnyt je juodavo kr va m s mantos. Tuoj grieb m s darbo. Vienos stat palapin, kitos kirto medžius malkoms, dar kitos jas skald. Mišk iš r stuk sukal ištisinius gultus, ant kuri paklojo atvežtas lentas ir elni kailius. Deg didel liktarna. Palapin je dar si vis jaukiau. O kai Miša pastat krosnel ir joje susprags jo ugnis, atsidususios suvirtome ant gult. Tuoj išvir arbata. Užvalg duonos, užsig r karšto vandens, nu jome miegoti. Mišk atsigul s riktel jo: „Na, kuri man ko-

jas pašildys?“ „Aš!“ — atsiliep Anka ir palindo pas j po antklode. Pavarg miegojome kietai. Ryt pažadino Mišos balsas:

— Kod l palikot duon ant grind ?! J reik jo pakabinti. Ži r kit, k padar šermuon liai!

Pasirodo, kol mes miegojome, karališkieji žv reliai šermuon liai ramiai vaišinosi m s duona. Visi gabalai buvo apgraužti, o sniege prie palapin s mirg jo nesuskaitoma daugyb j p d u i . Miša pasak , kad visos eisime su juo prie ežer užmesti tinkl ir žvejoti, o viena kuri nors gr š anks iau ir išvirs valgyti. Ežeriukai buvo nedideli, beveik apval s, 200—300 metr skersmens. Tuoj iškirtom eketes ir ištemp m tinklus nuo vienos iki kitos. Dirbome apsireng šimtasi l mis, vatin mis keln mis, su vatin mis pirštin mis. Ant mano galvos p psojo Franso dovanota lap s kojy i kepur , kuria labai didžiavausi. Kad rankoves nep st v jas, buvom pasisiuv šiltus flanelinius antrankovius, nos užsirišdavom šaliku. Lengviausia buvo gaudyti stambias maždaug 25 cm ilgio žuvis baranatkas. Jos ramiai pl duriuodavo tinkle, tarsi tik ir laukdamos, kol bus išmestos ant ledo. Ištrauktos jos por kart šoktel davo, pliaukštel davo uodega ir sustingdavo led . Ta iau, be šit nuolanki žuv , ežeriukuose buvo daug lydek . Jos labai spurd davo, suveldavo tinklus, si - lai užsikabindavo už aštri j žiaun ir dant . Anas žuvis iš tinklo išimdavom su pirštin mis, o lydekas tekdavo narplioti plikomis šlapiomis rankomis. Pirštus nuo šal io nežmoniškai skaud davo, nieko nebegal davom sgrabalioti, tod l, prieš traukiant tinkl , atsisegdavom tam tikras vatini keln i sagas, kad paskui sustingusius pirštus gal tume greitai priglausti prie šilt šlaun . Sušalus rankas, taip imdavo skaud ti nuo skorbuto nusilpusius dantis, kad, atrodydavo, ir gyvenimas nebemielas... Tinklus reik jo saugoti, nesupl šyti, nes tekt šaltyje plikomis rankomis juos taisyti.

Produktus naudojome bendrai. Virdavom iš galv žuvien , kepdavom žuv . Kart pagaminau ryžiais farširuot lydek . Visiems labai patiko. Miša gana dažnai sakydavo:

— Na, Jurka, tu šiandien žvejoti neisi — pagamink marširuot lydek .

Taip kulinariniai sugeb jimai nors retkar iais išgelb davo nuo to baisaus rank šalimo. Desertui keptuv je

su trupu iu aliejaus paskrudindavau avižini dribsni ir pabarstydavau cukrumi.

Vien ryt prasidjo p ga. žvejb n jome. V jas taip sismagino, taip dauž palapin s brezent, kad net gultai brašk jo, tiesiog užmigti negaljom. Jau keturias dienos s d jom palapin je. P ga nesiliov. Baig m duon , žuvis, kruopas, liko tik druskos ir cukraus. K daryti? Kiek ji dar š ls? Kada sulauksim Kostios Tretjakovo, kuris kart per savait atveždavo mums duonos, kruop ir paimdavo žuvis? Por dien išbuvo visiškai be maisto, nusprend m kapstyti Romansyr, kol dar nenusilpom. Miša jo pirmas. Mes vilkom s iš paskos, grumdamosi su p ga, kuri lipino akis, ant blakstien kaip karoliukai pakibdavo ledukai. Visi tyl jo, tik retkar iais kas nors atsisukdavo žvilgtel ti, ar neatsiliko kuri. Aš jau paskutin . J gos seko.

— Oi, Miša, ar dar toli? — sudejavo kažkuri.

— Tuoj, merginos, tuoj, pakent kite dar truput ! — ramino vienintelis patikimas m s gelb tojas Mišk bu-riatas, m tytas ir v tytas, kaip pats sakydavo.

Dabar jis gr m si už m s gyvyb . Retkar iais pa-dr sindamas, neleido mums nei sustoti, nei atsis sti: kad ir po žingsn , bet pirmyn. Buvo jau rytas, kai pasirod pirmieji Romansyro žiburiai.

— Ar nueisi viena iki salos? — paklaus man s Miša.

— Žinoma! — atsakiau.

Be kelio, pagal nuojaut per jau up ir, žengusi šilt , žibaline lempa apšviest jurt , susmukau ant gult . Mama aik iodama mane nureng . Ant rank ir ant veido iššoko vandeningos p sl s. Pamaitinta ir pagirdyta už-migau. P ga š lo dar 3 dienas. Namie buvo šilta, gera ir ramu. darb eiti nereik jo. Koškinas išdav lignonlap . Bet šokius vis d lto šeštadien nu jau. Art jo Kal dos. Pasveikau ir laukiau Mišos, su kuriuo v l reik s traukti ežerus. Bet štai gruodžio 23-i j at jo Vol Lesnikova.

— Ar važiuotum žuv s dymo meistr kursus? Kr stus? — paklaus Vol .

— Žinoma. Tik kas mane ten leis!

— T vas gavo rašt , kuriame direktorius prašo at-si sti 5 merginas kursus. Aš paprašiau, kad tave pa-si st — aš irgi važiuosiu, dviem bus linksmiau.

— Vole, drauguže mano mieliausia, kokia aš laimin-ga! Bet ar tikrai mane leis? O komendantas? — klausin -jau.

— Jau viskas suderintai

Griebiau Vol gl bin ir miau sukti.

— Tai rytoj ryt su patalyne, r bais ir maistu pradžiai b k prie kontoros. Iki pasimatymo! — pasak Vol ir iš jo.

Ryt K ios, kuri taip laukiau. Bet K i gyvenime dar bus, o kursai tikriausiai pirmi ir paskutiniai. Namie buvo kepaliukas duonos, 50 rubli ir dar kortel duonai 8 dienoms. Pasi musi „kuprin“, prad jau krautis mant : antklod , pagalv l , paklod (pagal talonus jau buvome gav nusipirkti po 2 paklodes). sid jau ir naktinius marškinius, kuriuos mama pasiuvo iš senos paklod s, o aš juos pasisiuvin jau baltais ir raudonais si lais — vienu arčiau iš tinklo, kitus — iš plakato. Mama liep pasiimti kepaliuk duonos ir 50 rubli .

— O kaip tu iki Nauj j Met gyvensi?

— Gal Dievas duos kas nors paklod nupirks ar produktus nor s mainyti.

Ryt abi verkdamos atsisveikinom. kontor nu jau per anksti. Ten jau s d jo buvusi mokytoja Jadvyga Borchertien , tyli, rami moterišk . Netrukus prad jo rinktis busimosios žuv s dymo meistr s ir pri m jos — kas kuo bus, priklausys nuo mokymosi. At jo Liuda Kairi kštyt , Vol Lesnikova ir Anka Lukina. Lesnikovas palink jo visoms geros kloties.

P s ios keliavome Krestus, kaip ž sys — viena pasukui kit . Buvo visai tamsu. Maišai, kurie, pririšus virves už kamp , atstojo kuprines, ir per šimtasi l spaud peius. Žingsniavome neskub damos upe, nes kito kelio nebuvo. Visos tyl jo, matyt, kiekviena mintyse k r ateities planus.

Togutache sustojome pas lietuvius, išg r me arbatos, suvalg me po riekut duonos ir pails jusios žygiavome toliau. Pavargusios kitoje vietov je pernakvojome, o atsik lusios v l yr m s pirmyn. Po Ust Jansko kojios pa ios prad jo spar iau žengti — art jo m s „laim s žiburys“ Kresty (kryžiai). Tas pavadinimas mus šiek tiek baugino. Kaip v liau sužinojom, jis dar iš t laik , kai kazokai, atvyk šiaur , m si jakut krikšto — kartu jie duodavo jakutams slaviškas pavardes ir vardus. Pavyzdžiui, jei jakutas b davo storomis l pomis — parinkdavo pavard Muchapliov, sergan iam trachoma — Slepcev, kreivom kojom— Barabanskij ir t. t. Vardo „Ivan“ jakutai ir dabar neištardavo. Paklaustas, kuo vardu, vargšas Ivanas

atsakydavo „Uiban“. O Krestais gyvenviet vadinosi todėl, kad ten buvo kazokų kapinys su kryžiais.

Ir štai pakrantę pasirodė pora jurtų, atokiau nuo upės stovėjo kvadratinis raudonas namas plokščiu, dumbliu apdurtu stogu. Dar toliau buvo dauba, vasarą ten tekdavo upelis. Toje vietoje krantas buvo visai nuožulnus, per ten mes ir jom kaimelį. Prie jom aikštės, kurioje stovėjo medinis parduotuvėlis, iš kairės pusės pamatėme didelį medinį namą — tai žuvėmonių kontora. Iš dešinės pusės prie upės kranto mediniame namelyje buvo sikrusi poliklinika. Kiek toliau kaip koks paveikslukas stovėjo dvi aukštis darbu vykdytojo Vasilijaus Breslavskio namas. Lietuvoje tokie pavadinimai nameliu su salkomis, tačiau dar neseniai apgyvendintoje Janos upės pakrantėje, kur dar ne taip seniai praplaukė pirmas garlaivis, toks namas atrodė tikras stebuklas. Šioje gyvenvietėje buvo ir mokykla, ir valgykla, ir kepykla. Baigęsi Krestai mažutę jurtele, kuri pasistatė broliai Uljamperiai, už jos jom takas rajono centrą Kazaj. Tai štai koks tas žuvėmonių centras! Jis susibūrė visi prie Janos upės atvežti žydai. Nei Kougastache, nei Romansyre, nei kitose aplinkinėse vietose nebuvo nė vienos žydų šeimos. Jie, matyt, žinojo, kad jom centras, suvažiavo ir už mūvėtas kontoroje, nes visi mokėjo rusiškai.

Kai atjome Krestus, kontora dirbo. Tame name buvo daug kabinetų. Tuo metu jom direktoriavo totorius Habidulinas, aukštas, stambus juodbrūvas vyras, viena jom ausis buvo tarsi iškista — žmonės juokaudami vadino jom arkliavagiu, mat totoriai sugautiems arkliavagiams iškerpa gabaliuką ausies. Jis buvo vedęs nedidukę, apvalutrusikę Dusi, su kuria kartu eidavo maudytis pirtin — iš to irgi visa gyvenvietė šaipėsi. Habidulinas mus sutiko šaltai, pasišaukė valytoją ir liepė nuvesti mus statinį dirbtuvę. Ten jau buvo rengti dvigubi gultai, ant jų sumesti iužiniai. Užsiėmiau vietą antrame aukšte — tik jausi, kad jom bus šilčiau, nes iš nuolat krenamos geležinės krosnies einanti šiluma kilo viršun. Niekur nebėnorėjome eiti, pasiklojom patalus ir atsigulome. Likusi duona pasidėjo greta — dar buvo daugiau kaip pusė kepaliuko. Atsidusau prisiminusi mamą — kaip ji ten be duonos ir be pinigų, o šiandien Kal dos... Visas pasaulis, kuris nekariauja, — švenčia mėšiu svajoti. Ant išpuoštų eglių i dega žvakutės, bengališka ugnis spjaudo žvaigžduotes. .. Padėdi po eglyte batukus ir lauki, kada angelas

pad s tau dovan . Koki ? Prisiminiau ir t vel . Kur jis? Ar gyvas? Jei gyvas, k jis dabar veikia? Ta iau miegas nugin visas mintis.

Ryt mus pažadino valytoja. Ji liep išgerti arbatos ir, išgirdus gong , eiti kontoron. Kažkas jau buvo užk - r s krosn ir užkait s didel varin arbatin . Karštas vanduo, atrod , tek jo kraujagysl mis atšildydamas sustingus nuo nuovargio ir šal io k n . Pasigirdo gongas. Kontoros koridoriuje v l sutikome Habidulin . Pasiskund m, kad nakvoti buvo šalta, kad baigiam duon ir pinigus. Jis liep eiti kursus, o po pamok pažad jo išrašyti po 50 rubli avanso. Nuramino, kad parduotuv je mums išduos po 500 gram duonos, o po Nauj j Met tikriausiai gausime ir korteles produktams. Taip pat pažad jo surasti patalp , kad nereik t šalti. Ir v l aukšta, liesa vokiet iš Leningrado Katia Strez, tiotia Katia, kaip ia j visi vadino, nuved mus vien iš nam , kur buvo šilta, deg daug žibaliniai lemp su stiklais, išr žtais iš litrini stiklaini . ia stov jo dvi eil s suol , matyt, paimt iš mokyklos, prie stalo jau s d jo d stytojas. Suoluose buvo sitais vietiniai mokiniai. Iš j pažinau Benkut (Bernard Prapuolent), Marij Fink — vokitait , apvalut , ger mergait , vis Manele vadinam , Povil Masiok , vienintel vyruk , ir savo draug Jadz . Jadz jau anks iau persik l tiesiai Kr stus, dirbo darbininke. Gavome rašymo priemones. Prasad jo pamokos. Aš labai nor jau mokytis, sekiau kiekvien d stytojo žod ir kiek gal dama užsirašin jau, nes rusiškas raides jau buvau išmokusi Lietuvoje. Po kurs nu jome kontoron. Habidulinas žod tes jo — gavome avanso po 50 rubli ir parduotuv je nusipirkome po 500 gram duonos. Duona buvo balta, puri, tik be kvapo — iš pasenusi amerikietišk milt . Buvau turtinga: tur jau duonos ir beveik 100 rubli . Par jusi namo, nor jau pabaigti iš Romansyro atsineštos juodos duonos liku ius, bet jos nebuvo. Pamaniau, kad pavog darbininkai. Kit dien baltos duonos likut pasid jau po pagalve. Gr žusi po kurs duonos v l neradau. Einant gulti po pagalve kažkas subild jo ir siena per neobliuotas lentas nul k didžiul žiurk ... Kit dien likusi duon perjuosiau virvute ir pakabinau tarp gult . Gr žusi radau duon nepaliest .

Man buvo keista, kad Jadz nesi lo ateiti pas j nakvoti. Ji gyveno su šeima ir valgyti tur jo, nes brolis Vladas dirbo kaj ru — pakinkyt šun varovu, ir ko jau

ko, o seliavos tur jo lig valiai, nes prastesni žuv šunys ne da. Aš prisiminiu Kougastach, Halinc nuolat nešan i iš m s miltus, auksin kryžel, kur jau tris-kart buvau iš jos nupirkusi ir laikiau, kol važiuosime iš ia. jo kalbos, kad ji flirtuoja su vyriausiuoju buhalteriu, gal d l to jai ne galvoje buvo mano b dos.

Moterys sužinojo, kad esu meninink dukt, ir praš padaryti koki nors naujametini dovan li vaikams. Jur-gis Masiulis pridar l ktuv li, o aš iš vatos ir skudur - li siuvau ir prie kartono tvirtinau angeliukus su plunksniniais sparneliais. Kadangi vaiku iai nebuvo švent Kal d, nutar m Naujuosius šv sti kaip Kal das. Aš sutikau b ti Kal d seneliu. Kiek gal dama tinkamiau apsirengusi, at jau moter jurton. Vaikai apspito mane ir klausin jo, iš kur aš, kaip ia atsiradau. „Ant debes lio atsis d s, šiaur s pašvaist sikink s, atskridau iš Lietuvos su kal din mis dovan l mis“,— aiškinau aš. Vienas berniukas tuoj paklaus, ar aš nema iau Lietuvoj tetos Maryt s. „Ma iau, dabar ji miega, nes Lietuvoje jau vakaras“,— atsakiau. Kitas vaikutis išdidžiai pareišk, kad jis Lietuvoje pien iš butelio g r! Mergyt s stov jo ty-l damos, tik Burbien s dukryt s Kilnut ir Sigut, kai paklausiau j pavard s, nedr siai atsak, kad jos Bul-byt s. Vaikai jas erzindavo: taip, jos Bulbyt s, vienos vardas Sagut, kitos — Kilput ... Taip aš sutikau Naujuosius 1945-uosius. Kai nepasteb ta išspr dau iš jurtos, vaikai sp liojo, kur dingo Kal d senelis. Vienas pyplys tar :

— Tulb t ant debes lio atsis d s Lietuvon išk l !

Po Nauj j Met mes persikraust m nam . Tikriau pasakius, ketvirt j namo dal, kur netoli dur stov jo krosnis, už jos — rus s šeiminink s su 3—4 metuk mergyte lova, dešin je, per vis ilg kambar, buvo sukalti gultai, ant kuri laisvai tilpo 7 kursant s. Pamok ruošti nereik davo, tad stalas nebuvo reikalingas. Mokslas sek si gerai, netgi labai gerai, nes baisiai nor jau pereiti ne tok sunk ir nuolatin darb . Mano pastang rezultatai buvo geri: iš viso kurso penketais mokiausi tik aš ir Povilas Masiokas. Povilo sesuo Bartnikaitien Kou-gastache mir, jis žinojo, kad niekas jam nepad s, kad pats turi skintis keli . Laikas slinko l tai, po kurs nebuvo k veikti, drybsodama ant gult nesusivaidydavau ir per vien dien suvalgydavau poros dien norm, to-d l paskui kelias dienas tekdavo badauti. Kart irgi su-

rijau kelias duonos normas, per por vakar ap jau visus ten gyvenančius lietuvius, bet niekas nevaišino. Jau ketvirta diena, be vandens, burnoje nieko nebuvo turėjusi. Atsiguliau, apsiklojau galvą ir... nuskridau Lietuv. Prišiminiau mėsą apvalę, balta staltiese apdengtą, visokiomis gėrybėmis nukrautą stalą. Duonų raikydavom plonai, bet visai dėl kitos priežasties... Mama ir sviesto man tepdavo labai plonai, dešros griežinimas davė kone permatomas—kad tik nesustorėjau! O! Jei jį būtų nuėjusi, kas man sėlaukia!

Netik tai prasivėrus ir kajaras Dovbišas tempė maišą, pilną žuvį.

— Jau jums, merginos! Miškas buriatas siunčia, valgykite sveikat! — ir užtrenkė paskui save duris, mums nespėjusi naktį pasakyti.

Pripuolė prie maišo Anka Lukina:

— Jau jis man atsiuntė!

Bet Vol atkirto:

— Visoms!

— Jis mano meilužis, tai ir žuvis mano!

Ta jau Vol nedvejodama liepė žuvis padalyti visoms. Pabijoję Anka zavpromodukters. Savo dalį greitai išdarinėjau, supjaušiau, sudėjau dubenį ir, pastačiusi virti, išbėgau kursas. Buvau labai alkana, todėl nekantariai laukiau pamokų pabaigos. Užsirečiau. Ir kiti man prašyti patraukti dėmę. Padaviau Povilui Masiokui. Anka neliko. Grįžusi pasidėjau kvepiantį žuvant gultą ir miaulaukti, kol šiek tiek atvėso. Prieš Anka ir kad pradėję: „Rūkyti tai Povilui palieki, o žuvis mano rysi!“ „Pasiimk tą savo žuvį!“—pasakiau aš. Anka pravėrus duris ir švystelėjo žuvis pušis. Kritau ant gultų, užsidengiau galvą ir prapliupau verkė. Prieš ją Jadvyga Borchertienė ir sušnibždėjo: „Jau rūže, nerodyk ašarų tai šiukšlei! Štai suvalgyk dėmę!“ Aprimau.

Kursai baigėsi. Aš ir Povilas juos baigėme penketais. Gyventi mane priėmė rusų Skorobogatovų šeima. Vėlavdavau malkas, nes žiemomis mes kaip specialistai nebuvome reikalingi. Vien dieną riu pro atitirpus langą — ogi mama tempė rogutes su manta. Išleido ją komendantas, susikrovęs visą turtą ant rogių ir atėjo Krustus. Jau pavasarį, lauke beveik nesutemdavo. Skorobogatovai užleido mums vieną kambarį. Laimingos man meplauti sienas Krustus. Tik staiga lėkė Jadvyga sesut Halinc:

— Panele J rate, karas baig si! Tetos Zojos vyras gr žo iš darbo ir praneš !

Stov jome kaip stabo ištiktos, paskui apsikabinome... Verk m balsu ir negal jom sustoti — gal ir m s gyvenimas b t kitaip susiklost s, jei ne tas karas, gal nebume ia, pasaulio krašte, gal Rimutis b t su mumis. .. Gr ž s iš darbo Skorobogatovas prav r duris:

— Ko sižliumb te? Džiaugtis reikia. Karas baig si. Neišlaik visgi fašistas! Kepur mis mes juos užm t me! Na, dabar reikia laukti permain .

Jau visa gyvenviet žinojo, kad karas baig si. Vieni verk , kiti džiaug si, per „govorilkas“ garsiai grojo muzika, skamb jo dainos.

Laikas jo, o permain — joki . Gyvenom kaip gyven , dirbom kaip dirb , tik trafaretai „Žuvys frontui“ m t si purvyne.

Ištek jo Skorobogatov dukt , jiems reik jo kambario. Mes persikraust me jurt , kur viename kambaryje gyveno lietuv Cėponien su nauju vyru rusu. Geras tai buvo tarpsnis. Aš jau dirbau kontoroje, braižiau buhalterijai korteles ant iš knyg išpl št lap . S d jau šilumoje. Nebeskaud jo dant . Mama jakutams prad jo piešti kilimus. Juodus dažus gaminosi iš katerio kamino suodži , suriko ir žali daž gavo iš sand lio, violetinius pasidar iš cheminio pieštuko, rausvus — iš uog , na, o jakutai „dažams pasigaminti“ duodavo medviln s aliejaus. Už kilimus atsilygindavo milt , cukraus, kruop ir sviesto talonais. Užsakovai duodavo ir amerikietiš k maiš , ant kuri mama piešdavo. Sus dam, b davo, abi, ji piešia, aš mezgu arba siuvin ju ir dainuojam dviem balsais. Kartais taip sijuokdavom iš menko nieko, kad negal davom sustoti. O eponien s Ignatas, per lentin sienel visk gird damas, steb davosi:

— Pirm syk gyvenime matau, kad žmon s taip su tart , vien dainos ir juokas, jokio grubaus žodžio, o džiaugtis, atrodyt , n ra ko...

Nutar m parašyti laiškus Lietuvon. Raš m kaimus gimin ms, nes po karo miestuose nežinojome kur ko ieškoti. Gavom iš gimini atsakymus, sužinojom, kad mir senelis, kad dingo be žinios teta Onyt , kad mir tetos Verut s (mamos sesers) vyras, o vien j s n sušaud d l to, kad n jo kariuomen n, kitas gr žo iš kariuomen s gyvas. Iš t velio gimin s m s laiškus niekas neatsak . Nebeverk me d l mirusi j , nes per tok ilg kar

mintyse seniai visus buvome palaidoj . Tad džiaug m s, kad bent kas nors liko gyvas. Prad jom susirašinti. Dažniausiai ir daugiausia rašydavo tetos Kastut s Zakavi ien s dukta, mano mylima pusseser Kamut . Laiškai atnešdavo vis nauj žini , buvo labai laukiami. O kiek buvo džiaugsmo, kai gavome pirm banderol ! Kelet laikraš i radom vyniota pora medum kvepian io tabako lap , pora Kamut s siuvin t nosiny i . Uost m tabak , bu iavome nosinytes, nes jas liet mums brangi žmoni rankos. Banderol s ateidavo vis dažniau. Kai tik iš Ust Jansko atvažiuodavo jakutas su šunimis, paštinink , graži vokietuke Roza, b gdavo per kontor ir, pradariusi kabinet duris, šaukdavo: „Paštas atvažiavo, paštas!“ Visi l kdavom prie mažo kambar lio, iš kur gird davosi Rozos balsas: „Tu nestov k, tau nieko n ra“ arba „O-o-o! Tau net penki ar šeši laiškai“, „Tau banderol “. Pašt atgabendavo l ktuvais, tod l susikaupdavo daug laišk . Mama gavo ne vieno laiško, kur Operos ir baleto teatro administracija raš Saugumui, nuorašus. Laiškuose buvo sakoma, kad Bi i nien reikalinga teatrui kaip specialist , prašoma leisti jai gr žti Lietuvon. Ta iau Saugumas visada atsakydavo, kad toki laišk n ra gauta.

Pas mus dažnai užeidavo Jurgis Masiulis ir jo t vas. Ulijamperiams persikraus ius medin nam , mes už m me j jurtel , kurioje buvo kambariukas ir atitverta virtuvyt su tikra pam ryta krosnim. Dur niekas nedavo, nes j ir pasidaryti nemok jome, nebuvo n iš ko. Man atrod , kad Jurgis ateina par kyti, nes mama visada tur jo tabokos, kuri gaudavo iš jakut kaip kyš , kad grei iau nupiešt kilim . Jakutai m s gyvenviet se pasirodydavo tik tada, kai nor davo k parduoti ar iškeisti.

At jo pavasaris. Sukviet mus, visas pri m jas ir s - dymo meistro, ir išskirst po žvejybos punktus. Mane paskyr Ilinšar žuv pri m ja, Jadz išsiunt Kougastach taip pat pri m ja, o Manel ten pat meistre.

Direktoriaus pareigas ein s Breslavskis pasak , kad Kougastach reik s keliauti p s iomis, kol ledas dar tvirtas, nes kai jis išplauks, ne laikas bus barus ruošti. Kelias buvo tolimas — apie 150 km. Maždaug pusiaukelje, sak , rasim palapin , kur pas sarg gal sim išgerti karšto vandens ir pails ti. Nutar m keliauti trise. jome, kaip ir visi, upe. Gavom maisto korteles, pinig , ne-

š m s ant nugar prisirišusios maišus — kuprines. Ženg m gana spar iai. Buvome jaunos ir sveikos. Aš vis laik plep jau, vis k nors pasakojau, vos man nutilus, draug s prašydavo: „Na, toliau!“ Buvo poliarian diena. Sniego kelias sumuštas lyg asfaltas. Kojos automatiškai kilnojosi, pradžioje jaut me nuovarg , v liau prad - jo imti ne veikiamas snaudulys. Kelet kart , nusi musios maišus, atsilauž me sušalusios duonos. Pagaliau prijome ant up s kranto stovin i palapin . Viduje k renosi medžioklin ketin krosnel , o ant jos didelis varinis arbatinis, kuriame, leisdamas gar kunkulus, vir vanduo. Ant žem s buvo priklota elni kaili . Senis jakutas k - reno ugn . Sukritome ant kaili , ant krosnies gelež paskrudinom duon , užkandusios ir atsig rusios karšto vandens, užsn dome. Po poros valand jakutas m mus žadinti: „Ei, ei, žygiuoti reikia, na, na, kitas at jo!“

Iš ties , at jo pora fevrali , kuri mes nepažinojom. V l susiruoš m keli . Pails jus eiti buvo dar sunkiau, baisiausiai skaud jo kojas. Keliavom nebe upe, nes tundroje, sniege, buvo ryškiai sir žusios nartos v ž s, matyt, sargui jakutui maisto kas atvež . Ant sniego rasdavom išbraižytus ia pra jusi j vardus. Aš irgi pirštu sniege išrašydavau: „, ia pra jo trys gražuol s: J , Ja, M“. Kai tolumoj pamat m Kougastacho jurt virš nes, atrod , j g visai nebeliko, tad nutar m pails ti. Atmetusios rankas ir kojas, atsigul m ant nugar — per šimtas les ir vatines kelnes šaltis greit nepral sdavo. Par - k me. Pasigirdo šun lojimas. Art jo narta. Susilygin su mumis, šunys lodami met si m s pus n. Išsigandusios pašokom, nes žinojom, kad šiaipjau ram s, geri šuneliai kinkyti darosi labai pikti ir klauso tik savo šeiminko, s din io nartoje ir duodan io jiems komand . Pasirodo, tai buvo Breslavskis. Išlip s iš nartos, jis paklaus :

— Tai j s tos trys gražuol s? Teisyb , teisyb . Na, ar labai pavargote?

— Ta-a-a-ip...— atsak me vienu balsu.

— Norite, anekdot papasakosiu?

Ir papasakojo kažkoki nes mon , iš kurios pats smagiai juok si. Mes tik šyptel jom. Pasileidom pirmyn spariu žingsniu, greitai art jo Kougastachas. Aš apsistoju pas Gir ius, jie mane labai kviet , niekaip negal jo pamiršti to raudonojo streptocido, laik mane Petro išgelb toja. Poilsiu mums dav 3 dienas. Pirmiausia iš-

simiegojom. Kai nujom kontoron, Breslavskis pasak, kad Ilinšare aš dirbsiu ne pri mja, o meistre. Atsisakini jau motyvuodama, kad neatsivežiau ia normatyv. Tai jau jis buvo neperkalbamas: mokslus, girdi, baigei penketais, iš praktikos žinai, kaip žuvis s dyti, o normatyvus atvešianti technolog Ania Ciuvašova, kai reik si žuvis priduoti ir drusk nurašyti. K gi, sutikau. Viliojo atlyginimas — pri m jai gaudavo 600, o meistr — 840 rubli, ir, žinoma, garb — su meistre visi skait si, ji buvo baro šeiminink. V l p s ia leidausi Ilinšar, ten jau lauk darbininkai. Paruoš me talpas žuvims s dyti, ta iau jas tiesiami brezentai buvo kiauri, ir aš persp - jau Breslavsk, kad s rymas ištek s — o tada žuvis bus sausa ir d l to gali trkti svorio. Jis liep nekreipti tai d mesio. Pri m iau iš sargo kr v druskos pagal likut, nes nei persverti, nei išmatuoti jos nebuvo manoma. Prasiid jo žvejyba. S dyti sek si. M s jurtoje sik r parduotuv, kur nusipirkdavom produkt norm. Prekiavo buv s baltagvardietis senukas Tatarnikovas. Iš maiš pasidariau užuolaid ir atsitveriau sau kambar l. Už užuolaidos stov jo Tatarnikovo lova, o už jos sitais iš Kazaj s atvyk s upolnomo enyj⁴⁵ (mes šifruodavom „upal namo enyj“⁴⁶) Beliajevas, kurio pareiga buvo sekti, kaip mes dirbam. galiotinis buvo jaunas, gražus vyras, mes j gerb m už tai, kad netrukd dirbti — apsiav s ilgaauliais amerikietiškais guminiiais batais, jis ramiausiai brai džiojo po tundr ir šaud ž sis. Jei nušaudavo, at j s prašydavo ištroškinti, bet dažniausiai prašydavo, kad iškep iau jam ger žuv. Kart, kai darbinink s darb išsineš visus peilius, paprašiau, kad jis paskolint savo peiliuk žuviai skusti. Paskolino, bet prigrasino, kad nenulauž iau. Atsargiai nuskutusi žuv, nor jau nupjauti galv, truput spustel jau peiliuk ir tas l žo. Kai pasakiau tai Beliajevui, jis susigrieb už galvos:

— Geriau jau man galv negu t peiliuk! ia gi trof jinis, vokiškas — fronte iš užmušto vokie io pa m iau.

„Mirusi j apvagin tojas!“ — pamaniau.

Vakare, kai visi suguldavom, aš pasakodavau k nors apie Lietuv, o Tatarnikovas apie revoliucij:

— Dauž, lauž, durniai, visk! Nesuprato, kad viskas jiems liks. Pats visk Petrograde ma iau.

⁴⁵ galiotinis.

⁴⁶ Pargriuvo sušlapintas.

— Tatarnikovai, raminkis, yra dar aisberg , papulsi — niekas nenuims, nebent tik balta meška atjosi,— persp davo Beliajevas.

Atvyko iš Jakutsko naujas direktorius žydas Eltermas. Pirmiausia nutar su kateriu apži r ti visus gaudymo ir s dymo barus. Atplauk su Ania Ciuvašova Ilinšar . Pri jo prie s dymo kubil o, ži ri pl duriuojanias dideles žuvis ir sako: „Kokios riebios žuvis! Net virš s rymo riebalai plaukioja!“ Man net karšta pasidar , žinojau, kad riebalai paviršiuoj atsiranda tik tada, kai žuvis ima gesti. Nepasteb jau! Technolog pasišauk mane ir sako:

— Kaip gerai, kad tas žydas n velnio nesupranta! Greit gelb kit žuvis!

Priduodant žuvis paaišk jo, kad tr ksta 5 ton , o druskos, kadangi netur jau normatyv , Aniai patarus, nurašiau 4 tonomis daugiau.

At jusi Kougastach , sutikau ašarojan i Manel .

— Ko verki?

— Man tr ksta 80 kilogram žuv ... Kas dabar bus?

— Teks užmok ti,— atsakiau.

— O kaip tau?

— Man tr ksta 5 ton !

Ta net išsižiojo:

— Ir juokiesi?!

— 5 ton aš negal jau suvalgyti, o tu 80 kilogram suvalgei, taigi teks mok ti,— juokavau.

Žinojau, jog visiems aišku, kad tuš ioje plikoje tundroje tiek žuv neparduosi ir nesuvalgysi. Be to, buvau persp jusi Breslavsk . Baigusios darb , visos trys su kateriu gr žome namo.

Rudens žvejojbai mane išsiunt Charachoj , visai prie Kaza j s. Ten žvejojo tik Kaza j s darbininkai m - g jai, žuv pagaudavo mažai, tod l vis s dymo brigad gr žino namo. Netrukus up užšalo, dirbti per jome kontor — v l braiž me korteles. Laisvalaikiu užsukdavau pas Jas nus. Tai buvo puiki šeima. Jas nas — aukštas, gražus vyras, laikinai dirbo planavimo skyriaus viršininuku, jo žmona Vitalija — darželio ved ja, tur jo jie du mielus vaiku ius. Kalb davom s su Jas nais apie Lietuv . Vaikai klausydavosi suaugusi j pasakojim , bet niekaip nepaj g suprasti, kur toji Lietuva T vyn . Matyt, jie man , kad Lietuva tokio tolumo kaip Romansyras ar Kaza j , nes jei ne vienas, tai kitas vis prašyda-

vo: „Aš jau ia nebenoriu, einam j Lietuv!“ Netur jo jie supratimo ir kas yra saldainiai ar medus, žinojo tik gabalin cukr , ir kai pirmuosiuose siuntiniuose kažkas gavo saldaini , vaikai j nevalg , išspjov , girdi, smirdi.

Naktys buvo ilgos, tamsios. Siaur s pašvaist s kylant upe tolyn nuo Ledinuotojo vandenyno tarytum blanko. Augmenija dar si turtingesn , dangus — blyškesnis. Jaunimui visai nebuvo kur d tis. Vasar , laivui atplaukus, visi mesdavo darbus ir b gdavo prie kranto žmoni pasiži r ti. Prisiži r j laisvus žmones, li dni slinkdavom atgal. Žiem Jurgis Masiulis, per pet persimet s savo „Hohner“, eidavo pas rusus išgertuves. Ten pats pavalgydavo, išgerdavo, dar ir namo kok k snel parsinešdavo, šis tas tekdavo ir Jas n bei Pankausk vaikams, kuriuos jis labai myl jo. Jurgis retai kada b davo visiškai blaivus, vis laik vis „linksmas“. Iš to nykumo, sumet savo cukraus normas, vir m „brašk“ ir mes. „Brašk“ — tai jau visiems gerai žinomas marmalas iš mieli , cukraus ir milt . Kad b t stipriau, d davom apyni arba jonažoli , kuri pristatydavo rusai. Vir m ir g r m. Kiekvien sekmadien . Vieni daugiau, kiti mažiau, bet g r visas jaunimas. Iš r traukdavom mokyklos sal n, kur aplink krosn iš geležini statini jau stov davo merginos. Aš dažniausiai šokdavau „Mirštan i gulb“ arba Bramso „Vengr šok“ — šokdavau per vis sal , tik garbanos plaikstydavosi... Kam jau kam, o plaukams susisukti visada rasdavau laiko. Mamos draug Rožyt Slapšien padovanojo man žnyples plaukams sukti. Ryt mama žadindavo mane visada anks iau, kartais net laikrod ty ia pavarydavo pirmyn, kad tik visk iau.

— J ruž le, jau be penki devynios! — švelniai paliesdavo mama.

Aš tik strykt iš lovos, puolu rengtis, o ji ramiai atsuka laikrod ir parodo ant krosnel s kaistan ias žnyples. Negal jau aš, „elegantiška panel“, eiti netvarkingais plaukais. Tas noras b ti elegantiška, matyt, iš prigimties. Turiu pridurti, kad tuo metu aš buvau jau pasipuošusi. Kailinukus, kuri pilvas buvo visiškai nutrintas, mama sutrumpino ir gražiai užlop . Nupirkom m lyn šimtasi - l , iš kailio liku i mama pasiuvo jai kapišon , kailiuku papuoš užsegim — štai ir antras drabužis. Iš frontininko mama nupirko milin , nudaž juodai ir pasiuvo palt be pamušalo. Pakor sen juod kat , nulupo kail , išdirbo su druska ir raugintomis avižin mis kruopomis...

„Kotikas“ iš jo neblogas — taigi užd jo iš jo ant to palto apykakl . O kai nustipo juodas kaimyn šuo, mama, išdirbusi jo kail , pasiuvo nauj apykakl , kišenes ir mov rankoms. Iš savo vilnonio m lyno maudymosi kostium lio pasidariau kepurait su ragiukais, šalik l ir pirštines. Blauzdži nas iš sen balt veltini , prid j s odos, pasiuvo dailias burkas. Iš amerikietišk maiš pasisiuvau dvi palaidinukes ir jas išsisiuvin jau: ant vienos du šokan ius elniukus, o tarp j monogram J. B., ant kitos — jakutuk ir jakuto, važiuojan io su narta, siluet . Si lus ardžiau iš skudur li , r minti tie siuvin jimai ir dabar puošia mano kambar .

rogutes sikink s, iš Kougastacho at jo Vaide, at - jo apiplyš s, alkanas ir be nieko, net dokumento netur - jo, net to m s vadinamojo „arklio bilieto“. Pab go iš kol kio ir nuo Saugumo viršininko Biriukovo, kuris tuo metu buvo Kougastache. Išsikviet s Vaid kontoron, Biriukovas pareišk — es jis, kaip kult ringas ir išsilavin s vaikas, tikriausiai suprant s, jog tarp lietuvi yra ir nesusiprat li , yra ir kenk j , kurie nori padaryti Taryb valdžiai žalos, tod l jis tur s pad ti tokius nepatinkimus elementus išaiškinti. Jau kart pabuv s kal jime, brolis nebenor jo ten gr žti, bet savus žmones išdavinti, b ti tokiu niekšu — niekada! Patyl j s jis puptel jo ir atsipraš sakydamas, jog jam pilv susuko — tur s išeiti. Taip ir išmov , palik s savo dokument . Zakarevi ien — Genut s mama — m gino išprašyti iš Biriukovo Vaidevuo pažym jim , bet nepavyko. O ia dar Banys atmuš nuo jo Genut ... Viskas susid jo vienon kr von, štai ir atkeliavo Vaide pas mus. Aš jau buvau gavusi talonus medžiagai. Svajojau pasisi ti kostium l , ta iau medžiag teko atiduoti nudriskusiam broliui. Žilvitien tuoj pasiuvo jam galif kelnes ir dvejus marškinius. Liko r - pestis d l pažym jimo. Bet ir ia viskas netrukus išsisprend : komendantas jakutas užsigeid kilimo, mama jam greitai nupieš , o kai jis paklaus , kiek mok ti, mama pasak , kad s nus pamet s pažym jim ir nebežin s, k daryti. Tas tik šyptel jo: „Tai ne b da, gausit“. Ir kit m nes atvažiav s Kr stus atvež Vaidei nauj pažym jim . Mama dar paklaus , ar labai bar si Biriukovas. „O aš jam nieko nesakiau — pakišau su kitais popieriais ir pasiraš “,— atsak komendantas. V l buvo galima ramiai gyventi. Mama iš jo Kaza j dirbti dramos b relio vadove. Likome Urtel je vienudu su Vaide. Lank si pas

mus jaunimas, g r , š liojo, žaisdavom vairiausiai žaidimus. Prie m s prilip s buvo ir pagyven s, kaip mums tada atrod , agronomas Grumbinas, kurio žmona — mano seneli kaimyn mokytoja Pašilyt — gimd liginin je, kai mus ir j išvež . Art jo 1946-ieji metai. J sutikimui parašiau vodevil , ta iau partorgas Naumkinas neleido statyti, kadangi nebuvo cenz ros leidimo. Perskait s t trumpu lengvo turinio scenarij , jis pasak :

— Gerai, labai gerai! Ir juokinga! Bet be cenz ros negalima.

Naujesiems metams nutar m surengti karnaval su kauk mis. Skelbti nereik jo, beveik visas praprus s jaunimas k nors dirbo kontoroje. Žiem lauko darb buvo maža, tod l visi kas kaip išmanydami dar si kaukes. Aš nusprendžiau b ti raiteliu. Pasisiuvau rusiškus marškinius, pla ias kelnes ir juost , paskui abi su Jadze m - me si ti arkl iš 2 dali : viena tur jo b ti pritvirtinta prie kelni priekio, kita — prie užpakalio. M s jurtel je dažnai apsilankydavo šermuon liai. S di, b davo, atitvertame kambar lyje ir išgirsti virtuv je kažk iaukštelint. Tyliai pasiži ri—ogi ant stalo atsistoj s ant užpakalini kojy i šermuon lis. Po krosnimi per vien plyt (tikriausiai, ventiliacijai) buvo palikta skyl , kurioje jiems patikdavo tup ti. Tai aš prie tos skyl s maiš prid jau, o Vaide su pagaliu baid — ir pagavome du šermuon lius. Deja, nemok jome gerai išdirbti ir kailiukus sugadinome. Gavau talonus 3 metrams flanel s, visos mergait s siuvosi k nors, o aš išardžiau t p kuot melsv medžiag , prid jau balt si l ir kabliuku nusi mezgiau palaidinuk — vis ne tokia kaip kit !

Vien dien sužinojom, kad parduotuv je vyksta produkt perkainojimas. Ryt paaišk jo, kad duonos kepalas kainuoja 50 rubli . Viskas pabrango trigubai. Mažiausiai pabrango spiritas. Niekas d l to pabrangimo labai nesijaudino: visas buvo pagal korteles ir daugiau kaip norm vis tiek nenusipirksi, o atlyginimo net ir taip baisiai pabrangintiems produktams užteko, mudvi su mama po truput dar ir atid davom.

Kontoroje, baig braižyti korteles, rašydavome laiškus Lietuvon. Daugelis lietuvi prašydavo, kad lapelio kampe nupieš iau jakutuk . Mielai piešdavau, o paskui tas laiškas su „firmini“ ženklu keliaudavo Lietuv . Dažnai ateidavo Jurgis, atsis d s plep davo, nes užsibaigus navigacijai kateri staršinos dirbo remonto dirbtuv se —

remontavo katerius. Man teko garb ant katerio užd ti savo darbo trafaret „JANA“. Dar ir dabar turiu nuotrauk : aš s džiu ant to bolonderio. Planavimo skyriuje normuotoju dirbo Vladas Masiulis — Jurgio t vas. Tai buvo kult ringas, ramaus b do, geras ir labai gražus vyras, dirb s Vokietijoje Tilž s konsulu; jo žmona — baltgud Elena Ciudauskait , gimusi Varšuvoje, taip pat kult ringa moteris. Masiuliai laik labai graž , didel sibirietišk katin vardu Ulahanas (jakutiškai „ulachan tojon“ reiškia „didelis viršininkas“). Ulahanas s d davo Masiulienei ant peties ir murkdavo, nukarin s savo ilgaplaukes vilnas. Ta iau Ulahanas buvo senas ir nuo jo sklido nemalonus kvapas. Masiuliai jau gyveno name, pastatytaime iš r st . Jurgis su t vais kalb davo vis lyg juokais, man tai buvo labai neprasta ir nemaloniai nuteikdavo, nes atrod , kad jis negerbia savo t v . Masiulienė buvo ligota ir nebepaj gdavo kaip reikiant priži r ti nam , tod l pas juos vis dar buvo ut li : Mano mama, kai pas mus susirinkdavo mergai i , sakydavo: „Apie Jurg apsisukite, jis tikras kino artistas!“ Ta iau tas „artistas“ buvo ne mano skonio. Tada jis draugavo su Birute Kimeryte, net buvo jai pasipirš s, bet, kai toji išk l jam s lygas — negerti degtin s ir nesižvalgyti kitas, Jurgis nusispyjov ir daugiau ten nebesilank .

Prieš pat Naujuosius Metus at jo profs jungos pirmininkas pilvotasis Gild ir m prašyti, kad surengi iau naujametin vakar . Aš pasakiau, kad partorgas neleidžia statyti savos k rybos veikaliuko. Jis tik rankomis sumosavo: „Leidžia, leidžia! Sak , tegu stato, k tik nori— kad tik linksma b t !“ Nutariau savo vodevil vaidinti su broliu, o jis nor jo, kad suflere b t Birut Kimeryt . Birut sutiko. Rybzavodo profs junga karnavalo nugal tojams pažad jo tris premijas— 100, 75 ir 50 rubli . Komisijoje buvo Naumkinas ir žuv s dymo meistr Tamara Matiunina. Kai sal je visi jau susirinko ir reik jo prad ti vodevil , pasigedau savo partnerio Vaid s. Kažkas pasak , kad jis pas Birut „brašk “ geria. Nusiun iau mokinuk j pašaukti. Pati jau buvau nusigrimavusi ir apsirengusi. Netrukus jie at jo ir vaidinimas prasid jo. Kai baig me, sal griausmingai plojo, vodevilis labai patiko.

scen užlipo Manel s d d su armonika. Paprašiau j pagroti tik vien šok , o po to — marš . Pati, nul kus mokyklos sand liukan, skubiai apsirengiau raitelio kos-

tium . Kai pasigirdo maršas, aš plačiau atidariau duris ir su kauke stojau salone. Sužvengusi pasileidau pasišokinėti ant dambrės. Publika mums ploti, švilpti, girti, mums užsiti ant mano žirgo, aš kyriausiems aičiau botagu kojais... Kai visos kaukės buvo apžirtos, Naumkinas atsistojo ir pasakė :

— Pirmas—100 rublių — prizas teikiamas raiteliui. Raiteli, nusiimk kaukę !

Kai nusiimiau kaukę, visi aiktelėjo, mat aš iš tikrųjų buvau labiau panašus į Taras Bulbą negu į jauną mergaitę. Šiaip ar taip, bet užsidirbau pinigų 2 kepalukams duonos! Atėjo 12 valanda. Klube sutikome Naujuosius. Tai buvo linksmi Naujieji Metai, ramūs, be karo, su viltimis.

Mama grįžo iš Kazanės ir daugiau nebejo. Dėl vitamino C trūkumo niekaip negalėjome veikti skorbuto. Jis jau nebekankino taip baisiai kaip Kougastache, bet žmonės vis dar vaikštodavo apsuode. Kartą parėjau namo, žiūrėjau — prie staliuko iš vienos pusės sėdėjo mama ir atsiramusi rankos snaudžia, iš kitos pusės—Vladas Masiulis, irgi snurduodamas knapsi.

— Maloniai laik leidžiate? — pasakiau, ir jie nubudsmagiai pasijuokė .

Gavau laišką iš Algio Klemkos sesers, kad Algis mirė 1943 metais, atsiuntė ir nuotrauką. Ilgai verkiau savo jaunystės draugą.

Vaide sigijodavome du šunis: vieną juodą, jau suaugusį, vardu Ogoniokas, kitą — dar mažą, kur pavadinome Faustu. Planavome, kai mažasis pagaus, kinkyti roges ir malkas žiemai prisivežti. Turėjome nedidelius nuosavus tinklus ir kai kada pasigaudavome žuvį ir saulę, ir šunims. Mūsų jurtelė buvo paskutinė, tad nelabai bijojome žuvų gaudymo kontrolieriaus, nes jis tingėjo davė toliau paėjti, tikrindavo tik žvejus profesionalus. Krestus atvažiavo naujas prekybos punktas viršininkas su žmona Tonia. Tonia buvo graži, labai lietuviškos išvaizdos: akys didelės, mėlynos, plaukai šviesūs, supinti ilgais storais kasais, švelni veido bruožai. Tai jau vos ji išsižiodavo, iš dailios burnelės kaip gyvatės išdavo tokie žodeliai, kad galėdavo net rašyti. Dirbo ji buhalterijoje, jos etatas vadinosi „buhalter materialno oddela“, tai jau visi ją vadino „buhalterom oddela matov“. Nutariau Toni perauklėti. Eidavau pas ją namus ir pasakodavau gražius lyriškus filmus, perskaitytas knygas. Ji atidžiai klausėsi. Aš sakydavau, kad

tokiai gražiai ir švelniai moteriai netinka taip keiktis. Ji teisinosi, kad jį kalbėjimo draugas sugadinusios. Kviesdavosi ji mane vos ne kiekvieną vakarą, paruošdavo kėlus nors skanesnio už kitus. Man pradėjo asistuoti lenkas iš Leningrado Slavka Horbavskis. Man jis patiko. Anksčiau, kaip Jurgis pasakojo, jis buvo rybzavodžio tiekimo skyriaus viršininkas. Taigi kartais, kai reikėjo gauti kažkokius deficitinius detalius, jis nuvežė Verchojanskų žuvų ir klijus. Jis aiškinosi, kad tas žuvis jam direktorius davė, bet direktorius išsigynė, ir Slavka pasodino 2 metams už žuvis vogimą. Grįžęs dabar Slavka prastai apsirėngęs, tai merginos, kuri anksčiau jis negalėjo atsiginti, dabar nebenergo jo draugauti. Man Slavka patiko dėl to, kad buvo labai malonus, mandagus, buvęs iudavo rankas. Tuo savo lūpšnumu ir pavirgumu mane. Jam pasipiršęs, vos vos neištekėjau — bet mama su Verute pakalbėjusi, sakė, jei aš dar su juo susitikinysiu, tai paprašys Vaidą, viešai numaus kelnaites ir krusuodegus... Išsigandau tų grasinimų ir nutraukiau su juo ryšius. Kartais dėjau pas Jurgį ant lovos patamsyje, nes jo tvas virtuvėje su lempa kažką dirbo, ir atėjo girtas Slavka. Mane Jurgis stumtelėjo lovon ir užklojo antklode, o pats pradėjo Slavkai apie merginas klausinėti. Slavka pasakojo vyriškai, nenujausdamas, kad aš viską girdžiu... Tvas virtuvėje kikenė, kol jam pagailo Slavkos, tada nešė lempą. Aš atsisėdau. Pamatys mane, Slavka puolė ant kelių ir atsiprašinėjo keiksnodamas Jurgį. Supratau, kad nebereikalo mama man kailio norėjo pėti.

Susirgo Masiulienė ir ji išvežė Kazą į ligoninę. Atsisveikindama ji pasakė:

— Vienintelis mano svajonė — mirti švarioje lovoje, kad utėlis netrukdyt...

Jos svajonė išsipildė. Namai ji negrįžo...

Nors dirbau šilumoje, bet kai kada užeidavo toks dantis skausmas, kad nebežinodavau, kur dantis. Sykį, kai dantis labai siskaudėjo, prisiminiau, kaip Manelė gyrėsi, jog jai dantis niekada neskauda, o jei pradeda skaudėti, tai jos babunai tuoj juos užkalbanti. Netikėjau aš tais burtais, taigi iau nebegalėjau kęsti tui naujam Manelė. Babunai pasisodino mane, padėjo pirštą ant skaudamo danties, kažką pašnibždėjo ir triskart pasitelė man burnon. Iš jos burnos išėjo tokia smarvė, kad net blogai pasidarė. Taip pakartojo 3 kartus, liepė eiti namo ir šiltai apsirėšęs pamiegoti. „Lengva tau sakyti „pamiegok!“ —

pamaniau,— aš jau dvi naktis negaliu užmigti!“ Ta iau jau einant namo skausmas atlgo. Užsukau pas Masiulius, papasakojau, iš kur einu, Jurgis su t v u m juoktis, girdi, išsilavinusi mergina, o tiki užkalbin jimais! Par jau namo, apsirišau šiltai galv ir... užmigau. Ryt — skausmo kaip neb ta!

Art jo Jurgin s. Iš seno juodos vilnos gabaliuko pasiuvau kapšiuk tabakui, išsiuvin jau, viduryje išpl šiau bangas su skrendan ia žuv dra ir padovanojau Jurgiui.

M s direktorius Eltermanas buvo geras, ramus ir gerbiantis lietuvius žydas. Ta iau žmon s taip g r , ypatie, kurie dirbo su kateriu, kad jis jau nebepaj g su jais susitvarkyti. Kart Eltermanas išsikviet Jurgio pavaduotoj erepanov ir sako:

— Draugas erepanovai, gird jau, jus kamuoja širdg la?

— Ne, direktoriau, jokios širdg los neturiu.

— Vadinasi, aš apsirikau — j s turite didel džiaugsm ?

— Tai kad ir džiaugsmo didelio n ra...

— Tai koki velni j s taip geriate?! Matyt, pinig neturite kur d ti! Pašaukite vyriausi j buhalter !

erepanovas atsived vyriausi j buhalter .

— erepanovui nemok kit n kapeikos premijos,— pasak direktorius.— Tuo j parašysiu sakym .

Ir savo pažad išpild . Taip Eltermanas privert darbinikus pagalvoti prieš keliant stikliuk .

Kart at jo Jurgis Gasi nas ir pasisak ketin s vesti Manel , klaus mano nuomon s. Aš pritariau. Šeima susik r .

Art jo laikas v l keliauti prie j ros — Kougastach . Aš gavau paskyrim bar , kur nuskendo Rimantas. Baisiai nenor jau ten, bet niekas mano nor nepais . S syk mes, trys gražuol s, nutar m jau ne p s ios eiti, o važiuoti. Jadz iš savo brolio Vlado pasiskolino valdišk šun Sarik , Manel pasi m savo šun Pušok , o aš — Ogoniok ir mažut Faust , nors pastarasis dar jokios komandos nesuprato. Pasikinkiusios šunis, susikrovusios savo mant nart , patrauk me Kougastachan. Keliauti buvo ir lengviau, ir linksmiau. V l jome upe. Saul smarčiai kaitino, ir vietomis jau iurleno upeliai. Vienoje vietoje pri jome pakrant , kur sniegas buvo nutirp s ir šuneliai roges tur jo tempti per žvyr . Netrukus pasiek me upel , kur jau sruveno melsvas švarus vanduo. Dav me

šunims komand „pirmyn“, ta iau tik Šarikas žinojo, kad tai upelis, likusieji bijojo vandens ir m s komandos neklaus . Jadz pri jusi spyr Šarikui, tas smarkiai tr ktel jo, juo pasek kiti šuneliai ir, perbrid upel , jie pasileido kaln . Mes irgi perbridome upel , ta iau šun jau nebuvo matyti, tik saul je spindin iame sniege liko aiškiai sir žusios m s rogi pavaž žym s. Jos ved skersai up , paskui stat krant . Pamažu slinkome tomis v - ž mis. Pri jome jakut kapus. Tai toks supiltas kalniukas, o ant jo kaip stogai sukrauti r stai: kuo didesnis tas stogas, tuo didesnis viršininkas ten guli. Ant karteli kabojo tušti lopšiai — mirusius vaikelius ir j kaulelius jau seniai paukš iai ir žv rys buvo išstamp . V ž s jo tarp dviej stambi kap ir nusileidusios pakaln n dingo horizonte. Atsis dome ant kapo r st pails ti. Manel pravirko: „Ten mano naujieji batai ir maisto kortel s...“ Jadz pasak : „S n vis tiek nepagausim. Aš niekur iš ia neisiu...“ Ji liko s d ti ant pilkapio, o mudvi su Manele patrauk me tolyn šaukdamos „Pušok, Pušok! Ogoniok! Faustai! Šarik!“ Staiga pasteb jau kažkok kils iojant juod tašk . Tai m s balsus išgird s šokin jo Faustas. Bijojom, kad, mums priart jus, šunys neprad t b gti toliau, nutrauk savo poils . Art jome prie j lemendamos kuo maloniausius žodžius, kad tik jie nepalikt m s be daikt . Laimei, šunys niekur nesiruoš b gti. Tik Šarikas, pamat s kurapk , met si šonan, nutrauk virv , kuria buvo kinkytas, ir nul k paskui savo grob . Šoktel jo iš paskos ir kiti, bet apvert nart , kurios šoniniai stulpeliai, jungiantys pavažas ir viršutin r m , specialiai paliekami išlind kokia 10 centimetr , ir, apvertus nart , jie pasidaro kaip stabdžiai. Netik tai patys pasidar stabdžius, šunys sugul ir ils josi. Atvert m nart ir pasukom atgal savo pramintu keliu. Šarikas vis lakst , mes j viliojom, bet jis buvo gudrus ir ne taip lengva buvo j pagauti. Gudresn s buvome ir mes — pasi m m virv ir vien jos gal pririšom prie nartos, o kitu apsijuosdavom kuri nors iš m s . Pagaliau Šarikas sustojo, atsisuko ir ži r jo mus, tarytum galvodamas — ar duotis kinkomam, ar ne? Jo pakinktai trikampiui vilkosi žeme, nieko negalvodamas, Šarikas ženg užpakaline koja ir stat j virvi kilp . Dezertyras buvo sugautas. Privažiavome pilkap , kur, atsir musi r stus, s d jo Jadz . Keliavome toliau. Viena iš paskos vis eidavo prisirišusi, tai buvo net geriau, nes, tempdami nart , šuneliai temp

ir vien žuv s dymo meistr . Atvykusios Kougastach , prisistat me Bo kariovui ir nu jome ils tis. Aš — pas Gir-
dus. Tur jom, kaip visada, 3 dienas poilsio.

Pails jusios išvykome savo barus. Man nepaprastai skaud jo dant , taip skaud jo, kad gyventi buvo nemiola, tod l susiraukusi davin jau pastabas. Darbininkai niurn jo: „Atsiunt tikr ragan , gero žodžio neišgirsi!“ Kent ti daugiau nebegal jau. Perbridau lediniu vandeniu atšak drabužius ant galvos prisirišusi ir nu jau priplaukon pas gydytoj , tiksliau pasakius,— pas fel er , kuris atliko vis specialybi gydytoj funkcijas, netur damas nei medikament , nei instrument . Paprašiau, kad išraut dant , nes išseisiu iš proto.

— Bet aš nieko neturiu — nei kuo užmarinti, nei kuo traukti! — pasak jis.

— Kad ir su laužtuvu, aš pakent siu! — maldavau.

Fel eris pa m plokš iareples, d jo puodan ir m virinti. Pavirin s kok pusvaland , atšald , dar patryn spiritu, užpyl spirito ir ant danties... gr do reples burnon, sugrieb s dant m judinti visas puses ir pagaliau ištrauk . Pajutau, kad šlampa kelnait s. Bet skaudam danties nebebuvo. Lengviau atsidusau. Liep par jus dar šiltai apsirišus pagul ti. V l perbridau atšak , dabar jau jutau deginant vandens šaltum . Gr žusi lindau palapin n ir apsim turiavusi antklode užmigau. Atsibudau — net akyse šviesu. Iš jau iš palapin s — ir tik dabar pama iau kitoje up s pus je Vaidevu io pastatyt kryži . Štai beveik ir susitikome su Rimu iu. V l atsiv r netekties žaizdos. Bet žuv buvo daug, netur jau laiko n galvoti, maiš si dienos su naktimis, nuvargusi kridavau patalan, rodos, vos užsn stu, o žvejai jau šaukia: „Rybu prinimai!“ Kadangi baras buvo nedidelis, dirbau ir pri m ja, ir s dymo meistre. Darbininkai buvo linksmi, geri žmon s — Kougastacho suomiai, vokie iai ir rusai iš priplaukos. Jie man s jau nebevadino ragana. Žuvys baig si. Gr žom Kr stus. Kol sutvarkiau visus dokumentus, at jo ir rudens žvejyba. Mane išsiunt Arijan — gal kokie 4 kilometrai nuo Kaza j s. Pusiasalyje, kur nebuvo nei kr melio, nei medelio, nei žolyt s — vien dumb-
las, m me ruoštis priimti ir s dyti žuvis. Darbininkai pastat s dymo talpas, sukal rodykl , surideno statines su druska, o iš tuš i statini ir lent padar tok kaip pontonin liept , kad žvejams b t patogų priplaukti su žuvimis.

— Na, J rate, tavo baras kaip saldainiukas,— atvažiav s patikrinti pasak Breslavskis.

Paprašiau, kad palikt mums valt .

— Ar uogauti kiton pus n plauksite? Nepaliksiu!

Likome mes keturios: aš, pri m ja ir meistr , ir 3 žu- v dorotojos — Lietuvos lenk Vanda Vasiliauskien , kaip mes vadinom Vasilevska, ir dvi verbuotos jaunos rusik s iš vaik nam . Gyvenom palapin je, kurioje buvo sukalti gultai, o kitoje palapin je buvo žuv s dymo „cechas“.

Vanda iš išvaizdos buvo labai panaši aktor Ra- nevskaj . Kaune ji tur jo r kal kiosk prie Operos ir baleto teatro. Tai buvo tiesiog didel drabuži spinta, kurioje stov jo maža k dut , miniati rinis staliukas, o ant lentyn li buvo išd styti papiros ir cigare i pake- liai. Kai ji pamat mano mam , labai apsidžiaug ir su- d jusi kaip maldai rankas pasak :

— Ponia Bi i niene, ir jus, vargš , išvež ! Mane tai už prekyb r kalais, bet jus už k ?

Mama ramiai pasak jos nepaž stanti.

— Kaip j s man s nepaž state?! Aš gi prie teatro r - kalais prekiavau, j s pas mane pirkdavote „Arom “ ir „Regat “!

Vasilevska gal ir buvo svarbu, kas pas j perka pa- pirusus, bet mamai visai ner p jo, kas juos parduoda... Vasilevska buvo gera, bet kvaila moteris, ji neužsi iaup- dama pasakodavo, kaip gerai Lietuvoje gyvenusi, kaip koš virdavusi viename svieste, be vandens, kaip valgy- davusi tik ananasus ir bananus, gerdavusi tik punšus... Labai niežt jo liežuv prid ti, kad ir or ji ne gadindavusi, o taisydavusi...

Našlait s rusik s irgi buvo geros mergait s, tik bai- siai keikdavosi ir dainuodavo tokias nešvankias iastuš- kas, kad net klausyti buvo g da. Tur jau nusipirkusi gi- tar , merginos mok jo skambinti. Aš tuoj suk riau dai- nel apie m s gyvenim palapin je.

Žvejai atplaukdavo iš Kaza j s, daugiausia jakutai. Jie mok mus jakutišk daineli . Išmokom jakutiškai suskai iuoti iki dešimties, bet labiausiai prigijo nusiste- b jimo žodelis „oksie“, vietoj lietuviško „oho“, visi sa- kydavom „oksie“. Atvažiuodavo ir pats Biriukovas.

Žvejyba baig si, mergait s išvažiavo, likom tik mud- vi su Vanda, statines sukrautos žuvy, druska bei in- ventorius. Visai nebuvo k veikti, vanduo nusl go, sm - lio plotai padid jo, tik už kokio puskilometro lyg ežeras

telkšojo dubimas. Netrukus vanduo jame užšalo. Sala buvo tarsi visai negyvenama, niekas pro šalį nei praedavo, nei pravažiudavo. Lauk m katerio su barža, kuris tur jo išvežti mus su visu kroviniu Krestus. Vis žvalgydavom s Kaza j s pus n.

Pabudusios vien ryt pamat m, kad vanduo per naktį taip pakilo, jog ežero su aplink esan ia žeme neb ra. Vanduo vis kilo. M s pusiasalis jau virto sala, ir krant išeiti nebegal jome. Pamat me valtele plaukian ius jakutus, šaukiau, kad pranešt vadovybei, jog mus semia. Ta iau n vienas iš j nepak l galvos. Matyt, paman , kad mes „niu ia“, t. y. rusai, o rusams jie nebuvo link pad ti. Supratom, kad Janos aukštupyje prasid jo rudens liet s — kas žino, kiek jie užtruks — vanduo jau prad jo nešti medžius, kelmus, šakas. Kaip dabar reik t valtel s! Palapin m semti. Išbridusios laukan, ant s dymo talp užd jom lentas, o ant j užritom statines su žuvimis ir druska. Srov išvert m s rodykl , iš po liepto išneš statines, pats lieptas vos laik si ant vienos virv s. Vanduo vis kilo. Gr žusios palapin n užk l m ant gult suolus, atsineš m iš kitos palapin s krosnel ir užd jom j ant m sišk s. Skald m suolus ir k renom. Vanduo jau s m gultus. Ugnis dar k renosi, bet pirm j krosnel jau baig apsemti. Ir štai atklydusi banga užpyl paskutin liepsnel . Palapin je pasidar visai tamsu ir šalta. Jau šlapo m s vatin s keln s. Vanduo nuo k no šiek tiek apšildavo, s d jom nejud damos, kad kuo mažiau patekt naujo, šalto vandens. m temti. Staiga išgirdom katerio stuksenim , žmoni balsus.

— Ar yra kas gyvas? — pažinom erepanovo bals .

— Yra! Yra! — šauk m kiek paj gdamos.

Kateris priplauk kiek gal damas ar iau. Išmet trap , ant baržos denio pasirod mamos draug Rožyt Slapšien . Beveik sustingusias perved mudvi erepanovas barž . Kubrike buvo karšta. Mus paguld ir m girdyti karštu vandeniu su spiritu. Pamažu nustojo kr t s drėbulys, mudvi užmigom. Miegojom kietai ir ilgai.

Pasiek Krestus, prie pat kranto priplaukti negal jome, nes pakrant jau buvo užtrauk s ledukas. Teko laukti ryto. Paprašiau Rožyt s, kad mano nuotykiu nepasakot mamai. Ryt mus pažadino technolog Ania iuvašova ir kartu at jusi kadr skyriaus darbuotoja Zina Koreneva. Kai reik jo nusileisti nuo gult , man baisiai suskaudo koj . Pasirodo, buvo labai sutin s kair s kojos

kelis, paeiti negal jau. Medicinos darbuotojai su neštuvais parneš mane namo. Išgul jau vis m nes. Pasveikusi kontoroje braižiau korteles ir pad davau s skaitininkams.

Su technologe iuvašova nu jau pas Elterman ir papasakojau, iš kur mano bare toks didelis druskos tr kumas. Jis liep iuvašovai parašyti paaiškinim. Ta iau Ania to padaryti nesp jo — važiuodama šun kinkiniu peršalo, susirgo plau i uždegimu ir Romansyre ant Verut s rank mir. Papuoš m kuo gal damos savo technolog. Mama iš gulbi plunksn padar g les, mes pasiuvom iš paklod s suknel. Gaila, labai gaila buvo An s. Taip ir palaidojom j Krestuose. Na, o mano druskos tr kumas vis dar buvo nenurašytas.

Art jo Spalio revoliucijos švent s. Naumkinas pasikviet mane su mama ir papraš nupiešti Stalino portret. Didel — žmogaus didumo, bet tik iki pus s. Mama aiškino, kad mes portret nepiešiame. Ta iau Naumkinas jau reikalavo. K darysi — pasi m m laikrašt su Stalino portretu ir prad jom kopijuoti. Portretas iš jo geras. Pad jom j planavimo skyriuje, kol atvažiuos Saugumo viršininkas Biriukovas priimti m s darbo. Kai Biriukovas atvažiavo, ištrauk me iš už spintos portret, bet — o siaube! — jis buvo prapl štas ties paiais medaliais ir ordinais, kr tin je didžiul skyl ... Matyt, valytoja taip neatsargiai pasidarbavo.

— Posažu, zasužu! — šauk siut s Biriukovas.— Eto izdevatelstvo!

Ta iau Naumkinas, pasišauk s j koridoriun, kažk aiškino, o mudvi prapliupom verkti. At j s Naumkinas pasak, kad per nakt turim nupiešti kit, jei nenorim keliauti lager. Vis nakt dirbom, g dži jau tur jom, tod l ryt portretas buvo baigtas. Sen j pa ios sukarpm ir sudeginom.

Gavom laišk iš Lietuvos — iš d d s Antano. Jis raš, kad gr ž s Utenos apskrities gydytojas, kuris lageryje buv s su mano t veliu Vytautu Bi i nu, ir praneš s, kad t velis mir 1945 metais. Jis pasakojo, kad t velis išdeginavo lentut je kiekvieno lageryje mirusio lietuvio pavard, vard, t vo vard, gimimo viet, dat ir kokias pareigas jis jo Lietuvoje. T lentut pad davo mirusiajam po galva, kad artimieji gal t nors kaulelius surasti, kai pasikeis laikai ir bus galima parsivežti Lietuvon palaikus. Deja, kai mir t velis, nebuvo kam net lentu-

t s išdeginti. Gav ši žini, jau nebeverk m, nes min-tyse jau seniai buvom j palaidoj ... Koks žmogus bu-vo mano t velis, su kuo jis bendravo ir ko siek? Kaip savo prisiminimuose raš režisierius Antanas Sutkus, jis buvo ypatingos prigimties žmogus. Nepaprastai s ži-ningas, pamaldus, talentingas ir darbštus. Aš j prisime- nu dažniausiai dirbant — piešiant paveikslus gamtoje. Be to, jis rašydavo, rašydavo mašin le, kaip sakoma, vie- nu pirštu, nes jo braižas buvo sunkiai išskaitomas, ma- šinink s nesiimdavo spausdinti. Jis buvo ir radijo pašto ved jas — pas mus pro laukuj dur ang tiesiai ant grind krisdavo korespondencija. Laiškai jo iš visos Lie- tuvos vairiausiai klausimais, b davo toki klausim, kad jis, atsimenu, skaitydavo ir kvatodavo... Jis raš mažo- sios scenos artistui Dolskiui lietuviškus žodžius dainoms. Ateidavo knygos su lapeliais: „Prašau pamin ti ir pa- recenzuoti“. Jis buvo gero b do, bet kartu ir griežtas — jo ir mamos žodžiai mums buvo šventi. Labai myl jo sa- vo motin. „Mama — tai švent“, — sakydavo jis, didžiau- sia švent namuose b davo Motinos diena. Kiekvien K - i vakar gr ždamas iš bažny ios atsivesdavo kok nors el- get — senel ar vaik, kur mama išprausdavo, perreng- davo, pamaitindavo, dažnai ir apnakvindavo. Taip ir mums buvo ugdoma savyb užjausti vargš. Buvo labai tvar- kingas. T velis buvo šeimos galva tikr ja to žodžio pras- me: niekada pirmi nes sdavom prie stalo, niekada niekas nedr so d tis maisto pirmas ar pasirinkti geresn k sn — taip buvom mokomi gerbti vyresn, gerbti t v ir motin. Ir kaip d stytojas jis skyr si iš kit. D st mums piešim Robertas Antinis — klas ždavo, d st Vytautas Kai- ri kštis— pyk s daužydavo delnu stal, o klas vis tiek ždavo. Kai klas ateidavo t velis, b davo tylu: paski- ria darb, pats atsis d s k nors pasakoja, visi klausosi išsižioj ... Jis išvert iš rus kalbos Kornejaus iukovs- kio pasak vaikams „Baltprausys“, o apie prastus t lai- k vert jus t velis raš: „Petras išvert vežim, o aš iš- ver iau eiles“. Jis raš scenarijus „Vilkolakio“ teatrui, bendradarbiavo su režisierium Sutkum. Kai 1956 metais mes gr žom namo ir už jom pas Antan Sutk, jis pa- sak: „Atleisk, Natalija, ir teatleidžia, amžin atils, Vy- tautas, taip jau susiklost, kad Vytautas pad jo galv toli nuo T vyn s, o jo laurai atiteko man... Nieko jau nepakeisi. Bet visi žinome, kad Vytautas daugiausia pa- dar „Vilkolakiui“. T velis ne tik raš scenarijus, bet ir

pats vaidindavo, piešdavo dekoracijas. Jis tur jo nepaprast humoro jausm (šiek tiek paveld jau ir aš), o „Vilkolakis” juk buvo satyros ir humoro teatras, traukdav s per dant an laik negeroves ir visoki pon ydas. Sutkus dažniausiai likdavo nuošaly, o t vas d l to teatro pykosi net su prezidentu Antanu Smetona. Pats per revoliucij vos nemir s badu, jis atjaut vargšus. T velis buvo labai patiklus ir d l to ne kart buvo lind s skolas. Savo l šomis suk r „Žvaigždikio“ teatr , kuris d l finansini sunkum neišsilaik . Buvo išrinktas Krikšioni demokrat frakcijos pirmojo — steigiamojo seimo nariu. Tas, kam pakilo ranka traukti tremiam j s - rašan mano t v , ko gera, nesuprato, kad, pasmerkdamas mir iai k rybini j g kupin talenting žmog , labai nusikalsta visai Lietuvai.

Laikas b go, vakarais aš vis dar eidavau aukl ti Toni . Kažkas jos sieloje, matyt, m busti. Klausydama mano pasakojim , kartais ji taip siverkdavo, kad negal davo liautis. Tada paimdavo butel degtin s, trenkdavo j ant stalo sakydama:

— Išgerkim, bl. .., kai kurie žmon s gyvena kaip pasakoje, o tu, bl..., skursti ia, vienintelis džiaugsmas pasigerti.

Palaikydavau jai kompanij . O kai Jurgis pamatydavo mus išg rusias, tuoj klausdavo — ar dar liko? Gr ždavom visi trys užbaigti. Jurgis prad jo vedžiotis mane visokias išgertuves. Gr žusi atsiguldavau prie mamos, žinojau, kad ji savo sulaužyta nosim nieko neužuodžia, ta iau Vaidevutis ne kart bar mane. Jei mama pasakydavo k nors bloga apie Jurg , aš supykdavau; prasi d jo gin ai su mama. Supratau, kad esu Jurgiui neabejinga.

Art jo 1947-ieji. Naumkinas v l praš parengti koki nors program . Nauj j Met karnavalui su Vaide inscenizavome por Maršako eil raš i pritariant muzikai. Groti buvo kam. Vienas žydas nuostabiai grojo smuiku. Benkut Prapuolenyt gerai skambino pianinu, o Jurgis, kaip sakiau, buvo akordeonistas. V l paskelb me Naujametin karnaval . Š kart ruošiausi kostium jau tik damasi premijos — vis priedas prie algos. Vaizdavau ragan su trobele ant vištos kojeli . Sumanymas pavyko— v l iškovojau pirm premij .

Art jo pavasaris. Man buvo pranešta, kad tur siu važiuoti su ekspedicija tirti, ar yra žuv Silache. Buvo nu-

matyta, kad ten dirbsiu ir žuv pri m ja, ir meistre, ir dar pardav ja. Ledams išplaukus, nedidel plokš iu dugnu barž susikrov m rakandus, produkt m nesiu ir pajud jom. Iš pradži kelion sek si gerai, ta iau kuo toliau plauk me, tuo dar si sekliu, kai kur net tekdavo stumti barž . Sustoj prie kranto, smeigdavome vandenyje pagaliuk ir aiškiai mat m, kaip senka vanduo. K - rendavom lauž , nes tarp aukšt krant nebuvo v jo ir uodai visai nedav gyventi. Galiausiai vyrai nutar , kad reikia gr žti, kol dar ne v lu, nes kai vanduo dar labiau nuseks, strigsime ia ilgam. Savo atsakomybe išdalijau be korteli cukr ir tabak . Pinigus surinkau. Palengva atsiyr me Krestus. Kadangi žvejyba buvo jau pus ju-si, man s niekur nebesiunt . Mam vos bepažinau — veidas ištin s, nusiminusi.

— Ar dant skauda? — paklausiau.

Mama papasakojo, kad j išsikviet Kaza j Biriukovas ir liep šnipin ti lietuvius. Kai mama griežtai atsisak , Biriukovas dauž jos galv stal ir r k :

— Tu pati ia pastipsi, tavo vaikai ia gal gaus! Aš apie tave parašysiu, tavo vyr sušaudys!

— Mano vyras jau pražudytas,— pasak mama.

Pagaliau j paleido namo.

Atplauk garlaisvis, ir mes, s dymo meistr s, nub gome sutikti nauj j technolog . Ant baržos su keliais mediniais lagaminais stov jo aukšta, liesa, kažko išsigandusi mergait . Mes prib gome ir paklaus me:

— Ar j s b sit naujoji technolog Choroševa?

— Taip, tai aš.

— Tai eime! — ir pa m m jos lagaminus.

— O kur tie tremtiniai? — paklaus ji užsikirs dama.

— Mes! — atsak me choru.

Mergina sustojo.

— J s?! Dieve mano, o aš taip bijojau! Visi mane g sdino, sak , tie tremtiniai — tai banditai ir fašistai, tu tarp j praž si...

Eltermanas paleido visus žydus — susitar su Saugumo viršininku, ir tie išvažiavo. Žydait Asia bijojo, kad nebus kam j pakeisti, bet Jas nas pasi l t darb man. Tas darbas — tvarkyti žuv gaudymo statistinius duomenis. T reikal aš visai neišmaniau, ta iau Asia žad jo pamokyti. Sutikau. Iš pradži buvo sunku, paskui prad jau susivokti kas ir kaip.

Taip pakliuvau „inteligent“ sluoksn. S d jau sau kontoroje nebegalvodama, kas bus rytoj. Ir štai kart buvau pakviesta valdžios susirinkim. Pirm syk išgirdau, kaip vietiniai valdininkai barasi, k jie svarsto. Vienas iš viršinink prikišo Eltermanui, kad tas važin ja prie j ros ne nauj žvejybos punkt ieškoti, o gainioja kater medžiodamas ž sis ar gulbes. Tame susirinkime buvo ir iš Kaza j s atvyk s Ust Jansko rajono vykdomojo komiteto pirmininkas Sosinas — teikin jo medalius. Kai išgirdau savo pavard, mane lyg perk nas trenk. Pašokau ir nu jau prie stalo. Senukas, malonus mažutis jakutis Sosinas, išties man rank ir pasak, kad aš apdovanojama medaliu „Už šaun darb 1941 — 1945 met Didžiajame T vyn s kare“. Man suspaud gerkl, susijaudinau, kad net ašaros nuried jo skruostais. Tai buvo 1947 met liepos m nes.

Tuo metu mama prad jo dirbti vaik darželio ved ja, aš jai pagelb davau sudaryti valgiaraš ius ir apskaiiuoti maisto išlaidas kiekvienai dienai. Darželis buvo sik r s viename standartinio medinio namo kambaryje. Žaisl nebuvo, knygu i irgi — net elementorius buvo mano pieštas, paveiksliuk vaikai taip pat nebuvo mat joki, išskyrus Lenino ir Stalino portretus. Mama — ji buvo ir aukl toja — mok vaiku ius atskirti, kuris iš j Leninas, kuris Stalinas. Kart atvažiavo komisija iš rajono švietimo skyriaus. Iš vieno komisijos nario kišen s buvo išlind s žurnalo „Krokodil“ kraštas, vaikai, nemat knygu i, ties rankutes, nor dami paži r ti, kas ten. Tikrintojas ištrauk žurnal, ant kurio viršelio buvo karikat ra: li tas puola riuk. Vaiku iai smalsiai ži r jo t paveiksliuk. Tikrintojas bakstel jo pirštu li t ir paklaus:

— Na, vaiku iai, kas ia nupiešta?

Visi kaip vienas m šaukti: „Stalin! Stalin!“ Mama vos nenumir iš išg s io. Susitvardžiusi paaiškino, kad vaikai, išskyrus tuos du portretus, joki paveiksliuk n ra mat. Tikrintojai buvo pador s jakutai ir mamos už tai nenubaud.

Algirdas Masiulis ved Vid Indri nait, gyvenusi Kaza j je su dviem broliais, Janušas Kaulakis susituok su Gene Lukošaityte, Vladas Kaziela ved sulenk jusi ir jau senstel jusi Jankauskait, Danut Kubili t ištek jo už Vitalio Lukošai io... Na, o aš... prad jau bijoti senmergyst s. Ir v l art jo Naujieji — jau 1948-ieji. B go

metai, panaš s kaip rožan iaus karoliukai, beprasmiški, nuobod s. Vakarais atsiguldavau ir apnikdavo skaudžios mintys. Ar tam mes išvydom pasaul ? Kad rašin tume kvailius popiergalius, braižytume korteles?! Ar tam mok m s?! O t velis! Dirbo, steng si, dar visk , kad Lietuva kilt iš griuv si , rinko smuikelius ir kit liaudies men , važin jo po Lietuv su fotografu Žibu, su jaunu dailininku Andrijausku—kad tik než t tai, kas vertinga, kad likt vaikams, atei iai... O dabar štai jo kaulėliai ilsisi Uralo kalnuose... Kam leista taip ty iotis iš žmoni ? Ir imdavau drauge su kitais gerti t nelaiming „brašk “. Tada niekas tau ner pi, nieko nebijai. Girta kart net šuns b d pataikiau. Na ir kas? Bent prisijuok jaunimas! Vienintelis stabdys buvo tai, kad aš lietuv ir negaliu išniekinti to vardo.

Gruodžio 15- j išgirdome sodr Levitano bals : „D - mesio, d mesio! Dirba visos Taryb S jungos radijo stotys. Perduodame informacijos biuro pranešim : nuo gruodžio penkioliktosios panaikinama korteli sistema, pradedama pinig reforma ir preki nukainojimas vidutiniškai 10 procent !“ ia tai bent dovana Naujiesiems Metams! Visi džiaug si, kad kainas sumažins 10 procent , pamirš , kad 1946-aisiais jos buvo padidintos triskart. Karnavalo jau nebereng m. Aptingom. Švent m vaikšiodami iš jurtos jurt — gal duos kas išgerti.

Jurgis prad jo lankytis pas Ank Ližin , kurios vyras Dmitrijus Krepkich buvo kal jime, o vaikas internate.

Jadz vis re iau pas mane užeidavo, ji man pasisak , kad simyl jo Jurg . Užsukau kart pas Masiulius, ži riu, s di Jadz ir t vas, o už sienos, pas Ank , Jurgio balsas gird ti.

— Jadze, ko tu ia s di? — klausiu.

— Jurgio laukiu, jis iš jo tualetan...

— Argi negirdi — jis pas Ank !

T vas tyli, nieko nesako.

Pasitaikius progai, aš papriekaištavau Jurgiui, kam Jadz už nosies vedžioja.

— Aš jos nevedžioju, aš specialiai iš jau pas Ank ! Gal ji kvaila, jei nemato, kad man nereikalinga.

Papasakojau visa tai Jadzei.

— Kam tu taip žeminiesi! Jis gi nevertas tavo meil s, toks mergišius! — aukl jau draug .

Jadz sutiko. Po kurio laiko pasipraš Eltermano, kad leist jai gr žti dirbti ir nuolat gyventi atgal Kougasta-

ch . Išvažiavo Jadz ir ištek jo ten už prekybos punkto ved jo Petkos — rudaplaukio, menku io, kuris nuolat traškindavo savo piršt s narius. Gal iš piktumo d l Jurgio...

O kontoroje pasklido žinia, kad iš Verchojansko kal jimo gr žta Ankos vyras Dmitrijus. Ta skubiai parl k namo, nes po kasdienini girtuokliavim namai buvo apversti aukštyn kojomis. Ta iau Dmitrijus, kur iš Kaza j s kateriu atvež Jurgis, matyt, jau žinojo, kas ia d josi: tiesiai iš katerio, neužsuk s namo, nu jo pas Elterman ir liep tuojau pat paruošti žmonai atsiskaitymo lap . Kai An gr žo kontoron, atsiskaitymas buvo paruoštas. Dmitrijus liep tuojau pat pasiimti pinigų, susikrauti daiktus, pasiimti iš internato vaik — ir kater . Užb gusi kontoron atsisveikinti, Anka man šnibžtel jo: „Rašysiu Jurgiui tavo adresu. Perduok jam!“ Iki j rinio laivo juos v l vež Jurgis. Gr žtant j suriet radikulitas, namo parneš neštuvais.

Guli Jurgis, pajud ti negali. T vas gr žta iš darbo, pavalgo ir skuba kontoron papki perrišin ti. Pabeldžia Jurgis sienon, nueinu.

— J rate, ar negali man bli do pakišti?

Suprantu, kaip jam sunku prašyti man s tokios paslaugos. O k padarysi, už sienos persikraust Gasi nienn su dukra, negi j prašysi? Atsargiai pakišu duben , paskui visk sutvarkau — visai kaip gailestingoji sesel . Tik ut l s neduoda gyventi, prisirenku j , nueinu darb , ken iu — krapštytis g da, tik gr žus surengiu joms medžiokl . Bet negi d l to paliksi draug nelaim je?! Jurgis taip prato — vos sp ju gr žusi namo pavalgyti, jis jau ir beldžia sienon. Pasiimu darbel , dažniausiai mezgim , ir einu pas savo ligon . S dim, šneku iuojam s. Jurgis po truput tais si, žmon ms patarus, pasi musi lygintuv , per skepetait lygindavau jam str nas. Jau gal davo atsis sti ir groti akordeonu, mokydavo mane. Ateinu, pagroju, paskui mezgu, išverdu valgyti, žuv nuvalau, nes Jurgio t vas skund si labai nem gst s doroti žuv . Kart Vaide prav r Masiuli duris ir riktel jo:

— Gana ut les rankioti, marš namo!

Ta iau buvau 24 met ir nelabai kreipiau d mes brolio pamokymus. Nebeklausiau net mamos, miau atsisikalbin ti, ko anks iau niekada neb davo. Jurgis jau prad jo prisilaikydamas vaikš ioti. Ateidavo kontoron. Art jo Spalio revoliucijos švent s. erepanovas nutar oficialiai paskelbti, kad Ženka Artiuchovskaja, kuri dirbo

paštininke vietoj išvažiavusios Rozos, yra jo žmona, ir surengti vestuves. Mes su Jurgiu savo cukr jau buvome pavert „braške“ pas vokiet Reich ir ten baliavojome. Paskui už jom pas Cerepanov . Užsuko ten ir pats Eltermanas.

— Isai Moisejevi iau, ia vestuv s! — šauk erepanovas.— Atsp kit kieno?

Eltermanas atsistojo ir pasak :

— Mergina, su kuria aš susidaušiu, bus jaunoji, o vyrukas— jaunikis,— ir pri j s prie man s stuktel jo puodukui, paskui susidauž su Jurgiu.

Visi m juoktis. Niekas nesitik jo toki vedyb . Gr žome t sti išgertuvi pas Reich . Ten ir sugriuvome miegoti kas kur. Ryt atsik liau jau gerokai prašvitus, lauke siaut p ga. Jurgis tamp akordeon , aš stov jau prie krosnies ir ži r jau pro lang . Staiga pama iau mam , klampojan i tikriausiai iš Jadz s. Suspaud šird — kaip aš nusiritau: namie nenakvojau, mama turi ieškoti dukters palaid n s! Iki šiol visada parsivilkdavau namo... K dabar pagalvos mama! miau verkti net pasik k io-dama. Jurgis svied akordeon ant lovos, tr ktel jo mane už rankos sodindamas greta.

— Ko žliumbi?

— Matai, mama ieško...

— Kiek tau met , kad mamos bijai?

— Nebijau, bet g da, kad taip smukau...

— Zenykim s — ir visoms kalboms bus galas!

Patraukiau pe iais. Argi šitaip si loma tek ti! Ne, ne taip aš t scen sivaizdavau, ne taip svajojau! „Ženykim s“ — tas žodis nuskamb jo taip, tarsi jis b t pasak s „užvalgykim“. Bet mintys vijo viena kit : „Merginos d l Jurgio kraustosi iš proto... Nušluostyti joms nos ?.. Antraip, ko gera, liksiu senmerg ... Aš ištek siu, o Anka jam laiškus rašys...“ Prisiminiau visas merginas, kurias, jam pageidaujant, atvesdavau supažindinti ir palikdavau. „O gal surimt s, kai bus ved s?“

— Einam namo, pasakysime t vams! — paragino Jurgis.

Pirmiausia nu jom pas jo t v , ta iau neradom namie. Užsukom moter jurt ir pasak m, kad ruoš t si vestuves. Moterys juok si, man , kad mes, kaip visada, kvailiojam.

Mam radom pas An Stepanovn . S d jo juodvi pasid jusios ant stalo rankas, protarpiais traiškydamos pro

šal b gan ias blakes. Sustojom tarpdury. Mama nužvelg mus piktų žvilgsniu.

— Mamuž le, mes ženijam s,— pasakiau.

— A i Dievui, gal pasibaigs tie valkiuojimaisi. Einam namo!

Kai par jau, mama paklaus :

— Jurgi, ar tu sugeb si gyventi kaip žmogus? Tu juk prasig r s!

— Visai negerti neprisižadų, ta iau stengsiuos mažinti,— atsak Jurgis ir prid r : — O aš nor iau, kad J rat liaut si pasakojus anekdotus — kur tik nueisi, išgirsi anekdot , pasirodo, J rat s liežuv lis.

— O pinig ar turi vestuv ms? — v l paklaus mama.

Žinojau, kad, be skol , jis nieko neturi.

Kit dien mama pakviet Jurg su t vu pas mus.

— Geresn s mar ios aš n nor ti negal iau,— pasak t vas.

Vestuves nutar m kelti lapkri io 20 dien . Pinig Masiuliai netur jo. Aš taupomojoje knygel je tur jau 2000 rubli , juos ir nutar m leisti vestuv ms. Mama atidav man kremin gipi r , kurio ia niekas nepirko. Jurgis nešiojo galif kelnes ir staliniško fasono marškinius, kuriuos nusprend m persi ti sportišk striuk . Žilviten žad jo visk padaryti. Jurgio marškinius reik jo išardyti ir išskalbti. Lyginu išskalbtus gabalus ir su peiliuku skutin ju glindas — g da siuv jai duoti. Mama pri jo prie man s, apkabino ir m pasik k iodama verkti:

— Tai štai kaip išleidžiu dukrel už vyro! Užuot r - pinysis savo tualetais, s di ir skutin ja glindas iš jauniko skarmal ...

Kai jau praneš m busimiesiems sve iams, mano draug s pasak išviršian ios statin „brašk s“, Jurgio draugai žad jo išvirti antr statin . Liko pasir pinti užkanda ir spirito atsarga, jei pritr kt g rimo. Kai Žilviten prad jo si ti man suknel , lietuvs moterys patik jo, kad mes nejuokavome. Eltermanas išvažiavo komandiruot , prieš tai dav s du sakymus: pirmas — vestuvi proga vesti mums namus elektr — iki šiol elektra buvo tik kontoroje; antras — duoti mums nart su šunimis nuvažiuoti Kaza j registruoti santuok .

Susirink sve iai mus išlyd jo. Kostia Tretjakovas atvež ir jakutiškus per galv maunamus elnio kailinius, vadinamus kuklianka. Ta iau j vilktis nenor jau, tad

važiavau susisiautus vatin antklod . Suknel s nesivilkau, buvau su vatin mis keln mis ir m lyna šimtasi le.

Prie stalo s d jo jakut . Kai pasak m, ko atvažiavo-me, ji susirauk :

— Negaliu, aš budžiu.

Mes m me labai prašyti, ta iau ji nesileido jokias kalbas. Nu jome pas Biriukov ir išd st me reikal . Biriukovas prisimin mane. Nu jo pas t jakut ir liep tuojuau pat užregistruoti.

— Rašalas užšal s!

— Imk mano! — spyr si Biriukovas.

Ta nenoromis nu jo paimti rašalo. Tuo metu pasirod uniformuotas pareig nas ir prad jo šaukti, kad mes kiršinam milicijos darbuotojus tarpusavyje.

— Važiuojam, jei jau užsispyr , vis tiek neregistruos,— pasak Jurgis.

Gr žom namo. Pasak me tik t vams. Aš persirengiau Jurgio bute. Sub gusios rus s ži r jo ir grož josi, nes nebuvo ma iusios tokios puošnios jaunosios. Mama prie viso suknel s priekio prisegiojo gulbi plunksn g les, tokias pat g les sisegiau garbanas. Tomis s lygomis atrodžiau nuostabiai, bet aš save kaip nuotak visada sivaizdavau tik su balta suknele. Vestuvi pokylis buvo linksmas, triukšmingas, net su muštyn mis. Mat kol vaišinom s m s bute, radijo stoties viršininkas totorius Nigmatulinas nu jo Jurgio but , pamat statin „brašk s“, pasis m 2 kibirus ir parsineš s namo g r ... Teko duoti spirito atsargas, nes „brašk s“ nedaug beliko. Už tai vyrukai ir puol mušti Nigmatulin . Vestuv se akordeonu grojo Benkut .

Po vestuvi , kai jau baig si visi atsipagiriojimai, kai jau viskas buvo sutvarkyta, atsip t m ir atsis dom su Jurgiu ant lovos. Pad jau rankas jam ant kr tin s ir prisiglaudžiau.

— Aš ne katinas, man s niekas neglamon jo ir aš nemoku glamon ti,— pasak mano išrinktasis, nuimdamas mano rankas nuo savo kr tin s.

Akis išp tusi ži r jau j . Kam tada rašo knygo-se apie meil , apie švelnum , glamones, jei j n ra! Ne taip aš sivaizdavau vedybin gyvenim . Ne taip. Pasidar graudu, taip pagailo sav s, kad apsisukusi išb gau laukan. Šaltis spigino. Verkiu. Iš jo Jurgis.

— Na, ko dabar žliumbi? Gyvensime kaip visi!

Nejaugi visi? Juk aš prisimenu, kaip t velis mamyt apkabindavo, pabu iudavo, paglostydavo... K gi, juk niekas nevert už Jurgio tek ti. Nusprendžiau, kad mano ištikimyb s ir r pinimosi užteks m s šeimos židiniui išlaikyti. Algis Masiulis papasakojo, kad, eidamas iš Kazaj s m s vestuves, pamat vienam kieme Slavk malkas skaldant . Pasisveikino, paklaus , kur buvo ding s. Pasirodo, dirbo prie angli , susitaup pinig .

— Kam tau pinigai?

— Vesti rengiuosi.

— O k ?

— J rat !

— O aš einu vestuves. Einam abu!

— Kieno vestuv s?

— Jurgio.

— Kas ji?

— J rat !

Slavka kaip buvo užsimoj s kirsti pagal , taip ir iaukšt per piršt — pus nukrito prie kalad s.

Po kokios savait s ateina Krestus Slavka — ir tie siai pas mus. Vien nakt pernakvojo, s di, plepa. Kit nakt pernakvojo, nieko nedirba. Klausiu Jurgio, kiek jis ia bus. Jurgis irgi nežino. Kart jau supykusi sakau:

— Slavka, kiek tu dar ia gyvensi? Mes iš skol niekaip neišsikapanojam, o dar tave maitink...

— Kiek nor siu, tiek gyvensiu! Aš Jurk girdžiau, tegu dabar jis mane maitina. Ir piršt per tave nusikirtau, štai ir maitinkite dabar mane.

Darbo tur jau labai daug — vis dar daug laiko atimdavo kova su ut l mis — skalbiau, lyginau, skutin jau glindas. Reik davo nuvažiuoti miškan malk parsivežti, kurapkas nupešti. Kart paprašiau kaj ro Dovbišo, kad paskolint valdiškus šunis nuvažiuoti malk , nes arti jau sunku buvo rasti saus medžio kamien . Nuvažiavau giliau miškan, apver iau nart , kad šunys jos nepatrakt , pasi miau kirv ir brendu per pusnis. Suradusi pilk kamien nukertu ir metu kr von, o paskui tas kr vas tempiu prie nartos. Karšta. Nusi miau savo puiki j lap s kojy i kepur ir nume iau ant nartos. Ir v l klampoju tolyn kapodama medelius. Jau prad jo temti. Staiga išgirdau, kad mano šunys loja ir draskosi. Persigandau. Ne jau vilkai b t užpuol ?! Klampoju atgal, ži riu, šunys, supuol vienon kr von, grumiasi. Pri jau ar iau ir nust rau: jie su niršiu drask mano kepur ! Taip netekau savo

gražiosios šiaurinis lapas kojy i kepuris, gerojo Franso dovanos. Namog r žau šaliku ausis apsirišusi.

Slavka vis dar gyveno pas mus, ir aš jau priversdavau j š t dirbti. O aš vis tvarkiau savo namus. Moterys vestuvi proga iš medvilnės pasiuvo man užuolaidles ant durų, apklot ant lovos ir dar užvalkal mažai pagalvėlei. Eltermano žmona padovanojo plastmasinį džut raudonu dangteliu, tuo metu tai man buvo labai gražus daiktas, laikydavau j ant staliuko, pad t ant megztos servetlės. Daug dirbdama ir r pindamasi, geroškai sulies jau. „Jurgiui tai tur t patikti“, — pamaniau. Prieš vestuves, kai jau buvau apsirengusi, jis apži r jo mane, pakraip galv ir tar :

— Viskas b t gerai, jei b tum lieknesn !

Mane tai užgavo, mintyse išreiškiau savo pageidavimus: kad vaikšiot tiesesnis, kad neplikt, kad negert, ner kyt, surimt t, nesiskolint pinig ir t. t., ir t. t.

Baig si metai, o mes gyvenome be registracijos. Aš susir pinau, kad reikia tvarkytis. Jurgio Kaza j neišleido, o man kaip tik reik jo važiuoti su dokumentais. Kaza j je gyveno Algirdas (Vida su s neliau Ar nu jau buvo išvažiavusi pas t v Altajaus krašt). Jurgis paraš, kad jis galioja brol pasirašyti už j civilin s metrikacijos biure.

Nu jom „zagsan“, kur pagal Jurgio galiojim suraš mudu su Jurgiui, o knygoje pasiraš Algirdas. galiojim nesupratinga jakutuk gr žino man — ir šiandien tebeturiu. Taip 1948 met gruodžio m n. 28 dien oficialiai tarpau Masiuliene ir ne savo vyro žmona.

Slavka vis gyveno pas mus, niekaip nepaj g m jo išprašyti.

Jurgis man buvo geras, n karto negavau kail, kaip ten vyrai buvo prat. Ir boba man s jis niekada nepavadino. Jei koks rusas namo skuban iam Jurgiui mesdavo: „Gal bobos bijai?“, jis visada atsakydavo: „Gal tavo boba, o mano — žmona!“

Niekada gyvenime jis nepasak apie mane k nors bloga. Gerti nemet ir mažinti nemažino, nors eidavom visur kartu. Iki vestuvi jis sakydavo:

— Tur iau žmon, saky iau, kad ji neleidžia, ir neiau gerti.

Dabar tur jo žmon, ta iau gerti me iau aš. Jis prisilakdavo taip, kad parvedusi namo ir nurengti, ir lovon tempti tur davau. O jis steb davosi:

— Kas tu per žmogus! Visai charakterio neturi — k
bepasakysi, tau vis gerai ir gerai.

Kaip manydama stengiausi, kad gerai sutartume, kad
nekilt barni ir rieten . Tik, va, t vas prad jo vaikš ioti
ir sk stis, kad aš j skriaudžiu, kad Jurgiui valgyti dedu
daugiau, o jam mažiau. O kad aš Jurgiui nuo sav s nu-
musi padauginu, jis to nemat . Vakarais eidavo už sie-
nos pas Gasi nien ir ten s d davo. Paskui m priekaiš-
tauti Jurgiui, kad anks iau šis pareidav s ir vis k nors
pasakodav s, o dabar „tik su J rate ir su J rate kalbi,
lyg man s n neb t “. Tikrai, mes ir nepasteb jome, kad
gr ž s namo Jurgis kreipdavosi mane, o ne t v . Man
tai atrod nat ralu. Pardav ja papraš numegzti skar
iš šiaurin s lap s p k . Numezgiau, už darb ji man da-
v cukraus ir milt . Ži riu, t vas, pasi m s stiklain , pi-
la cukr , miltus ir pasisl p s neša Gasi nienei. Jis jai ir
malk nupirkdavo.

Kart Slavka jo pas Alg Kaza j . Papraš m nu-
nešti jam Ulačan , nes senas katinas taip dvok , kad
visame m s jaukiame butelyje tvyrojo aštrus kvapas.
Slavka sikišo užantin sibirietišk katin ir iš jo. Gr žo
jau be Ulačano. Po poros dien man prireik Kaza j .
Einu upe, ži riu — priešais jakutas ateina. Nors dar toli,
bet iš karto pažinsi — mažas, kojose kreivos, si buoja
šonus. Nusigandau, reikia kaip nors pasisakyti, kad esu
nerus . Susigretinom. Matau, už tarbazo peilis užkištas.
Jakutas pats prašnekino:

— Doroba! — pasilabino jis.

— Doroba, — atsakiau.

— Niu ia? ⁴⁷ — klausia jakutas.

— Soch. Litovka ⁴⁸.

— Chana litovka? ⁴⁹

— Litva, Estonija, Latvija, Finliandija...—stengiau-
si išaiškinti.

— Oksie! Pin! ⁵⁰

— Hana barda? ⁵¹

— Kaza j .

Jakutas atsisveikino ir nukrypavo link Krest .

Geguž s m nes v l išgirdome Levitano bals . V l
praneš , kad prek s nukainojamos vidutiniškai 10 pro-

⁴⁷ Rus .

⁴⁸ Ne. Lietuv .

⁴⁹ Kas tai „lietuv “.

⁵⁰ Oho! Suomija.

⁵¹ Kur eini.

cent . Ir v l „žit stalo veseleje, žit stalo lu še“ ⁵². Jurgis vaikš iojo su akordeonu po „guliankas“, tempdamasis ir mane.

Art jo rinkimai. Iš Jakutsko atvažiavo m s kandi-datas deputatus juristas Kalininas, jaunas gražus vy-ras. Kontoroje jis sureng pri mim . Man šov mintis kreiptis j d l druskos tr kumo. Parašiusi pareiškim ir visk jame išd s iusi, nu jau kontor . Kalininas pa-kviet s stis, pasi l papiros „Belomorkanal“ — pakelis gul jo ant stalo ir buvo pasi loma kiekvienam už jusiam. Dar ir žodžiu visk jam papasakojau, palikau pareiškim . Atrodo, kad patik jo, jog sakau ties . Klube buvo ren-giamas susitikimo vakaras. Naumkinas liep man pasi-ruošti kalb . Visaip atsisakin jau, ta iau niekas nekreip d mesio:

— Tu scenoje puikiai jautiesi, tai ir pakalb si nuo jaunimo.

Pasirašiau tekst , nu jusi perskai iau Naumkinui, tas pagyr . Vaikš iojau po kambar ir kartojuau savo kalb . Viskas jo kaip iš pypk s. Ta iau kai užlipau trib non, gerkl lyg kas užsklend , balsas dingo, visa, k buvau išmokus, nuplauk toli, toli... Ir aš vargais negalais išste-n jau:

— Aš jaunimo vardu kvie iu visus balsuoti už komu-nist ir nepartini bloko kandidatus!

Kalininas išvažiavo. rinkimin komisij išrinko ir mane — bals skai iuoti. Dar tur jau bud ti irpindama patefonu plokštel : vienoje jos pus je buvo daina „Ech Nastasia, ech Nastasia“, o kitoje — „Dunia tonkopriacha“. Ten veik ir bufetas, Jurgio t vas leido man prekiauti spiritu. Kai atidaviau jam surinktus pinigus, jis mane pagyr , kad moku prekiauti, nors Jurgis ne vien spirito stiklin už dyk sipyl .

Netrukus iš Jakutsko at jo raštas: „Buvusiai žuv s - dymo meistrei J ratei Bi i naitei druskos tr kum nu-rašyti“. Dabar gal jau važiuoti kur nor jau, kad tik komendantas išleist .

Art jo Geguž s l-osios švent s. Jurg kviet „gulian-kas“ varžydami, kas pirmesnis, nes muzikantas visur reikalingas. Na, o Jurgis gal jo pasirinkti, kur jam ma-loniau l bauti. Nu jome šv sti pas mechanik Kaškario-v . Gr žau namo pasiimti nosin s ir radau drybsant jau

⁵² Gyventi pasidar linksmiau, gyventi pasidar geriau.

gerokai g rus Slavk . Jis atsik l ir grieb mane gl - bin. Atst miau, ta iau jis nenusiramino.

— Vis tiek tu b si mano! — šniokšt akis užsipyl s Slavka.

Aš ištr kau ir b gdama lauk surikau:

— Na, palauk, aš tuoj pasakysiu Jurgiui!

Gr žusi pas Kaškariov , pasakiau Jurgiui, kas atsiti - ko. Jurgis trenk akordeon ant lovos ir dideliais žings - niais pasileido namo. Aš skub jau paskui. Pama iau, kaip k lvers iais išl k Slavka ir drybsojo ant žem s, nukrit s nuo laipteli . Paskui atsik l , dar kiek pasmarkavo net peil iš už aulo išsitrauk s, ir nu jo ieškoti naujo prie - globs io. Kaip pasakojo žmon s, išvažiavo jis Kougas - tach , kur su vienu kaliniu, b damas visai girtas, už - muš kit kalin , sak , kad nuteis juos mirties bausme.

Žuv vis maž jo. Eltermanas gavo iš Jakutsko saky - m rybzavod palengva ruošti likvidacijai. Kadr sky - rius tvark tremtini dokumentus, išrašin jo darbo kny - geles, pad jau ir aš. Išrašiau darbo knygel savo mamai, visk kuo s žiningiausiai. Kadangi mama ne visus darb patvirtinan ius dokumentus tur jo, grafon, kur reikia ra - šyti: „Patvirtinta dokumentais“, aš rašiau: „Kaip pat sako“, ir net tie popieriukai, kurie gal jo patvirtinti ma - mos darbo staž , liko rybzavodo kontoroje. Nesupratau tada, kad darbas, nepatvirtintas dokumentais, ne skaito - mas staž .

Eltermanas gavo sakym du katerius išsi sti Jakuts - kan su visa komanda. Viename kateryje viršininko pad - j ju dirbo Vaidevutis, o kitame — viršininku buvo Jurgis. Nejaugi mums nusišypsos tokia laim , kad gal sime iš - vykti Jakutsk , kur ir susisiekimas visai kitas, ir šiaip vis d lto ar iau Lietuvos! Eltermanas buvo geras žmo - gus, jis visk sutvark taip, kad abi mano šeimos buvo siun iamos Jakutsk . Tik štai Jurgio t vas... Kol Jur - gis plaukiojo kateriu, t vas vis lank si pas Gasi nien . Vien vakar jis pakviet mane pas j . Stalas buvo ap - dengtas balta staltiese, stov jo butelis ir užkandis. Pa - kviet s stis. T vas prad jo kalb :

— J rate, pati matai, kad, tau at jus m s namus, aš jau likau nuošalyje ir pasijutau niekam nebereikalin - gas. .. Tod l susiradau sau draug , kuri man bus paly - dov likusiame mano gyvenimo kelyje. Nuo šios dienos pereinu gyventi pas Stas .

Taip aš atšven iau Jurgio t vo ir pamot s vestuves.

1949 met rugs jo m nes buvo parašytas sakymas pertvarkyti kateri komandas. Ruoštis daug nereik jo. Susikrov m savo mant ir leidom s žemupin. Atsisveikindamas su draugais Jurgis g r tol, kol nebeliko kam stov ti prie vairo. Persigandusi sitveriau vairo aš. Pirm ir paskutin kart . Kadangi Jurgis man buvo aiškin s, kaip vadovautis up je ir ant kranto esaniais ženklais, vairavau bolinder , ir karavanas plauk kuo geriausiai... Galiausiai Vaide pamat mane prie vairo ir išpl š j iš mano rank :

— Beprote, ant seklumos užšoksi ir Jakutskan nebe-nuplauksime!

Laimingai atplauk me Kougastach . Sustojom prie kranto. Visa komanda prisig rusi miegojo. Tur jom laukti j rinio laivo. Išlipusi nu jau pas Jadz . Jau iausi šiek tiek nepatogiai: Jadz nuo Jurgio atkalb jau, o pati ištek jau... Nunešiau ir atidaviau kryžel . Paprašiau, kad jo niekada neparduot . Vardan savo b simo k dikio Jadz pasižad jo neparduoti.

— Gyvenu gerai, pinig turiu kaip šieno, pavalgyti, apsirengti lig valiai, Petka gerai uždirba, myli mane, to prochvosto Jurgio visai tau nepavydžiu,— pasak Jadz .

Ji buvo n š ia. Su jais gyveno ir jos brolis Vladas. Jadz pasi l man prisidžiovinti dži v si kelionei— k gali žinoti, ar visada gal si maisto nusipirkti. Taip ir padariau. Atvažiavo Eltermanas. Jurgis nupirko por buteli konjako jam pavaišinti. Atsisveikinom su Eltermanu, pad kojom jam už ger šird — juk Vaidevut su mama jis gal jo palikti Krestuose.

Atplauk j rinis laivas. M s katerius nutemp j ron. Suspaud šird — septyneri patys gražiausi ir patys baisiausi mano gyvenimo metai, versdamiesi tarsi milžiniška banga per uolas, kelmus, šniokšdami ir vaitodami, pra ž negr žtamai... Ži r jau bangas ir, atrod , giliai giliai dugne matau Rimut , si ruojan iais kaip Šventosios up s žol s plaukais. Staiga m s katerius m vartyti kaip skiedras.

— Žmones grei iau den ! Grei iau! — šauk laivo kapitonas.

Kateryje viskas jud jo — nuo staliuko nul k puodelis, lagaminai iužin jo iš vieno kajut s krašto kit , mes su mama laik m s sien ... Kyštel jo galv pro dureles Jurgis:

— Grei iau! Kateriai atsistojo išilgai bangos, gali apvirsti! Jus tuoj kels virš . Reik s lipti virvin mis kop iomis — nebijokit, tik neži r kit apa ion!

Iš jau den , Jurgis stipriai laik už rankos. Visas k nas virp jo. Prie dureli jau buvo nuleistos virvin s kop ios. Stipriai, kaip sk stanti, sikibau virves. Ir prad jau kopti aukštyn. Padariusi vien žingsn , paleisdavau viena ranka kop ias ir sikibdavau aukš iau... Pamažu k liausi viršun.

— Na, na, šaunuol ! Neži r k apa ion! Ach, tu ten mieliausi j palikai! Nebijok, nepab gs mieliausias — jis už katerius atsakingas! — dr sino kažkas iš viršaus.

Kai jau denis buvo ia pat, dvi stiprios rankos pa m mane už paranki ir akies mirksniu švystel jo palub n. Atsidusau. Netrukus laimingai užkop ir mamų l . Apsikabinome. Ant laivo denio buvo visai ramu, jokio bangavimo. Katerius pak l str l mis. Laivas pajud jo Tiks .

Tiksyje formavo paskutin karavan , nes netrukus gal jo užšalti up . Garlaivis, tur siantis traukti karavan , vadinosi „Brusilovas“. Prie jo prikabino 10 barž , paskui laiv su kajut mis, o jau tada m s kateriukus. jau pasisemti g lo vandens iš krante esan ios cisternos. Lipant trapu smarkus v jas išpl š iš mano rank aliuminin arbatin . Kaip ty ia — ia, plaukiant Janos up , nuskendo šito arbatinio dangtis, o dabar ir pats arbatinis! Greta stovin ioje baržoje vyrai krov kop st galvas. Taip užsinor jau kop sto! Šviežio, trapaus, patroškinto!

— Ei, vyrukai, gal parduotum t bent vien galv ?

— Gaudyk! — suriko vienas ir met man didžiul , sunki galv .

Sugavau j ir nunešiau mamai. Netrukus iš virtuv s prad jo skliti troškinti} kop st kvapas, ir man... pasidar bloga. „Atratau!“ — pamaniau, nepagalvodama apie tikt j priežast .

Audra baig si, ir m s karavanas pajud jo. Jurgis g r , g r kiekvien dien , g r visas karavanas, keleiviai ir j reiviai, vyrai ir moterys. plaukus Lenos up , prad jo supti. V l kilo v jas. „Brusilovas“ trauk karavan sunkiai pukš damas. Karavanas buvo toks ilgas, kad, nors garlaivis plauk up s viduriu, m s kajut s ir du kateriukai vis dar vilkosi prie pat kranto, braukdami dugnu akmenuotas pakrantes. Kadangi m s laivo dugnas buvo metalinis, kajut se kilo toks triukšmas, lyg b tume

milžiniškos skardin s d ž s, ridin jamos per akmenis, vi-
duje. Nepakeldami tokio triukšmo, l k me ant denio. Abie-
j kateri vairai nul žo. V jas vis stipr jo. Užsided
barža. „Brusilovas“, palik s karavan , nuskub jo gesinti
baržos. Deganti barža primin m s svetain je kabant Ai-
vazovskio paveiksl , kuriame buvo pavaizduotas gaisras
laive: naktis, virš laivo tamsoje rausvais atspalviais su-
kasi liepsnos tarsai milžiniško jurgino žiedlapiai... Kol
„Brusilovas“ užgesino gaisr , karavanas, blaškomas v -
jo ir bang , susisuko, piršto storumo trosai, jung vien
laiv su kitu, sitemp kaip stygos. Keleivinio laivo prie-
kyje stov jo daug žiopli , steb jusi gaisr . Greta plau-
kian ios baržos kapitonas suriko: „Tuojau nutr ks tros-
sas! Visi, kas norit likti gyvi, pasitraukit!“ Žmon s pa-
klusio. Vos sp jo apleisti den , trosas tr ko, išmaldamas
viso priekio, kur buvo raudonasis kampilis — išgertuvi
vieta — stiklus. M s kateriai lindo po išsikišusiu kelei-
vinio laivo galu. Vyrai su kabliais st m juos kiek paj g-
dami tolyn, ta iau banga lyg skiedr švystel jo Jurgio
kater po pakilusio laivo galu, o nusileisdamas jis sutru-
pino katerio virš . Buvo aplaužytas ir kito katerio prie-
kis, visi instrumentai dingo Lenos bangose. Jurgis su
Vaide ir Kraftu suraš akt . Jurgis prag r visus pini-
gus, liep man pasiskolinti iš mamos. Mama atidav jam,
kiek tur jo. Prag r ir tuos, tada išsiunt telegram Ja-
kutskan, prašydamas avanso. Vienos gyvenviet s pašte
radome atsi stus pinigų visai komandai. Ir v l buvo
už k gerti. Man jau dar si baisu. Jurgis, kai nusibosdavo
gerti, grojo akordeonu, vyrai eidavo iš kajut s kajut ,
vieni vaišindavo, kiti vaišindavosi. Kart m s kajut
at jo maždaug 10 met berniukas Slavka. Jis atrod kaip
nenormalus, vartydamas akis pri jo prie Jurgio ir papra-
š :

— D de, duok atsipagirioti!

Jurgis nusijuok :

— Dar per jaunas pagiritotis! Pienu gali, o ne alko-
holiu!

— Nesišaipyk! T vas jau atsipagiriojo, o man neda-
v . Aš be degtin s negaliu, pats matai. Na, duok d l
Dievo!

Jurgis pyl jam taurel , tas tik makt! Ir jau pagy-
v j s pasakojo:

— Vakar ryt nu jom bufetan. T vas pa m erk ,
patais sveikat , o man neduoda. Aš jam sakau: „Duosi,

bl..., atsipagiriot, ar ne? Jei ne, gerkl perpjausiu! O jis man aiškina, girdi, pinig netur s. O kas man darbo: tu t vas, tai ir turi nupirkti nors vyno sveikatai pataisyti. Pasigail jo, nupirko stiklin vyno, tuoj linksmiau pasidar !

Girtas vaikas iaušk jo, o mus m siaubas.

Kai prasiblaiviusi t v paklaus me, kaip atsitiko, kad dešimties met s nelis jau alkoholikas, motina atsak :

— Geriam, b davo, o jis guli lopšyje ir bliuana, linksmintis trukdo. Tai aš pilu buteliuk atskiesto spirito, jis išgeria ir miega. Vos prad jo šnek ti, prad jo degtin s prašyti...

— O ar j s pagalvojot, kas bus, kai jis užaugš? — paklaus mama.

— O kas bus?! Gyvens kaip ir mes. Taip dar ilgiau pratemps: nieko negalvoji, nerv negadini,— aiškino Slavkos mama.

Galiausiai, po 52 dien praleist kelion je, spalio 26- j atplauk m Jakutsk . Ryt prisistat m žuvininkyst s trestui. Reik jo pereiti gydytoj komisij . Paaišk jo, kad aš laukiu k dikio, ir iš darbo mane atleido. Gyvenome kateriuose. Jurgis su Vaideviu iu tur jo priduoti katerius ir eiti dirbti Jakutsko rybzavod .

Prad jau vaikš ioti po Jakutsk ieškodama darbo.

Einu kart gatve, ži riu ateina Kulikovas, Janoje buv s Jurgio viršininkas. Sustojo ir ži ri.

— J rat ?

— Taip.

— Kada atvažiavai?

— Neseniai.

— Ar jau dirbi?

— Dar ne.

— Kaip gerai! Ateik pas mus s skaitininke.

— Bet aš nemoku šito darbo.

— Tu gabi mergina, susidorosi.

— O aš ne mergina, aš ištek jau!

— Už ko?

— Už Jurgio Masiulio.

— Na ir išsirinkai!

— Ne toks jis blogas, kaip jums atrodo.

— Tai laukiu valdyboje, aptarnaujan ioje maž sias upes — aš ten dirbu viršininku.— Ir atsisveikin s nu jo.

Aš nor jau dirbti buhalterijoje. Kit dien nu jau t valdyb . Kulikovas pri m mane iš karto. O kai iš poliklinikos atnešiau raštel , kad laukiuosi, jis tik nusijuok :

— Na k gi, pagimdysi dar vien j reiv !

Mamai labai pakilo spaudimas, paguld j ligonin n. But gavom Severnaja gatv je, netoli mano darbo. Už sienos gyveno sulenk j lietuviai — senis Zen ikas, buv s Mauru i geležinkelio stoties viršininkas, gr ž s iš lagerio, jo dukt , ištek jusi už Domeikos, ir j mergyt . Kai sišnek jom, paaišk jo, kad Domeika pažinojo Slavk Horba evsk . Pasakiau, kad j sušaud , bet Domeika užprotestavo: „Gyvas! Kai j pastat prie sienos, tas kitas prisipažino vienas nudaigoj s t kalin — Slavka buvo toks girtas, kad nieko neprisimin . Tik žilas dabar Slavka..

Jurg v l suriet radikulitas. Art jo Naujieji— 1950-iejai. Susirgome gripu, be to, m m viduriuoti. Kaip gydytoja sak , „želudo nij grip“. Gydytoja išraš vaist , užpild korteles ir liep , temperat rai nukritus, ateiti poliklinik . Naujuosius metus sutikom lovoje. Kai jau nukrito temperat ra, abu su Jurgiu nu jom poliklinikon. Jurgis jo pas gydytoj , bet netrukus sesel pakviet mane. Jurgis s di, o gydytoja klausia man s:

— Pavard , vardas, t vo vardas?

— Masiulien J rat Vytautasovna,— atsakiau.

Gydytoja Aleksandrova nusijuok :

— Ir velnias sprand nususukt , kol susigaudyt , kaip ia yra su tomis j s pavard mis ir vardais. Žinot, k ia raš namus iškviesta gydytoja? Ji raš , kad Masiulienei J. V. skrandžio gripas, o Masiuliui Jurgiui Vladislavovi iui, tai yra taip pat J. V., skrandžio gripas ir keturi m nesi n štumas!

Jurg paguld ligonin , mam taip pat. Vakarais iš darbo namo mus išvežiodavo su darbin mis rog mis. Po Jakutsk vaikš ioti buvo baisu net ir dien . Dideliems šal iams už jus, ia b davu toks r kas, kad per žingsn nieko ne ži r si. Mieste knibžd te knibžd jo vagi ir galvažudži . Danut Baniulyt , kuri irgi jau gyveno Jakutske ir dirbo ligonin je sesele, kart mieste per r k pamat du pasilenkusius vyrus, besikrapštan ius prie treio, gulin io ant žem s. Pri jusi paklaus :

— Atleiskit, kas atsitiko? Jam bloga?

— Bloga,— grubiai atsak vienas.

— Gal iškviesti greit j ?

— Kviesk!

Danut nub go vaistin n ir, paskambinusi greitajai, gr žo atgal. Ant sniego gul jo jau nebegyvas visai nuogas žmogus. Bandit ir p dos ataušusios...

Dekretini atostog iš jau geguž s 1 dien . Tik dabar visiems paaišk jo, kod l aš vis dar su vatin mis keln mis, nors orai jau atšilo. Birželio 11- j gim mergyt . Ji sv r tik 2 kilogramus 200 gram . Verut man pasak , kad mergyt serga sloga. Aš nesupratau, kad k dikiui tai pavojinga. Pavadinau dukrel Ramun le — Lietuvos piev g lele. Po savait s išmaudžiau. Susirgo mano Ramun l plau i uždegimu. Atsigul m lignonin . Tuo metu paaišk jo, kad mus varo dirbti angli kasyklas. Vaidė išvažiavo, o Jurgis pareišk niekur nevažiuosi s, kol šeima negr š iš lignonin s. Susirgau mastitu. Išoperavo. Atsibudusi pama iau, kad Ramun l šlapia ir sušalus. Net karšto vandens p sl n pilti nebuvo, pasik lusi marškinius, šildžiau j savo k nu... Ramun l rugpj io 4 dien mir ant mano rank . Jas nien neleido man nešti karstelio, neš pati. Jurgis jo apkabin s mane, nekreipdamas d mesio, kad žmon s ži ri. Kai netur davom pinig , b davo geriausios mano vedybinio gyvenimo dienos — Jurgis negerdavo.

Nu jau pas Kulikov ir pasakiau, kad mus varo Kangalas angli kasyklas.

— Ar važiuosi Oliokmink s skaitininke? Nes ten dirba tokia sen , kuri prie ataskaitos kino bilietus prisega.

— Važiuosiu.

— Tavo Jurkai išrašysiu komandiruot , bet tegu iš karto ten ieškosi darbo, man tokie darbuotojai nereikalingi. Duosiu tau laišk , nuneši Saugumo viršininkui, aš su juo kariavau.

Daug Kulikovas tur jo fronto draug . Per Naujuosius Metus skrido jis iš Maskvos, l ktuvas nusileido Irkutske, o ten aerodromo viršininkas — fronto draugas. Tas m prašyti pasisve iuoti bent par . Bilietus gauti buvo labai sunku, bet draugas pasak :

— Štai mergina dvi savait s laukia bilieto Jakutsk , atiduok jai biliet , o tave rytoj sodinsiu!

Atl k kontoron raudodama Kulikovo žmona:

— Saša žuvo! L ktuvas sudužo, o ten Saša skrido, telegram gavau!

Kit dien kontoron ženg laimingas Kulikovas. Mergait , kuriai jis atidav viet l ktuve, žuvo... Matyt, jam nelemta buvo mirti.

Nu jau Saugum su Kulikovo laišku. Netrukus gavau leidim visai šeimai vykti Oliokminskan. Tik mano mažyt Ramun l liko ia...

Oliokminske tuoj per miau darb . Jurgis sitais klube muzikos vadovu. Gyvenom kol kas kontor l je. Kart einam su Jurgiu gatve, ži rim,— priešais dvi moterys, kalbasi rusiškai, bet viena iš j — tikrai lietuv . Pri jom, atsipraš m lietuviškai ir paklaus m, ar nežino, kur gal tume išsinuomoti kambar . Tai buvo kini preki parduotuv s pardav ja Vanda Tumasonien . Moterys nuved mus pas našl su 5 vaikais. Išsinuomojom mažyt kambar l , kuriame dvi lovos netilpo — mama nak iai klodavosi ant grind . Prie m s šeiminink s Skorobogatovos namo dar stov jo mažas namelis, taip pat jos nuosavyb . Ten gyveno vyras ir žmona girtuokliai. Kai paklaus me, kiek jai tie žmon s moka nuomos, moterišk atsak , kad nieko, nes tame namelyje niekas nenor s gyventi — mat prieš por met ten mir jos uošvis, sirg s raupsais. Visi aplinkiniai tai žinojo ir bijodavo net pro šal eiti, kad neužsikr st . Prie Viliujaus up s buvo raupsuot j kolonija, bet uošvis ten nesutik s važiuoti, sak , nor s mirti savo name. Skorobogatova ant medin s liž s paduodavo jam duonos, šutint bulvi , pildavo iškištan sotin vandens. T liž sanitarai sudegino kartu su mirusiuoju. Bijojau ir aš artintis prie to namelio ir prie jo gyventoj .

Jurgiui direktorius leido persikraustyti prie klubo (buvusios cerkv s) — vienintelio m rinio namo visame Oliokminske — prilipint kaip kregžd s lizdas namel . Ten jau gyveno Algis Pupalaigis su žmona Liuba, kuri susirado gul damas Jakutsko psichiatrin je ligonin je. Vaik jie netur jo. Algis grojo smuiku, akordeonu, pieš ir buvo neblogas aktorius. Liuba dirbo ligonin je kasininke. M s kambarys nuo virtuv s buvo atskirtas tik dekoracijomis, be dur .

At jo ruduo. Up užšalo ir sukaust nesp jus iki Jakutsko nusigauti karavan . Priguž jo pilna kontor l karavano darbuotoj . K daryti? Viršininkas tada buvo nedidukas, pagyven s, kadaise kapitonu dirb s rusas Vasilijus Gomziakovas. Pas vietinius nusamd s por nam , kurdino viename vyrus, kitame moteris. Komandos prad jo dirbti remonto darbus. B tinai reik jo arklio, nes visame Oliokminske nebuvo n vienos mašinos, visk perveždavo arkliais. Arkliai ia buvo normal s, ne tokie kaip prie Janos — maži, ilgom vilnom. Pirkti arkl netur jom

teis s. Pasi liau Gomziakovui „afer“ — vienas kol kis dar buvo neatsiskait s su m s kontora už šieno pergabėnim , tad gal jom susitarti su pirmininku, kad jis už t kain duos mums arkl , kur nurašys kaip vilk sudraskyt . Taip ir padar m — panaikinom abi s skaitas ir tur jom arkl . Tik nežinojau, kaip j užpajamuoti, nes reik jo pirkti šien ir samdyti arklinink — vež j . O kaip mok ti už šien ir arklininkui, jei arkl io n ra! Tada sumaniau parašyti laišk trestan — es ruden m s viršininkui prapuol karv , manydamas, kad miškuose paklydo, viršininkas eidavo jos ieškoti ir nety ia sutiko klajojant arkl ; parsived namo, paraš me skelbim laikrašt in, ta iau niekas neatsišauk ... Iš tikr j , tok skelbim buvome dav , nes žinojome, kad niekas neatsilieps. Iš Jakutsko gavau vyriausiojo buhalterio sakym : arkl užpajamuoti kaip „iš pelno“. Taip oficialiai sigijom arkl , o aš s kmingai prad jau tarybin apgaudin jimo mokykl .

M s kontora nebuvo pritaikyta tokiam dideliam b - riui aptarnauti. Užpl do tiesiog mas žmoni : be laivo komandos, kiekvienoje baržoje buvo škiperis ir matrosas. Škiperiai buvo vyrai, o matrosais dažniausiai pasiimdavo moter , kuri ir išvirdavo, ir išskalbdavo, ir, reikalui esant, virv krantan išmesdavo, na, ir škiperiui „kojas pašildydavo“. Viena iš žymybi buvo matrose Roza Šakirova, tikrai šlykšti merga. Prad jo komandos dalyviai nešti man ligonlapius. Aš juos visus apmok jau, nes nežinojau, k reiškia diagnoz „Ostraja gonor ja“ ir „Liuist“. Staiga iš Jakutsko atvažiavo senukas vyriausiasis buhalteris ir, vos j s, puol rkti:

— Kod l sifilitikams nedarbingumo lapelius apmoki?!!

Paaiškinau, kad aš nesuprantu, k reiškia toji diagnoz , be to, ir nežinojau, kad nedarbingumo lapeliai sergantiems venerin mis ligomis neapmokami.

Roz atleido už amoral elges . Iš darbo eidavau namo nekišdama rank nei kišenes, nei pirštines, o parjus i puldavau mazgotis rankas. Nuo to laiko ir dabar, gr žusi iš miesto, pirmiausia gerai nusiplaunu rankas, nes man atrodo, kad jos aplipusios baisi bakterij .

Jurgis vis dar dirbo klube, gyvenome ten pat. Gavome Kulikovo laišk , kad, mirus buhalteriu, n ra kam parengti metin balans , tod l jis kvie i s iš vis prielauk buhalteres talk . Pas mus laikinai dirbo jauna rusiuk Kalerija, jai ir palikau savo darb , pamokiusi, kaip k daryti. Prieš Naujuosius Metus išskridau Jakuts-

kan. Naujuosius sutikau su Jas nais, pas kuriuos buvau apsistojusi.

Atšventusi su visu kolektyvu Kovo 8- j , su pirkiniais gr žau namo. Už komandiruotpinigius nusipirkau medžiag sau sijonui ir Jurgiui kostiumui. Pirmam kostiumui Sibire. Medžiaga buvo nukainota, kaip tada vadinosi,— trof jin . Geras, „carskas“ siuv jas pasiuvo jam kostium , tik labai jau liemenuot , kaip caro karininko.

Jurgis, sutik s mane aerodrome, pasak , kad m s kaimynus — Alg ir Liub — v l išgabeno psichiatrin n liginin n. Gyvenome dabar vieni. Persikraust m Pupa- laigi kambar . Aš prad jau vakarais karš iuoti. Ligonin je nustat maliarij . Sirgau ilgai, m šlubuoti širdis, ir pavasar nutariau mesti darb . Vasar išeidavom su Jurgiu už miesto, kaitindavom s ant uol Lenos pakran- t je ir maudydavom s. Maudydavom s su baltiniais, bet važiuojantys pro šal kininkai vis tiek mus apkeikda- vo— es beg džiai, maudosi kartu vyras ir moteris! Aš dirbau s skaitininke vaik darželyje, paskui per jau klub kasininke. Vasar kaimyn s m kalbinti važiuoti uogauti. Up s Oliokmos pakrant se buvo daugyb ser- bent . Pasikink arkl , pasi m nedidel barž , patrau- k m Oliokma prieš srov . Arklys trauk m s laiv eida- mas krantu. Sustojom kol kyje prie karvidži . ia buvo baisi netvarka — purvynas kieme, netvarkingos rus s mel- ž jos, ant tvor pilki, su pridži vusio m šlo gabalais skudurai, vadinami šluostukais. Prie karvi speni , ku- rios valkiojosi visur, niekieno neganomos, buvo pridži - v s ne tik m šlas, bet ir gabalai šieno. Nepirkome ia pie- no— kaip tok gersi?! Plauk me toliau, v l pamat me karvi bandas — vadinasi, netoliese yra ferma. Kai pa- mat me pakrante vaikš iojan ias jakutes, nenor jome n sustoti — jei jau rus s buvo tokios nešvarios, tai k kal- b ti apie jakutes. Ta iau kaip nustebome, pamat iki žvilgesio nušveistus ir apvožtus bidonus, baltut lius šluos- tukus ir marl s gabalus košimui, jaunos jakutuk s buvo apsilvilkusios sniego baltumo chalatais. Papraš me par- duoti pieno. pyl visiems po puodel , bet pinig ne m . Štai tau ir „laukin s“ jakut s!

Plaukiant pamat m ant kranto stovin i negyvenam trob be lang . Nutar m ia apsistoti nakvynei. Aplink trob buvo tvora iš ilg kar i , dar geri varteliai. Pri- jom prie išdaužyt lang , žvilgtel jom vidun ir nust rome: ant grind , susisukusios spyruokles, galvomis lingavo

stambios juodos gyvat s. Vyrai iupo lazdas ir m jas daužyti. Gyvat s, atsispirdamos uodegomis, šoko per langus lauk. Kurios sp jo iššokti, dingo kr muose, o kitas vyrai sukabino ant tvoros kar i . Nakvyn s ia su tomis lieknomis kaimyn mis nepageidavo n vienas iš m s . Pernakvojom baržoje. Anksti ryt keliavome toliau, kol pasiek me uogynus.

Parsivež m po 4 pilnus kibirus stambi raudon j serbent . Jurgis pasitiko ir pad jo parnešti. Art jo ruduo. Kart nu j miškan pamat m daugyb raudonvirši . Tai gi prisivir m uogien s, prisiruoš m gryb , mama gr zd pris d vis statin ir nusipirko parš . Vaide gr žo iš Kangalas ir samd su mama kambar . Jis draugavo su Izolda Reklaityte, lak no Reklai io dukter ia, puikia mergaite. Labai nor jau, kad jiedu apsivest , ta iau kai kart apie tai užsiminiau, Vaidevutis pasak :

— Man nereikia gražuol s žmonos, aš vesiu toki , kuri niekas nesik sint . Gana jau Zakarevi i Gen Bagnys nujojo iš panos s!

Ištek jo Izolda už ruso.

Kiekvien vakar abu su Jurgiu s d davom klube,— aš vienam gale pardavin jau bilietus, Jurgis kitam gale ant scenos grojo. Art jo Naujieji 1952-ieji. Klube reng me karnaval . Aš vadovavau šoki rateliui, išmokiau vietines mergaites šokti suktin , kepurin ir kitus lietuviškus šokius. Mama iš maiš pasiuvo mums sijonus, kuriuos dažais sulangavo, iš baltos medžiagos pasisiuvom palaidinukes, kurias raudonu pieštuku išmarginau tautiškais raštais, pasidar m ir kar n les, apmezg m jas, iš šermukšni uog susiv r m lyg ir gintarinius karolius... Šokome ir „Mlyn j vals“, kuris taip vadinosi tik d l to, kad marlines sukneles nudaž me m lynu rašalu. Visi dirbome iš širdies, be jokio užmokes io, nelaukdami jokio atpildo. Karnavalo kostiumams premijuoti direktorius išskyr 175 rublius. Mano kostiumas — politin kauk „Dva poliusa“ — v l laim jo I viel , gavau 100 rubli .

At jo metas gimdyti. Gim v l dukrel . Kai atneš maitinti, net nustebau — mergyt buvo visai tokia pat kaip Ramun l . Jurgis buvo išvažiav s su agitbrigada, ir iš ligonin s mus parsived mama. Pirm nakt ji pas mane ir nakvojo. Atsibudau nuo baisios perk nijos, mama mane pasiguld prie sav s ant žem s, uždeng lang . Ryt mane m kr sti šaltis, pakilo temperat ra, visa dreb jau, negal jau net maitinti. Gydytoja pasak , kad

tai maliarijos priepuolis. Kai pasveikau, Jurg iškviet Sauguman ir liep ruošti mišk darbus.

— Jau pamat , kad pradedame žmoniškai gyventi, todėl ir neduoda ramybės,— pasak Jurgis. Nepavyks! Dabar jau leidžia pas gimines važiuoti.

Jo tvas su Gasi niene gyveno Sangaruose, kur buvo angli kasyklos. Ir išsirpino Jurgis leidim mums išvykti pas t v . Dviej savai i dukrel s lauk sunki ir ilga kelion . Pirmiausia reik jo j pakrikštyti. Sureng m atsisveikinim ir kartu krikštynas. Kunigu pab ti pasisi l Bložien , ne vien lietuvi k dik ji jau buvo pakrikštijusi. Ramun l Jakutsko ligonin je prieš pat mirt pati pakrikštijau, Jas nien s pamokyta. Nor jau dukrel pavadinti Danguole, ta iau Jurgis nesutiko, tada parinkau jai mylimos t velio sesers, mano tetos Danut s vard . Krikšto mama buvo Tumasonien , krikšto tvas — Vaide. Bložien atsineš ant si lo parišt aliuminin medalik l (tok pat ir Jas nien Ramun lei krikštyti dav) ir užkabino ant suvystytos dukrel s kakliuko. Tumasonien padovanojo didel celiulioidin l l , Vaide atneš senoviškus gintarinius karolius, kuriuos, aišku, nupirko mamų l .

Pirm valand nakties atp šk jo garlaisvis ir mes, atsisveikin su mama ir Vaide, išplauk me. Mane nuved motinos ir vaiko kambar , kuris jau buvo pilnas mamų i ir vaikeli , ta iau su tokiu mažu niekas nevažiavo. Visos lovos buvo užimtos, tad mudviem su Danute teko sityti ant grind . Taip mano dviej savai i Danut praplauk laivu Lenos upe apie 3 t kstan ius kilometr .

Pagaliau pasiek me Sangarus. Niekas m s nepasitiko, nes tiksliai nežinojo, kada garlaisvis atplauks. Žmon s tuoj parod barak , kuriame gyveno tvas su Gasi niene. Gasi nien mus sutiko nelabai džiugiai, supratau, kad m s ia niekas nelaukia. Tvas išlaik du Gasi nien s vaikus — Danut ir Aliuk . Kit dien Jurgis iš jo ieškotis darbo. O man Gasi nien liep nukasti bulves. Aš tik paklausiau, ar man nieko neatsitiks — juk dar tiek nedaug laiko pra j po gimdymo. Gasi nien tik nusi juok , girdi, kaime moterys šien gr bdamos pagimdydavo ir toliau gr bdavo, o ia tik su kastuvu žem kapstyti! Kasiau, o str nas vis labiau skaud jo, ta iau per por dien darb pabaigiau ir bulves sur šiauvau. Stambenes palikome v lesniam laikui, o mažytes tur jom valgyti dabar.

Jurgis pri m angli kasykl dispe eriu. Aš su ma-
žu vaiku s d jau namie. Danut buvo tokia rami, kad
t vas pri j s ži r davo j ir klausdavo: „Ar tas j s
vaikas gyvas?“ Paprastai ji gul davo mediniame lagami-
ne, tik kai reik davo išnešti lauk , perkeldavau j
fanerin d ž nuo sviesto ir pad davau ant palang s.

Gyventi visiems kartu nesisek . Galiausiai Jurgiui da-
v kamar barake ant kranto, kur ir persikraust m. Vir-
tuv buvo bendra trims kambariams, kuri kiekviename
gyveno po šeim . Ta iau tai buvo tikras rojus — iš elekt-
rin s didžiuliais vamzdžiais, apvyniotais veltiniu, tek jo
karštas vanduo, kuris šild radiatorius! Be to, su kibirais
parsinešdavom karšto vandens. Atrod , geriau n b ti
negali. Grindis, nedažytas, kaip ir rus s, plaudama gremž-
davau peiliu, taip pat stal ir suolus. Mirus Ramun lei,
labai bijojau netekti Danut s, tad nutar m su Jurgiu, kad
aš s d siu namie ir siuvin siu. Tada siuvin tos suknel s
buvo labai madingos, ir aš užsidirbdavau daugiau negu
kur nors kontoroje. Jurgis per jo dirbti ekspedicijon san-
d lininku. Viršininkai dažnai ateidavo pas mus skaniai
pavalgyti, kaip jie sakydavo. Šioje gyvenviet je sutikome
tet Kam Vaitkevi ien , ji dirbo lignonin je sesute. ia
gyveno ir Jurgis Gasi nas su šeima, ir Jadz su dukryte
Zoja. Jos vyras, pasirodo, žuvo, ia ji susid jo su senu
gruzinu, buvusiu režisierium. Kryžel buvo v l pardavusi...
Gyveno ten ir Daugi šeima. Teodoras dirbo valgykloje
vyriausiuoju buhalteriu ir kviet mane dirbti kalkuliatore.
Ta iau aš labai bijojau atiduoti Danut darželin, nes dirb-
dama Oliokminske s skaitininke ma iau, kokia ten mažy-
li prieži ra.

Kadangi Jurgio draugai dažnai ateidavo sve ius ir
reik davo duoti išgerti, virdavau „brašk “— kai vienas tri-
litrinis stiklainis art davo prie pabaigos, paruošdavau kit .
Kam nors at jus nereik davo b gti parduotuv n, be to,
pigiau kainuodavo.

1953-iuosius sutikom namie — susirinko Jurgio virši-
ninkai ir draugai. 24 valand sutik Siaur s Naujuosius,
po 6 valand dar kart sutikome lietuviškus.

Art jo vasara. Jurgis pasidar baidar ir, nusineš
paupin, visi trys plaukiodavom. Liepos 31 dien Danutei
su jo metukai. Augo ji sveika, graži mergyt , vis myli-
ma. Prad jau dirbti valgykloje pas Daug , ta iau, kai
mes su juo kalb davom lietuviškai, s skaitinink Valia
tiesiog š ldavo — pasirodo, ji buvo simyl jusi Teodor

ir, nesuprasdama apie k mes šnekam, netverdavo savo kailyje. Per jau dirbti prekybos kontor buhalterė. Danut iš pradži nešdavau pas Alijošien , kuri tur jo tokio pat amžiaus mergyt Gailut , paskui — pas Piliponien . Piliponien buvo labai s žininga senut . Iš rus s, kuri gyveno su dukterim, aš pirkdavau ožkos pien . Kart jai pasakiau, kad joms tikriausiai gera dviese gyventi, o ji man su skausmu atsak : „Kas ia gero?! Prieš dvejus metus užgriuvo penktoji šachta ir palaidojo keturis s nus ir vyr .. Piliponien iš likusio pieno tai varškyt padarydavo, tai blynel iškepavo. Atvažiavo Vaide su mama ir apsigyveno kitame barake. Buvo ten dvi lietuvait s Dailidyt s, mes prad jom jam piršti Birut , tačiau brolis prad jo draugauti su Maryte.

Dariau revizijas, kai kam pad davau parengti ataskaitas. Parduotuv je jau gavau nusipirkti graž importin megztuk ir berankov Jurgiui. Nusipirkau net kilim l, tiesa, jis buvo nebrangus, bet gražus — su rož mis ir žibuokl mis juodame fone. Žodžiu, praturt jau, sigijau palt ir net pasidariau pusmetin sušukavim . Tik žmon s ia vis keit si — vieni atvažiuodavo, kiti išvažiuodavo, dar kitus pasodindavo, kasdien gird davom pasakojant vien už kit baisesnes istorijas. Ramiausi buvo lietuviai, gruzinai ir arm nai.

Atvyko naujas Elektros stoties viršininkas Viktoras Nerušas su gražuole žmona Elena Venjaminovna, kaip Danut j vadindavo — Vitaminovna. Vitaminovna dirbo su manim kontoroje, mudvi susidraugavome, o Viktoras pri m dirbti daug lietuvi , nors už tai ne kart gavo pylos iš Saugumo: „Tegu tremtiniai anglis kasa, o ne po cechus bimbini ja!“

Jurgio t vas vis sunkiau sirgo, jam padar operacij . Tada dar buvo didel naujiena penicilinas, jo gal jai gauti tik pas spekuliantus. Kadangi pusseser Verut dirbo Jakutsko ligonin je, tai gavo ši vaist ir atsiunt kateriau. T vas pasitais ir v l m dirbti angli kasykl kontoroje ekonomistu. Susirgo ir mama. Jakutske jai amputavo kr t . Viskas baig si laimingai, mama pasveiko, ir gyvenimas v l jo sena vaga. Vaidevutis vaikš iojo pas Maryt Dailidyt ir jau buvo panašu, kad sulauksime vestuvi .

Art jo dar vieni Naujieji Metai— 1954-ieji. Paruošiau vaišes, o pati iš jau baigti revizijos. Jurgis priimin jo sve ius, aš vos sp jau gr žti su kurant d žiais. Taip

pra jo 1953-ieji metai, atneš daug vil i , nes mir Stalinas. Prisimenu, tada vienos lietuv s laikinas vyras gruzinas pakviet pas save šv sti Kovo 8-osios, bet mes atsisak me, nes bijojome — k žinai... Tada gruzinas pasak :

— Ateikit, nedainuosim. Išgersim už jo amžinatils — Stalinas buvo vyrukas oho! Jis visus rusus nuvar iki ubagyst s. Ar žinai kod l? Ogi tod l, kad jie užgrob Gruzij ... Bet nieko neiš jo — jie stimpa iš bado, o mes, gruzinai, gyvenam ir gyvensim!

Taigi metai pasibaig , o lemting permain nebuvo.

Art jo vasara. Vaide pasisak ved s Maryt . Aš su-ruošiau vestuves, net cepelin išviriau. Rusai, kurie buvo tose vestuv se, valgydami cepelinus, steb josi:

— Kokie skan s agurk liai! Pas mus toki nedaro.

Netrukus brolis su Maryte išvažiavo Jakutsk . Ten jis prad jo dirbti Pionieri r muose aviamodelizmo b relio vadovu.

At jo dar viena žiema. Jurgio t vas v l pasijuto blogai. Mamai irgi atsirado naujas g želis. Gav komendantoto leidim , abu išskrido Jakutskan. Li dni atsisveikinam su mama, abejojam, ar dar j pamatysiu. T vas ramino, apskritai jis man buvo labai geras, niekada nepasak n vieno blogo žodžio.

Nelinksmas buvo 1955- j sutikimas. Mama paraš , kad jos reikalai neblogi, gyvena pas Vaid , ta iau Jurgio t vui nustat labai išplitus v ž . Jurgis gavo telegram , kad ligonis silpn ja. Jurgio brolis Algis jau gyveno Bijske. Viršininkas išraš Jurgiui komandiruot : jis tur jo atgabenti traktorius ir kartu gal s aplankyti t v . T vas mir t vakar , kai Jurgis, atsisveikin s su juo, išvažiavo namo. Palaidojo j Gasi nien s vaikai, niekam nepraneš , greta Ramun l s.

Kart Jurgio viršininkas pasi l man pereiti dirbti buhaltere ekspedicij . Atlyginimas ten tre daliu didesnis ir dar mok davo pried už tai, kad gyveni ir dirbi lauko s lygomis. Tik reik jo palaukti, kol atvyks ekspedicijos vyriausiasis buhalteris. Tuo metu gavome pranešim , kad bus išduodami pasai, reikia tik nusifotografuoti. Ir štai pasai jau kišen se! Dar komendantas praneš , kad galime laisvai važin ti po Jakutij . Kokia laim ! Bet, geriau pagalvojus, o kur važin si po Jakutij ? Nebent Jakutskan. Bet kur ten gyvensi? Reikia pabr žti, kad darb gauti neb t buv sunku: užtekdavo pasa-

kyti, kad esi lietuvis — ir durys visur atsiverdavo. Lietuvių garsas jo darbštumu, s žiningumu, pareigingumu.

Kartą, nu jusi valgyklon, pamačiau vyrišką, labai panašų Krestuose buvusį revizorių Sašą Iliušenką, kuris nuolat mane kalbindavo, šokiuose šokdindavo, o Jurgis man jo rašteliu perdavinavo. Saša atvažiuodavo iš Jakutsko, kur gyveno su žmona ir dviem sūnumis. Dabartas vyriškis persmeig mane žvilgsniu. Supratau, kad tai tikrai Iliušenka. Netrukus paaiškėjo, kad jis ir yra vyriausiasis buhalteris. Kai Jurgis tai sužinojo, nelabai norėjo, kad aš ečiau dirbti Iliušenkos pavaldinė. Aš ir nesiveržiau. Dar po poros dienų Jurgis pasiūlyė apskritai iš eia išvažiuoti. „Važiuojam Altajaus kraštą, pas Algą“, — pasakė jis. Sutikau. Vakare nuėjau paštan ir radijo bangomis pasikalbėjau su mama. Išgirdusi mano balsą, ji pravirko. Po kelių dienų gavome jus laišką, adresuotą Danutei. „Mylima Danute, jei važiuosi iš Jakutijos, nepalik man sūvienos, pasiimk ir mane, labai prašau“, — rašė mama. Supratau, kad pasmarėjai ne pyragai. Gavom ir Vaidevui iš laišką: „Dieve, meilė, pasiimk mamą, ji griūna mūsų šeimynin gyvenime“. Kartą Jurgis man buvo pasakęs: „Rinkis su kuo gyventi: su manimi, ar su mama!“ Aš ramiai atsakiau, kad mama yra mama ir aš negaliu rinktis, tegu renkasi jis. Tuo pokalbiu baigėsi, ir Jurgis daugiau prie jo negrįžo.

Pradėjom ruošti kelionę. Atpašėm garlaivį, susikrovom savo mantą baržą ir išplaukėm. Po poros dienų pasiekėm Jakutską. Su ašaromis sutikome mūsų mamą. Ji prašė nepalikti jos. Nuraminau. Kitą dieną nuėjom Saugumą, parašėm pareiškimus, kad norim išvažiuoti Altajaus kraštą, Bijsko miestą, pas Jurgio broli, ir kad norim pasiimti mūsų mamą. Liepėm ateiti po savaitę. Apšigyvenom klube. Mama rengėsi kelionę. Ji nusivedė Danutę pirtį. Einant namo, mama paklausė:

— Danute, ar valgysi ledą?

— Aš, močiute, nei sniego, nei lietaus, nei ledą nevalgau, — atsakė vaikas, kuris ne tik ledą, bet ir saldainius skonio nežinojo.

Po savaitės nuėjom Saugumą gavome leidimą vykti Altajaus kraštą. Mes dėjėm gavome. Nuo Altajaus jau ne taip toli mūsų Lietuva, gal gal sime nors trumpam nuvažiuoti, aplankyti savo artimuosius, likusius gyvus!

Verčiau jau buvo ištekėjusi už Algirdo arneckio. Jie mus išlydėjo. Susikrovėm meilęm garlaivį. Kadangi bi-

lietus pirkom pa ius pigiausiai, tai m s vietos buvo triume ant gult . Garlaivyje buvo ir daugiau tautie i — kapst si lietuviai, kaip kas išmanydami, vis toliau nuo prakeikto Ledinuotojo vandenyno, kad tik ar iau prie gimt j nam .

Stalinui mirus, buvo paskelbta amnestija: paleido iš kal jim suk ius ir vagis, bet nepaleido s žining žmoni , vadinam j politikini , iš kuri mažai kas apie t politik tenutuok . Daug amnestuot j plauk su mumis. Mes j bijojom, net lietuviškai nekalb jom, nes nežinojom, kaip tai reaguos aplinkiniai keleiviai. Danut irgi kalb jo rusiškai, nes jai taip buvom sak . Tik retkar iais tylut liai paklausdavo:

— Mo iute, ar dar negalima lietuviškai?

Ant rankos buvau užsisegusi sugedus auksin mamos laikrod l , labai bijojau, kad vagys jo nenupl št , tod l rank užsibintavau. Pinigus siuvau rankšluost , o juo — lyg gorsetu — apsijuosiau pilv . Greta man s gul jo amnestuotasis skaudamom kojom. Jo bendrai paduodavo jam valgyti. Žmogus sak si nor s nuo tos gaujos atsiskirti, nor s gyventi ramiai ir s žiningai, ta iau dabar jis priklaus s nuo visos gaujos, kuri j maitina, o gr ž s pas namiškius stengsis kur nors išvažiuoti, tik bij s, kad tai bus labai sunku padaryti, nes lagerio draugai nelabai nori išleisti iš savo akira io, traukia naujus nusikaltimus.

Koki valand stov jom Oliokminske, Danut s gimtine je. Jurgis pasimat su kai kuriais buvusiais draugais — jie apgailestavo, kad mes išvykstam.

Pinig tur jom nedaug, tod l Jurgis neg r . Kaimynai, kai baigdavo degtin ir pinigus, gerdavo arbatžoli užpil , paskui slankiodavo apduj , pajuodusiais dantimis. Ta iau vos laivas sustodavo kokiame nors miestelyje, vienas iš m s kaimyn , kelnes ir marškinius susiriš s diržu, suvynioj s laikraštini, šokdavo vandenin, išlipdavo krant , apsirengdavo ir dingdavo miestelyje. Kai laivas rengdavosi plaukti toliau, atsirasdavo. Sus d visi dalydavosi pinigais, valg ir g r grob .

Pagaliau pasiek me Ust Kut . Geležinkelio stotis vadinosi Lena. ia ir lauk me traukinio. „Lena — Taišetas“ buvo k tik nutiestas geležinkelio ruožas, dar nepriimtas eksploatuoti. Traukinys pajud jo, važiavome iš pradži per kalnus, paskui per taig , šlapi baisi taig . Jau temo, kai prasid jo lageriai — buvo matyti tik sargybini

b del s, vienos apšviestos, o kit dunksojo tams s silue-
tai, prožektoriai buvo nukreipti aukštas, spygliuot viel
tvoras. Palydovas užrakino vagon duris. Išgirdom šau-
dym , šun lojim , bijojau net pajud ti, ta iau s d ti prie
lango irgi buvo baugu, tai atsiguliau ant s dyn s. Trau-
kinys važiavo pamažu, matyt, ne visai baigtas buvo ke-
lias. Kaip žmon s pasakojo, jis važiuodavo tik tada, kai
atplaukdavo iš Jakutsko garlaivis, o atgal leisdavosi, kai
prisirinkdavo keleivi , užsiverbavusi šiaur n. Matyt, ka-
liniams tai buvo vienintelis b das pab gti. Man atrod ,
kad traukinys važiuoja ne b giais, o kaulais. K gali
žinoti, gal ir t velio kaulais stuksendami rieda trauki-
niai. ..

Atvažiavome Taišet . ia tur jom nusipirkti bilietus,
o paskui nukakti kit stot . Ta iau ia k tik buvo pra-
jusios li tys, mieste telkšojo toks bausis purvynas, kad
mašinos nevažin jo. Biliet lauk daugyb žmoni , pil-
nas patvorys, lauk savaites. Vaikš iodavo su arbatiniais
virinto vandens, kas kur k nusipirkdami pavalgydavo.
Laim , lauke buvo labai šilta. Staiga pama iau, kad vie-
na moteris nešasi bilietus. Paklausiau, kur ji juos gavo —
juk kasa uždaryta. Moteris paaiškino, kad su mažais vai-
kais vaik kambaryje gali gauti bilietus kad ir šiai die-
nai. Nul kiau vaik kamar . Iš ties , ten s d jo mo-
teris su bilietais. Pateikiau pasus, Danut s gimimo liu-
dijim ir gavau tai pa iai dienai bilietus Bijsk . Jurgis
atsivar sunkvežim , susikrov m savo mant ir šiaip taip
nusikalatojom kit stot . Kol visk suneš m peron ,
išsimaknojom purve iki aus . Atvažiavo traukinys ir mes
sulipom savo kup . Tai buvo tikras kup , tokiam ir aš
nebuvaу važiavusi — kiek teko Lietuvoje važin ti, tai tik
s dimuosiuose vagonuose. Virš minkšt suol buvo pri-
tvirtinti ilgi veidrodžiai, o mes tokie purvini, kad net ne-
patogu ia s d ti. Puol me tvarkytis.

Traukinys pajud jo. Išsimiegojom puikiai, nors pata-
lyn pa m m tik vien — Danutei. Rytas buvo labai gra-
žus. Pro langus slinko pievos, o pievose — g l s. Mama,
pama iusi žydin ias ramunes, pasak :

— Danu iuk, ži r k, kokios nuostabios g lyt s!

— Ant šit g ly i , mo iute, šikt negalima,— atsak
Danut .

— Dieve, k j s padar te su tuo nekaltu k dikiu! —
suaimanavo mama.

Ir štai Novosibirskas. Nauja, graži, keli aukšt stotis. ia paskutin syk pers dom — traukin , einant Bijskan.

Ir pagaliau tikslas pasiektas. Jurgio brolio Algio žmona Vida mus sutiko. Džiaug m s v l pasimat . Dabar abi buvome Masiulien s — brolien s. Jos t vas jau buvo pasistat s nam , kuriam dar reik jo rengti antr aukšt . Ten mes ir sik r m. Bijsko laikraštyje perskait m pranešim , kad Viliujaus ekspedicija, ta, kur dirbo Jurgis ir kur aš rengiausi pereiti, atrado deimant . Vadinasi, visi darbininkai ir tarnautojai gavo didžiules premijas, Jurgis d l to labai krintosi. Prad jau ieškotis darbo. Jurgis v l sitais viršila kateryje. Plaukiojo Ob s ir Bijos up - mis, tada jis ir pamat Kamenyje, kol kie i užeigoje, m s su Rimantu piešinius. O aš vienoje skelbim lentoje perskai iau, kad statybos ir montavimo trestui reikia buhalterio. Pasi musi charakteristikas ir dokumentus, nu - jau pas viršinink . Jis pavart mano darbo knygel ir pasidom jo, kod l taip važin ju iš vienos vietos kit . Atsakaiu, kad buvau priversta. Charakteristik net neži - r jo, pasak , jog geriausia charakteristika — tai, kad esu lietuvi . Ir dar paklaus :

— O daugiau nebevažin sit?

— Jeigu išleis Lietuv , nepasiliksiu n minut s!

— Jeigu išleis, nelaikysiu n minut s!

Kit dien prad jau dirbti. Tekdavo s d ti ir laukti, kol atveš kokias nors detales. Ant mano stalo gul jo s - rašas detali , kurias reik jo atrinkti trestui. Aš atrinkdavau reikiamas detales, išrašydavau s skaitas ir paskambindavau tresto tiek jui, kad atvažiuot pasiimti. Ir v l s d davau be darbo. Paprašiau vyriausiojo buhalterio, kad duot k nors dirbti. miausi pad ti merginai, išrašin jan iai s skaitas traktori detal ms.

Ir štai vien kart at jo viršininkas, susodino visus ir perskait atvir laišk , kuriame buvo demaskuojami juodieji Stalino darbai. Viršininkas liep valytojai nukabinti Stalino portret . Valytoja bijojo ir nejud jo iš vietos. Tada jis pats atsistojo ant k d s, nukabino ir išneš sand liukan.

Prie geležinkelio stoties stov jo Stalino fig ra. Atvažiavo su sunkvežimiu vairuotojas, užrišo virv jai už kaklo, jung varikl ir nuvilko paminkl šiukšlyn . Žmon s jo, garsiai keikdami buvusi saul , m s mo - kytoj .

Mes vis dar gyvenome ne visai rengtoje paši r je. Prieš Kal das patalp išbaltinau. Jau stov jo krosnis. Jurgis su Vidos t vu sud jo grindis. Duris senukas pavog iš statybos, Jurgis jas atneš ir stat . Algirdas buvo labai s žiningas, niekas negal jo jo priversti vogti. Jis m rijo sienas, stat krosnis, visk dar pats, negail - damas j g , bet s žiningai. Atvažiavo Vidos brolis Vytukas. Aš j buvau ma iusi koki 12 met , o dabar prieš mane stov jo labai gražus jaunas vyras. Jis mok si Bar-naule institute. Po kurio laiko jis atsivež mergait Romut ir pasak , kad tai jo žmona. Danut pirmoji j pavadino ponia Romute. Pavasar Danut susirgo skarlatina. Mama su ja atsigul infekcin n lignonin n. Žaliu tepalu sesel pirmiausia tepdavo mam , paskui mama — Danut , o Danut — l lyt .

Bijske buvo du cukraus fabrikai, ta iau cukraus, jei ir gaudavom nusipirkti, tai tik milicijos kiemo kioske. Beje, jis buvo gabalinis, išfasuotas Panev žyje. domu, ar tai buvo lietuviškas cukrus, ar — esant neapsakomai to laiko tvarkai — Bijsko cukrus buvo siun iamas fasuoti Lietuvon? Buvo ten ir sviesto gamykla, ta iau sviesto parduotuv je n karto nemat m. M sos per metus parduotuv je irgi nemat m. Buvo majonezo, nes žmon s nežinojo, k su juo daryti. Kai man s paklausdavo, kur j d ti, aš sakydavau, kad labai skanu su kiaušiniais. Ta iau rus s nesuprasdavo, kaip galima valgyti vienus kiaušinius — tai per daug brangu, kiaušiniai skirti tešlon d ti. Duon tepdavom tik margarinu, kartais nusipirkdavom brinzos. Sriubas skanindavom trupu iu aliejaus su spingintais svog nais. Kart , atstov jusi milžinišk eil , mama nupirko kiaul s uodeg . Tai buvo nepaprastas skanumynas! Kepdavom bulvinius blynus, mama iškepavo ir bandeli , iš sur gusio pieno pasidarydavom varšk s...

Pasirodo, Vytukas jau buvo nuvažiav s Lietuvon atostog . Apie tokias atostogas svajojom ir mes, tik reik jo susitaupyti pinig . Tai buvo nelengva, Vidos t vas po Nauj j Met prad jo imti iš m s nuom po 150 rubli . Vida m j barti, sakydama, kad mes pastat m jam ant r aukšt , bet jis nenusileido. S žiningai mok jome nuom . Namukas, palyginti su Bijsko namais, buvo labai gražus, Vidos t vas, architektas, pats pareng projekt , ir žmon s ateidavo jo paži r ti.

Ir štai vien dien , per piet pertrauk , at jo valytoja iš Saugumo.

— Ar ia dirba Masiulien ?

— ia. Tai aš,— atsakiau dreban ia širdim, nieko gero nesitik dama.

— Po darbo užėikite NKVD.

Nul kiau tiesiai iš darbo.

— Ar turit apdovanojim ? — paklaus saugumietis.

— Medal „Už šaun darb 1941 —1945 met Didžiajame T vyn s kare“.

— Už šit apdovanojim jums panaikinama tremtis. Bet gr žti ten, iš kur jus atvež , negalima.

— Tada man ir j s laisv s nereikia, jei negalima važiuoti namo,— tariau sidr sinusi.

— Jei sugeb sit prisiregistruoti, gal sit gyventi,— jau švelniau pasak saugumietis.

— O kaip šeima? — paklausiau.

— Tegul parašo pareiškimus panaikinti tremt .

Kartoti nereik jo. Gr žo Jurgis iš reiso ir tuojau nu neš pareiškimus Sauguman. Abu su mama gavo atsakym , kad gali keliauti kur nori, tik ne Lietuvon. Vis tiek nutar m tuojau pat traukti namo — savo T vyn . Nuvažiavau trest pas viršinink ir paprašiau, kad pasirašyt ant pareiškimo atleisti iš darbo. Jis pasak :

— Nenoriu atleisti, bet juk daviau žod nelaikyti n minut s...

Pardav m turguje patalyn , dar kai k iš daikt . Kas nors iš gimini vis duos pagalv . Vid irgi paleido, kadangi ji buvo mokytoja. Negal jo juk tremtiniai mokyti patriot vaikus! Vida netrukus tur jo gimdyti, tod l labai skub jo išvažiuoti: geriau pagimdyti Lietuvoje, negu vežti k dik . Vida gr žo Lietuvon 1956 m. balandžio 30 dien , apsisutojo pas mano tet , mamos seser Kastut Zakavi ien , o geguž s l- j pagimd dukter . Mes buvom praš , kad nuvažiavusi tuoj parašyt , kas dedasi Lietuvoj. Netrukus gavom laišk : „Mieli mano, Lietuva — tai rojus! Turg s l žta, parduotuv s pilnos. Nesuprantu, ko žmon s verkšlena...“

Spurdan iomis nuo jaudulio širdimis prad jom kelion namo. Prisikas m iki Maskvos. Mudu su Jurgiu nusprend m pab ti Maskvoje — gal daugiau nebeteks jos pamatyti, tos dainose apdainuotos sostin s. Mam su Danute sodinom traukin , savo bilietus komposteravome kitai dienai. Pavaikš iojom Gorkio parke, nuvažiavom Raudon j aikšt , pamat m Kremlį , Lenino mauzoliej . Nakvojom stotyje. Kitos dienos vakare s dom traukin

ir kietai užmigom. Ta iau atsibudom labai anksti. Beveik neatsitraukdami ži r jom pro lang . „Ar ia jau Lietuva?“— klausin jau Jurgio. Širdis taip dauž si, taip dauž si, atrod , iššoks ir viena l ks namo, tiesiai per pievas. .. Dieve, kad tik nenumir iau, kad tik dar išvys iau savo brangiausi T vyn , savo artimuosius! Ir jei b iau pama iusi sien su užrašu LIETUVA — širdis tikrai b t plyšusi. Pagaliau privažiavom stot VILNIUS... Viešpatie, štai jau ir namai!

Iššokau iš traukinio. Moteris pardavin jo ledus. Pri-
jau ir dži gaudama, kad pagaliau galiu kreiptis savo kalba, meiliai ir švelniai paklausiau:

— Po kiek ledai?

— Kak?

Mane tarsi perliejo karštu vandeniu. „Okupantai!“ — nežinau, ar pamaniau, ar pasakiau aš.

— Kakat ješ io ne cho iu! — pasakiau garsiai ir apsisukusi gr žau vagonan.

— Jurgi, ia rusai! Supranti, net ledus pardavin janti moteris nekalba lietuviškai! Kod l jie nevažiuoja namo?!!

Art jome prie Kauno. Pro lang mat me Nemun . Su-
pratome, kad tai Nemun lis m s gimtasis, ta iau po t milžinišk Sibiro upi jis atrod toks siaurutis, kad net prad jome abejoti, ar tai iš ties Nemunas. Ir štai tunelis! Kokia laim , Dieve, kokia laim !

Stotyje mus sutiko Kamut . Su ja nuvažiavome pas tet . Apsigyvenome Zanavyk gatv je, name prie pat turgaus. Teta tur jo du mažus kambariukus. Kai pasi m багаž atvažiavom pas tet , mus atsek milicininkas.

— Atidarykite lagaminus! — sak jis.

Pasiraus , pasiraus ir iš jo. Teta paaiškino, jog jis, matyt, mus palaik spekuliantais, atvežusiais k nors pardavin ti.

Negal jom ieškoti darbo, kol nebuvom prisiregistrav . Kur prisiregistruoti? Kur gauti ploto? Teta mokytojavo „Aušros“ mergai i gimnazijoje, ir mokytoja Vokietaityt , Kalnie i gatv je tur jusi t vo palikt nam , leido mums prisiregistruoti. Ta iau m s neregistravo. Tetos kaimynas, girtuokl lis Lukauskas, kart pasak tur s draug milicinink , labai m gstant išgerti, ir jei mes j savait pagirdytume kaip reikiant, tai jis mus priregistruot . Pardav me Jurgio t vo rašom j mašin l , kuri gr žino profesorius Mal jinas, ir m m girdyti milicinink Jurg . Kiekvien dien privaišindavom tiek, kad

vakare tekdamo už pažast tempti namo. Kai praėjo savaitė, milicininkas savo pažad tesėjo — pamamam knyga, pasus ir tą pačią dieną grąžo su antspaudais.

Dabar gal jom ieškoti darbo. Vaikšiojom po mones, rod me puikias charakteristikas, tačiau viskas veltui. Vos tik pamatydamo, kokiam krašte mes buvusios darbovietės, tuoj gaudavom neigiam atsakym. Sužinojau, kad mano buvusi klasa draug Liuda K. valaityt yra darbo užmokesio skyriaus viršinink „Raudonojo Spalio“ fabrike. Apsidžiaugiau. Sužinojau dabartinį jos pavardę ir nuskubėjau pas ją. Kas jau kas, o Liuda, su kuria nuo pradžios mokyklos vienoje klase mokiausi, tikrai mane atjauš ir padės. Nuėjau fabriką ir paprašiau, kad ją iškviešt. Atėjo Liuda, ta pati Liuda, su kuria J. Jablonskio mokykloje viename suole sėdėjome. Ir ji mane pažino.

— Liuda, padėk, jau antras mėnuo ieškome darbo, nesvarbu kokio, nebeturim iš ko gyventi!

— Žinai, J. rate, negaliu. Jei tu nebūtum grąžusi iš Sibiro, darbinčiau, dabar negaliu...

Apsisukau ir nuėjau.

— Grąžtam Rusijon! — nebeįstovėjau Jurgis. — Ten gaušim ir darbą, ir pastogę!

Tačiau teta pakalbėjo su giminaite gydytoja Jadvyga Žakovičaitė, ta — su savo pažįstama „Kauno audinių“ buhalterė Marija Sinkevičiūtė, ir rugpjūčio 1-į pradėjau dirbti su skaitininke audimo ceche. Pirmą mėnesį laikinai einantis kadrų skyriaus viršininko pareigas Antanas Songaila ir laikinai einanti audimo cecho viršininkės pareigas Janina Keleraitė. Ir Jurgiui padėjo sidarbinti Sanitarijos ir epidemiologijos stotyje kvedžiu. Mama išvažiavo Vilnių kaip Operos ir baleto teatro dailininkė. Mamos pusbroliu Riardas Valiulis surado mums kambarą Vilijampolėje. Gavome iš giminių lovą, stalą, dvi sužadusias kėdes ir pradėjome gyventi.

* * *

Septynerius metus dirbau „Kauno audinių“ buhalterijoje. Ir pagaliau išsipildė mano svajonė — patekau dailės dirbtuves, vakarais piešiau raštus šilko audiniams, rodžiau, kad tai daryti sugebu neprasčiau už diplomuotą specialistę, ir buvau pervesta dirbti dailininke. 1979 metais išėjau pensijon. Dabar tapau — esu liaudies meistrė.

Gyvenime esu padariusi klaid , d l kuri ir šiandien grau-
žiوسي, ta iau pakeisti jau nieko nebegaliu.

1959 metais, jau Kaune, gim s nus Dalius. Tremtis
mums, laimingai gr žusiems, primena save ir k no ne-
galiomis— kamuoja reumatai, s nari ligos, smarkiai šlu-
buoja širdys. 1971 metais, 49-eri tesulauk s, mir Jur-
gis. Likau našl su 3 išlaikytiniais. Mama, 4 metus iš-
gul jusi paraližuota, mir 1976-aisiais. Tik „Kauno au-
dini “ tuometin s administracijos d ka gal jau deramai
j slaugyti — mat puik s žmon s vyriausiasis inžinierius
A. Vaidakavi ius ir gamybos skyriaus viršinink E. Marcin-
konien leisdavo man dirbti namie. Danut , d l širdies
reumato vaikyst praleidusi lovoje, vis d lto tapo diplo-
muota dailininke, taigi eina m s gimin s p domis. Ji su
šeima gyvena Vilniuje. Vaidevutis 1957 metais su
šeima gr žo Lietuv . 1974-aisiais buvo nuvyk s Jakuti-
jon; ant Janos up s kranto, kur žuvo Rimantas, pastat
nauj kryži ir prikald atsivežt nikeliuot lentel su už-
rašu. Važiudamas antr kart — 1980-aisiais — pasi m
filmavimo kamer . Nufilmavo vietas, kur pra jo m s
jaunyst , ta iau saugumie ai juost apšviet ir dar ka-
mantin jo kam ir kokius signalus jis siun i s nuo Ri-
manto kryžiaus — mat saul s apšviesta nikeliuota len-
tel atspind davo šviesos blyksnius. Vis d lto jam pa-
vyko parsivežti nuotrauk negatyv . Iš j s pensijon, jis
surinko visas t velio išleistas knygas, kaup medžiag
apie jo veykl . Susirašin jo su Rygos archyvu ir iš ten,
jam pa iam apmok jus, gaudavo laikraš iuose „Segod-
nia“ ir „Echo“ publikuot straipsni kopijas. 1986 me-
tais Vaidevutis mir . Beje, iš paž stam sužinojome, kad
ant Vaidevu io bylos Saugume yra užrašas „Osobo opas-
nyj“.

Su likimo broliais — vadinamaisiais sibiriokais — su-
sitinkame kaip savi. Deja, stov dami prie kurio nors si-
birioko karsto, jau pastebime, kad m s — t išvežt
1941 met birželio 14- j — smarkiai maž ja. Mirusieji
savo prisiminimus nusineša negr žtamai...